

ISSN(Print) 2709-2879
ISSN(Online) 2709-9024

Дніпровський державний технічний університет

**ЕКОНОМІЧНИЙ ВІСНИК
ДНІПРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**ECONOMIC BULLETIN OF THE DNIPROVSK STATE TECHNICAL
UNIVERSITY**

Науковий журнал

Видається 2 рази на рік

№ 2(3) 2021

**Кам'янське
ДТУ
2021**

**Економічний вісник Дніпровського
державного технічного університету**

**№ 2(3) 2021
Науковий журнал**

Засновник і видавець
Дніпровський державний технічний
університет

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ №24454-14394Р
від 06.02.2020 р.

**Economic Bulletin of the Dniprovsk
State Technical University**

**№ 2(3) 2021
Scientific Journal**

Founder and publisher
Dniprovsk State Technical University

Registration certificate
КВ №24454-14394Р
dated 06.02.2020

У журналі висвітлено результати наукових досліджень у сфері національної економіки, економіки підприємств, менеджменту, маркетингу, бухгалтерського обліку, аналізу, аудиту, оподаткування, фінансів, банківської справи та страхування, математичних методів та інформаційних технологій в економіці.

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії (категорія «Б») на підставі наказу МОН України від 30.11.2021 р. № 1290.

Видання включено до наукометричних та реферативних баз даних: Index Copernicus, Google Scholar, Vernadsky National Library, Crossref.

DOI: 10.31319/2709-2879.2021iss2(3)

Друкується за рішенням Вченої Ради Дніпровського державного технічного університету, протокол № 14, від 30.12.2021 р.

Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету. Науковий журнал. Кам'янське: Дніпровський державний технічний університет, 2021. № 2(3). 70 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Будько

Оксана Володимирівна

– доктор економічних наук, професор, зав. кафедри фінансів та обліку, Дніпровський державний технічний університет

Заступники головного редактора:

Коренюк

Петро Іванович

– доктор економічних наук, професор, зав. кафедри менеджменту організацій і адміністрування, Дніпровський державний технічний університет

Плахотнік

Олена Олександрівна

– доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту організацій і адміністрування, Дніпровський державний технічний університет

Члени редакційної колегії:

Багорка

Марія Олександрівна

– доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Більська

Ольга Володимирівна

– доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної теорії, маркетингу та національної економіки, Класичний приватний університет

Гончаренко

Оксана Володимирівна

– доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Дейнеко

Людмила Вікторівна

– доктор економічних наук, професор, зав. відділом промислової політики, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

Деркач

Тетяна Вадимівна

– доктор економічних наук, доцент, зав. кафедри менеджменту, Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса

Єліссєва

Оксана Костянтинівна

– доктор економічних наук, професор, академік АЕН України, зав. кафедри статистики, обліку та економічної інформатики, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Зелінська Анетта

– професор, кафедра логістики, факультет бізнесу та менеджменту, Вроцлавський університет економіки та бізнесу (м. Вроцлав, Польща)

Іванов

Сергій Володимирович

– доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри аналітичної економіки та менеджменту, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Клісінські Януш

– доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу і підприємництва університету (м. Бяльско-Бяла, Польща)

Ковальська

Любов Леонідівна

– доктор економічних наук, професор, зав. кафедри підприємництва, торгівлі та логістики, Луцький національний технічний університет

Косова

Тетяна Дмитрівна

– доктор економічних наук, професор, зав. кафедри фінансів, обліку та оподаткування, Національний авіаційний університет

**Кривицька
Ольга Романівна**

– доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту, Національний університет «Острозька академія»

**Могилова
Анастасія Юрїївна**

– доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

**Никифрук
Олена Ігорівна**

– доктор економічних наук, професор, зав. відділом розвитку виробничої інфраструктури, ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України

**Сатир
Лариса Миколаївна**

– доктор економічних наук, професор, зав. кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Білоцерківський національний аграрний університет

**Усикова
Олена Миколаївна**

– доктор економічних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту економіки і управління, Миколаївський національний аграрний університет

**Халатур
Світлана Миколаївна**

– доктор економічних наук, професор, зав. кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

**Ципліцька
Олена Олександрівна**

– доктор економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу промислової політики, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

**Юдіна
Світлана Валеріївна**

– доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та обліку, Дніпровський державний технічний університет

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

Гончаренко О.В., Земляна А.В.

Honcharenko Oksana, Zemliana Anastasia

Онтологічні аспекти розвитку інноваційних форм бізнесу в національній економіці

Ontological aspects of development innovative forms of business in the national economy..... 7

Plakhotnik Olena

Плахотнік О.О.

Conceptual foundations for the formation and functioning of industrial parks

Концептуальні основи формування та функціонування індустріальних парків 14

Чернявська І.М., Марченко О.О.

Chernyavs'ka Iryna, Marchenko Olexander

Організаційно-економічний механізм створення й функціонування технополісів

Organizational and economic mechanism behind the creation and functioning of

technopoles..... 24

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT

Будько О.В., Галатов Б.М.

Budko Oksana, Halatov Bohdan

Вплив корпоративної соціальної відповідальності на конкурентоспроможність підприємства

The impact of corporate social responsibility on the competitiveness of the enterprise..... 31

Karimov Hennadii, Nuzhna Svitlana, Zvonarova Kateryna

Карімов Г.І., Нужна С.А., Звонарьова К.А.

Research internal environmental of the factory of the heat power industry

Дослідження внутрішнього середовища підприємства теплоенергетичної галузі..... 39

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ
MONEY, FINANCES AND CREDIT

Брежнєва-Єрмоленко О.В., Харитоненко А.В.

Brezhnieva-Yermolenko Olha, Kharitonenko Albina

Оцінка впливу державного боргу на фінансову безпеку країни

Assessment of the impact of public debt on the financial security of the country..... **46**

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ
ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

Будько О.В., Кукса Ю.А.

Budko Oksana, Kuksa Yurii

Формування інформаційного забезпечення управління сталим розвитком підприємства

Formation of information support for sustainable development management of the enterprise.. **54**

Хмелюк А.В., Зубко А.В.

Khmelyuk Alona, Zubko Anton

Організація обліку побічної металургійної продукції

Organization of accounting by metallurgical products..... **62**

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

DOI: 10.31319/2709-2879.2021iss2(3).254819pp7-13
УДК 334.75

Гончаренко О.В., доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Дніпро
ORCID ID: 0000-0001-6410-4966

e-mail: Oksana_goncharenko@ukr.net

Земляна А.В., магістр, гр. МгЕК-21, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0002-9643-8183

e-mail: azemlanaa0@gmail.com

Honcharenko Oksana, Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of Economics Department, Dnipro State Agrarian and Economic University

ORCID ID: 0000-0001-6410-4966

e-mail: Oksana_goncharenko@ukr.net

Zemliana Anastasia, Master's student group МгЕК-21, Dnipro State Agrarian and Economic University

ORCID ID: 0000-0002-9643-8183

e-mail: azemlanaa0@gmail.com

ОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ БІЗНЕСУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

ONTOLOGICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT INNOVATIVE FORMS OF BUSINESS IN THE NATIONAL ECONOMY

Обґрунтовано імперативи глобальних трансформацій світового господарства та специфічні особливості національної економіки в контексті становлення інноваційних форм бізнесу й активізації інноваційного процесу.

Визначені еволюційні детермінанти цифрової трансформації суспільного господарства та аргументовано напрями модернізаційних перетворень економіки України. Констатовано галузеві особливості національної економіки в контексті модернізаційних змін і реалізації глобальних трендів; акцентовано на важливості дослідження інституціональних чинників економічної динаміки та регулюючих впливах інституціонального механізму в реалізації інноваційного розвитку.

Встановлено, що сучасні зміни глобальної економіки й цифрові трансформації національних господарств відбуваються з різними темпами в галузевому і секторальному сегментах, але базуються на об'єктивних процесах поглиблення й розподілу праці, поширення інтеграції і інновацій. Акцентовано, що поширенню інноваційних форм бізнесу в національній економіці не сприяють сформовані інституціональні та еволюційні обмеження.

Ключові слова: глобальні тенденції, модернізація, цифровізація, інноваційний розвиток, інноваційний бізнес, інституціональне забезпечення, послуги.

The imperatives of global transformations of the world economy and the specific features of the national economy in the context of the formation of innovative forms of business and activation of the innovation process are substantiated; The evolutionary determinants of the digital transformation of the social economy are determined and the directions of modernization transformations of the economy of Ukraine are argued; The sectoral features of the national economy in the context of

modernization changes and implementation of global trends are stated; The importance of the study of institutional factors of economic dynamics and regulatory influences of the institutional mechanism in the implementation of innovation development is focused. It has been established that modern changes in the global economy and digital transformations of national firms take place at different pace in sectoral and sectoral segments, but are based on objective processes of deepening and distribution of labor, distribution of integration and innovation. New forms of labor organization, which are mainly based on network ties and interactions, contributed to the spread of services and its innovation segment, which turned out to increase volumes of operations under outsourcing, outstaffing, freelance. The rapid growth of IT outsourcing is stated, in particular in the field of cloud computing, bots development of chatting bots, blockchain technology, use of artificial intelligence and automated training.

It is accented that the dissemination of innovative forms of business in the national economy do not contribute to the formed institutional and evolutionary restrictions. Specific evolutionary restrictions for innovative changes in the national economy began a scale of technological lag of key industries and economics as a whole, the influence of the shadow economy and formed institutional "traps" in key areas, crisis economic, social, political factors. Institutional problems are due to the inefficiency of basic institutions, which are formed by the basis for economic interactions (market, economy, competition) and the lack of effective instruments and forms of budgetary tax and monetary regulation. Theoretical and methodological provisions deepen the practical principles of institutional regulation and ensuring the innovative development of the national economy and innovative forms of business organization.

***Key words:** global trends, modernization, digitalization, innovation development, innovative business, institutional support, services.*

***JEL Classification:** E61; O31*

Постановка проблеми. Цифровий тренд світового економічного розвитку детермінував модернізацію ринку праці й форм організації бізнесу, що набула системного характеру і поступово залучає до цифрової сфери все більшу кількість традиційних галузей економіки і суб'єктів економічної діяльності національних господарств. Структурні зміни скоротили частку традиційних галузей та попит на стандартні форми зайнятості.

Загальносвітовою тенденцією стало розширення сектору послуг, який пропонує більш гнучкий формат робочого часу, тривалість робочого дня та обумовлює вищу мобільність трудових ресурсів, яка може формалізуватися на умовах строкового трудового договору. Разом з тим, в умовах національної економіки поширення нових бізнес-технологій і інноваційних форм бізнесу, таких як аутсорсинг, аутстафінг, фріланс ускладнені неврегульованістю бізнес-технологій у правому середовищі, суперечливістю формалізації даних видів економічної діяльності нормами цивільного та господарського права, практикою жорсткого фіскального адміністрування. Внаслідок відсутності дієвого практичного інструментарію та інституціональної незабезпеченості інноваційного бізнесу й креативних бізнес-технологій виникає потреба в більш поглибленому дослідженні практики його реалізації та узагальнення тенденцій їх функціонування в світі та в національній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реалізація імперативів інноваційного розвитку обумовлює потребу у врахуванні онтологічних особливостей й теоретичних засад економічного регулювання інноваційної динаміки, з огляду на нагальну потребу реалізації завдань наздоганяючої і креативної модернізації національного господарства та досягнення позитивних зрушень на даному шляху. Обґрунтування інструментів регулювання інноваційного розвитку на різних рівнях суспільного господарства здійснювалось в наукових дослідженнях вчених різних наукових напрямів із застосуванням широкого методологічного інструментарію. Найбільш ґрунтовним доробком в напрямі обґрунтування впливу формальних норм на інноваційний розвиток суб'єктів економічної динаміки характеризується інституціонально-еволюційний напрям. В роботах О. Нестеренка, О. Мельника, Д. Норта, Дж. Ходжсона, Й. Шумпетера [3;5;9-11] досліджувався екзогенний й ендегенний вплив формальних

норм на інноваційну динаміку та можливості формування ефективних інститутів. Сучасний доробок дослідників інноваційних процесів розширився методологічним інструментарієм й обґрунтуванням елементів інституціонального впливу та проектування інноваційного розвитку [1;2;6;8]. Разом з тим, при значному теоретичному фундаменті й різноманітті методології наукових публікацій, присвячених інноваційній проблематиці, залишаються дискусійними питання практичної реалізації інструментарію регулювання інноваційної динаміки, інноваційної модернізації та підтримки сучасних форм розвитку бізнесу.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є узагальнення тенденцій сучасного етапу розвитку інноваційного бізнесу й креативних бізнес-технологій та обґрунтування елементів їх інституціонального забезпечення в національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктивні процеси суспільного відтворення економічної динаміки, що обумовлені поглибленням поділу праці, поширенням виробничої кооперації й спеціалізації в умовах постіндустріальних трансформацій детермінували поширення процесових, продуктових, маркетингових й організаційних інновацій. Останні сприяли появі в господарській практиці нових форм бізнесу й умов організації праці. Наслідками четвертої промислової революції стали стрімкі зміни й темпи засвоєння передових технологій, які базуються на перевагах цифровізації, автоматизації й мережових взаємодіях: використання штучного інтелекту, маркетингу інтернет-речей, обробка значних масивів даних, поширення технології блокчейн, поява робототехніки, нових поколінь та засобів мобільного зв'язку (4,5G), 3D-друку, застосування дронів, поширення генної інженерії та нанотехнологій. Інноваційні зміни обумовили інтеграцію або зрощення технологій, продуктів і послуг, окремих галузей, елементів інфраструктури. В даному контексті ключовими індикаторами стали збільшення обсягів інноваційних форм бізнесу, в частині надання IT-послуг, аутсорсингу бізнес-процесів, консалтингу, фінансових і ділових послуг. Глобальний попит на дані категорії послуг стрімко зростає, йому сприяє організація мережових інформаційних платформ, удосконалення елементів технічного забезпечення, технологій та позитивна динаміка середньодушових доходів.

За прогнозами провідних світових аналітичних структур траєкторії економічної динаміки будуть детермінуватись інформаційним трендом, мережевими платформами й взаємодіями, хмарними обчисленнями і технологіями, які змінюватимуть форми організації праці, розширять перспективи для організації роботи у віддаленому режимі та сприятимуть залученню виконавців на умовах співпраці (підряд, кооперація, інтеграція).

Різноспрямовані тенденції розвитку глобального й національного господарства та виділення глобального інформаційного вектору розвитку потребують пошуку резервів для реалізації наздоганяючої й одночасно креативної модернізації національної економіки. Завдання інноваційної модернізації обумовлюють необхідність у збільшенні частки інноваційних товаровиробників та розширення спектру інноваційних послуг, що у свою чергу потребує формування або модернізації інституціонального середовища, яке сприятиме функціонуванню інноваційно орієнтованих суб'єктів економіки.

Експертні оцінки дають підстави переконатися в тому, що в умовах сьогодення сфера послуг в національній економіці розширюється, а за підсумками 2020 р. вона сприяла формуванню майже 58,5 % ВВП. Разом з тим, оцінка якісної структури послуг (рис.1), свідчить про те, що ключовими послугами у вітчизняних реаліях все ще залишаються оптова та роздрібна торгівля, послуги державного управління і оборони; соціальне страхування; складське обслуговування і господарство, транспортні послуги, поштові та кур'єрські доставки та послуги; операції і послуги з нерухомим майном; інформаційні послуги та телекомунікація [7, с.68]. Повільними темпами відбуваються позитивні зміни й диверсифікація експортних послуг та надання послуг з нових видів та форм діяльності, які традиційно властиві представникам малого й середнього бізнесу, що мають онтологічну властивість розвиватися вищими темпами у нових реаліях й сферах виробництва товарів та послуг.

Інноваційні перспективи економіки й поширення нових форм організації бізнесу безпосередньо пов'язані із потенціалом розширенням високотехнологічного виробництва і функціонуванням наукоємного сектору. Саме перший етап інноваційного процесу

(фундаментальні дослідження) є відповідальним за продукування новацій, які в подальшому русі за етапами процесу сприяють тому, що інноваційні суб'єкти економіки отримують можливість запропонувати високотехнологічний і конкурентоспроможний продукт.

Специфічною особливістю національного господарства стало те, що вищі показники у загальному обсязі експорту послуг забезпечують низькотехнологічні сектори (сільське і лісове господарство, добувна промисловість). Дані галузі реалізували в експортній складовій переважно сировину і товари, яким властивий низький рівень переробки [7, с.38].

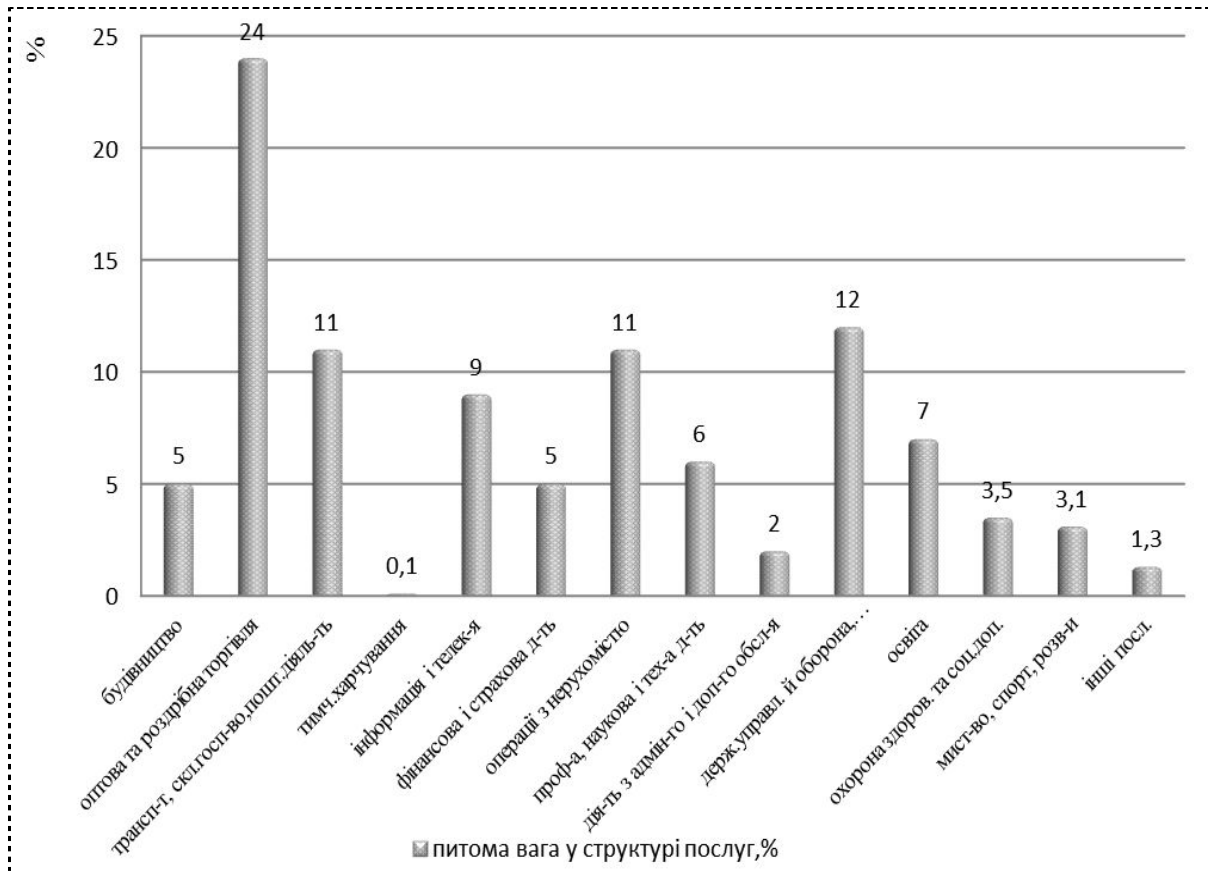

Рис. 1. Структура ВВП сфери послуг, 2020 р.

Джерело: побудовано за: [7, с. 65]

Ще одним несприятливим фактором у визначенні перспектив розвитку інноваційного бізнесу та вочевидь результатом доволі низької частки витрат на фундаментальні дослідження й розробки в Україні, є спадна динаміка обсягів експорту високотехнологічної продукції. Дану динаміку характеризує рівняння поліному четвертого ступеня, що свідчить про нестабільність, і відсутність позитивних зрушень. Як доводить подана інформація (рис. 2) з кінця 2011 р. в Україні стрімко знижувався експорт високотехнологічної продукції.

Не сприяють позитивним оцінкам перспектив інноваційної динаміки й міжнародні порівняння та рейтинги економіки щодо спроможності реалізувати інноваційний розвиток. Складові й результуючі показники більшості інноваційних рейтингів та міжнародних порівнянь підтверджують наявність таких інноваційних переваг, як людський капітал, високий рівень освіченості, якість фундаментальних знань і результатів наукових досліджень. Разом з тим, виявлених переваг для активізації інноваційного попиту і пропозиції та загалом інноваційного розвитку явно недостатньо. Перешкодами постають: слабкі або неефективні державні інститути, інституції; несприятливе інноваційне середовище для розвитку креативного бізнесу; відсутність бюджетно-податкових і грошово-кредитних стимулів. Зазначені чинники у своєму

синергетичному поєднанні протидіють реалізації інноваційного потенціалу, підвищенню інноваційної активності, формують перешкоди для дифузії й комерціалізації інновацій та їх позитивному впливу на динаміку ВВП. [1-2].

Об'єктивні зміни глобального ринку та національні реалії вказують на необхідність формування системного базису для реалізації інноваційної стратегії розвитку національного господарства, що ґрунтується на управлінських впливах й інструментах стимулювання інноваційного попиту та пропозиції, інфраструктурному забезпеченні новацій й інформаційно-комунікативній підтримці зростання.

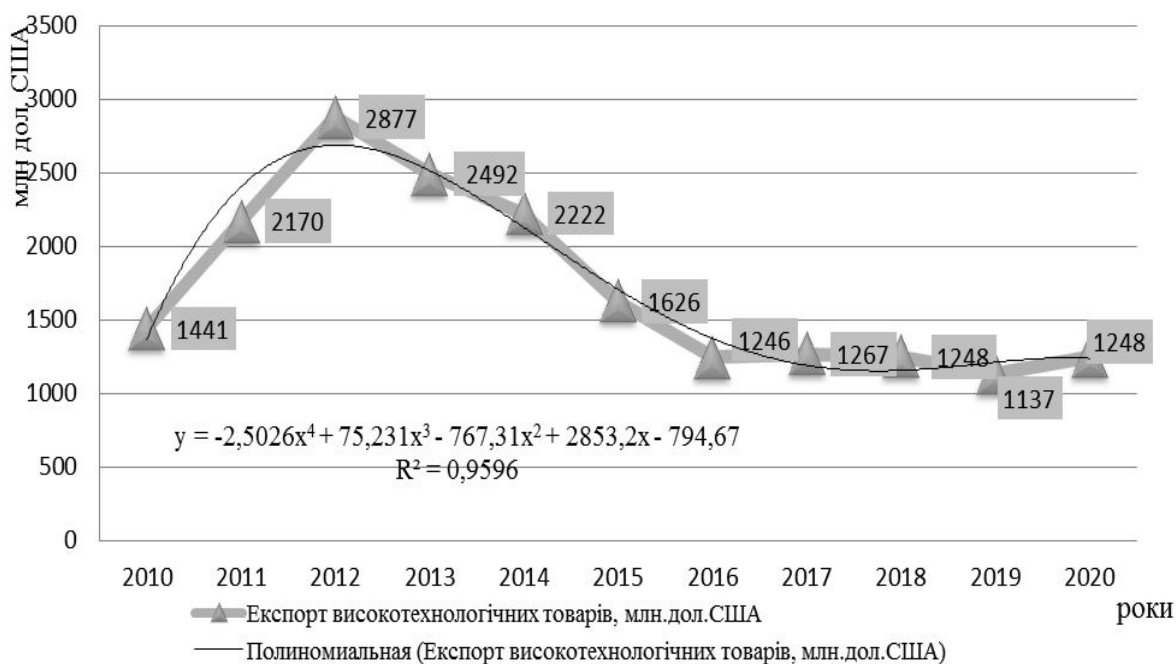

Рис. 2. Динаміка експорту високотехнологічних товарів з України, млн дол. США
Джерело: розраховано за [4].

Активізації нових форм бізнесу не сприяють домінуючі формати й характер взаємодій між виробниками та органами влади різних рівнів; нерозвинутість інтеграції виробників товарів і послуг з метою реалізації спільного потенціалу розвитку; діюча система стимулів і мотивів, яка продукується інституціональним середовищем; законодавче забезпечення й правовий режим власності; неефективність процедур виконання або дотримання контрактних відносин; існуючі неформальні обмеження та низька інституціональна довіра [1;2]. Інституціональні проблеми не сприяють імплементації досягнень світової практики в сфері функціонування нових бізнес-технологій і стратегій, інноваційної інфраструктури, інформаційних систем й комунікації.

Висновки. Виявлення сучасних тенденцій розвитку креативних форм організації бізнесу переконує в їх детермінованості ресурсним, інноваційним потенціалом суб'єктів економіки та станом її базисних і спеціалізованих інститутів.

Глобальними трендами розвитку інноваційного бізнесу стали масштабні інформаційні бізнес-системи, транснаціональні альянси, електронна торгівля, мережеві платформи. Ідентифіковані характерні особливості й виділено тенденції реалізації сучасних форм інноваційного бізнесу, зокрема, відповідність управлінським стратегіям фірм; гарантування відповідальності за виконання послуг; можливість реалізації як на постійній, так і на довгостроковій основі співпраці (інсорсинг, аутсорсинг); орієнтованість на зростання конкуренції; диверсифікація ризиків та зростання ефективності.

В національній економіці становленню інноваційного бізнесу не сприяють інституціональні та еволюційні обмеження розвитку. Еволюційні проблеми обумовлені технологічним відставанням національного господарства, значним і тривалим впливом інституціональних пасток і тіньової сфери економіки на розвиток інноваційних сегментів, перманентними кризами, які мають економічне й соціально-політичне походження. Інституціональні проблеми викликані неефективністю базисних інститутів економіки, неврегульованістю формальних норм, відсутністю норм та дієвого інструментарію фіскального й кредитного стимулювання, наявністю інституціональних дисфункцій.

Список використаної літератури

1. Гончаренко О. В., Теслюк Ю. В. Функціонал базисних інститутів економіки в забезпеченні інноваційного розвитку агропромислового виробництва. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8373> (дата звернення: 10.11.2021).
2. Институциональные проблемы эффективного государства / Под ред. В.В. Дементьева, Р.М. Нуреева. Донецк: ДонНТУ, 2011. 372 с.
3. Мельник О. Г. Формування методологічних підходів у дослідженнях інновацій та інноваційного розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 6 (120). С. 18–25.
4. Мироя и региональная статистика, национальные данные, карты и рейтинги. *Мировой Атлас Данных*. URL: <https://knoema.ru/atlas/ranks> (дата звернення: 01.11.2021).
5. Нестеренко А. Современное состояние и основные проблемы институционально-эволюционной теории. *Вопросы экономики*. 1997. №3. С.42–57.
6. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы. *Экономика и математических методы*. 1999. т. 35, №2. С. 3–20.
7. Таран С., Яворський П. Аналіз торгівлі послугами між Україною та ЄС: кроки для збільшення експорту послуг і поглиблення секторальної інтеграції з ЄС. Центр аналітики міжнародної торгівлі Trade+, Київська школа економіки. 2021. 144 с.
8. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення. *Економічна теорія*. 2013. № 2. С. 28–45.
9. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. М.: ЭКСМО, 2007. 864 с.
10. Denzau, A., North, D. Shared Mental Models: Ideologies and Institutions? *Kyklos*. 1994. Vol. 47, No 1. P. 3–31.
11. Hodgson G. M. The Approach of Institutional Economics. *Journal of Economic Literature*. 1998. Vol. 36. No 1. P. 166–192.

References

- [1] Honcharenko O., Teslyuk, Yu. (2020) Funktsional bazysnykh instytutiv ekonomiky v zabezpechenni innovatsiinoho rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva [Functional of basic institutions in providing innovative development of agricultural production]. *Efektivna ekonomika*, vol. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8373> (accessed 10 November 2021).
- [2] Dementiev V.V., Nureev, R.M. (2011) *Institychionalnii problemy effektivnoho gosudarstva* [Institutional problems of effective state]. Donetsk: DonNTU. [in Russian]
- [3] Melnik O. (2011) Formuvannia metodolohichnykh pidkhodiv u doslidzhenniakh innovatsii ta innovatsiinoho rozvytku [Formation of methodological approaches in innovation research and innovation]. *Aktualni problemi ekonomyky*, vol. 6, 18–25.
- [4] World and regional statistics, national data, maps, rankings. Knoema (en-US). Available at: <https://knoema.com/atlas> (accessed 01 November 2021).

- [5] Nesterenko A. (1997) Sovremennoe sostoyanie i osnovnye problemy institucional'no-evolyucionnoj teorii [Current state and main problems of institutional and evolutionary theory]. *Voprosi ekonomyki*, vol. 3, pp.42–57.
- [6] Polterovitch V. (1999) Institucional'nye lovushki i ehkonomicheskie reformy [Institutional traps and economic reforms]. *Ekonomika i matematicheskii metody*, vol.2, pp.3–20.
- [7] Taran S., Yavors'kyu P. (2021) *Analiz torhivli posluhamy mizh Ukrainoyu ta YES: kroky dlya zbil'shennya eksportu posluh i pohlyblennya sektoral'noyi intehratsiyi z YES* [Analysis of trade in services between Ukraine and the EU: steps to increase exports of services and deepen sectoral integration with the EU]. Tsentr analityky mizhnarodnoyi torhivli Trade+, Kyivska shkola ekonomiky. [in Ukrainian]
- [8] Fedulova L. (2013) Innovatsiyni rozvytok: evoliutsiia pohliadiv ta problemy suchasnoho usvidomlennia [Innovative development: the evolution of attitudes and awareness of the problems of modern]. *Ekonomichna teoria*, vol. 2, pp.28–45.
- [9] Schumpeter J. (2007) *Teoriya Ekonomicheskogo Razvitiya. Kapitalizm, Sotsializm i Demokratiya* [The Theory of Economic Development, Capitalism, Socialism, and Democracy]. Moscow: Eksmo. [in Russian]
- [10] Denzau A., North, D. (1994) Shared Mental Models: Ideologies and Institutions? *Kyklos*, vol. 47, no 1, pp. 3–31.
- [11] Hodgson, G.M. (1998) The Approach of Institutional Economics. *Journal of Economic Literature*, vol. 36, no 1, pp. 166–192.

DOI: 10.31319/2709-2879.2021iss2(3).254820pp14-23
UDC 332.133.6:330.341.1 (477)

Plahotnik Olena, Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of Department of Management of Organizations and Administration

Dniprovsk State Technical University, Kamianske

ORCID ID: 0000-0001-9717-2877

e-mail: plahotnik_elena@ua.fm

Плахотнік О.О., доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту організацій та адміністрування

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID: 0000-0001-9717-2877

e-mail: plahotnik_elena@ua.fm

CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR THE FORMATION AND FUNCTIONING OF INDUSTRIAL PARKS

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ

In today's domestic economy, highly effective integration forms of the synthesis of production, science, and education are practically not represented. The article proves that in the conditions of neo-industrialization, overcoming the problems of Ukraine's entry into world markets, creating innovative potential, and improving the overall economic situation in the country is associated not only with the modernization and technical re-equipment of industrial enterprises but also with the development of the integration forms they form, including industrial parks. This fact made it possible, using theoretical developments in the management of innovative processes, technology park structures, and a systematic approach, to develop a concept for the formation and functioning of industrial parks. The practical implementation of the proposed approach will make it possible to solve the country's industrial policy problems aimed at increasing the level of innovative activity and competitiveness of industrial parks.

Key words: *innovative development, technology park structures, industrial park, high-tech production, innovative activity, technical re-equipment, scientific and technical development of the economy, innovative programs.*

У вітчизняній економіці на сьогодні практично не представлені вискоєфективні інтеграційні форми синтезу виробництва, науки і освіти. У статті доведено, що в умовах неоіндустріалізації подолання проблем виходу України на світові ринки, створення інноваційного потенціалу і поліпшення загальної економічної ситуації в країні пов'язане не лише з модернізацією і технічним переозброєнням промислових підприємств, але і з розвитком утворюваних ними інтеграційних форм, включаючи індустріальні парки. Індустріальні парки, як і інші елементи технопаркових структур, стали одним з етапів розвитку форм виробничої організації, спрямованих на вдосконалення структурного й інституціонального забезпечення промислової кооперації, аутсорсингу, виробничої локалізації, диверсифікації в системі створення сприятливих умов для розвитку інноваційно-активних підприємств.

Вивчення ролі й значення індустріальних парків в системі інноваційних структур дозволило виділити основні ознаки їх діяльності. Доведено, що забезпечення соціально-економічної значущості та ефективності створення основ для формування індустріальних парків в державному масштабі як інструменту створення наукомісткого сектора економіки України, її реструктуризації й диверсифікації визначається взаємодією інтересів суб'єктів інноваційно - інвестиційної діяльності.

Використовуючи теоретичні розробки в області управління інноваційними процесами, технопаркові структурами, а також системний підхід дало можливість розробити

концепцію формування і функціонування індустріальних парків. Важливе значення в системі розробленої концепції формування й функціонування індустріальних парків відводиться певній послідовності дій, що представляє собою алгоритм реалізації інноваційного проєкту. Це дозволить підвищити ефективність функціонування індустріального парку й забезпечити за рахунок синергетичного ефекту приріст валового внутрішнього продукту завдяки інноваційній складовій.

Практична реалізація запропонованого підходу надасть можливість забезпечити рішення завдань промислової політики країни, спрямованих на підвищення рівня інноваційної активності й конкурентоспроможності індустріальних парків.

Ключові слова: інноваційний розвиток, технопаркові структури, індустріальний парк, високотехнологічне виробництво, інноваційна активність, технічне переозброєння, науково-технічний розвиток економіки, інноваційні програми.

JEL Classification: H54, O1, O3, O25

Problem statement. The level of competitiveness of any state in the context of global integration and digitalization is directly determined by innovative activity in the real sectors of the economy. One of the essential indicators of the development of the world economy is the share of successful innovative projects and enterprises that emerged in the country during the year. Ukraine is inferior to the leading countries of the world in terms of innovative activity: the share of enterprises implementing technological innovations in the total volume of enterprises in the real sector of the economy in 2020 was only 3.1 %. At the same time, this figure was 59.7 % in Belgium, 58.9 % in Germany, 48 % in Sweden, and 46.5 % in France.

It is alarming that the intensity of innovation processes in our country during 2008-2020 remains unchanged: no more than 4–5 % of business entities participate in developing and implementing innovative processes in the real economy sector and GDP growth. Every year this indicator tends to decrease [16].

According to the World Intellectual Property Organization Report, only Switzerland and Sweden have remained in the top three innovation rankings for more than a decade. Over the past three years, the top five countries in the global innovation index include Switzerland, Sweden, the United States, the United Kingdom, and the Republic of Korea, entered this group for the first time in 2021. The top 25 most innovative economies in the world mainly include countries in Europe. China is still the only middle-income economy in the top 30.

Practice shows that the high activity and effectiveness of the subjects of the innovation process in these countries of the world was facilitated by the increased role of institutional support for innovative development, including through technology park structures, the active use of the innovative potential of enterprises, including based on interstate interaction, and the improvement of measures to support innovative offers and programs.

In this regard, concerning the economy of Ukraine, it is timely and necessary to develop the conceptual foundations for the formation and functioning of industrial parks in the system of institutional support for innovative development.

Analysis of the recent developments and publications. The problems of innovative development of the state economy, the activation of innovative processes at the level of business entities and sectors, the creation and functioning of technology park structures are studied by a large number of leading domestic and foreign scientists, including A. Alimov [2], A. Amosha [1, 3], Yu. Bocharova [4], V. Galasyuk [5], V. Geyts [6], O. Egorova [7], I. Egorov [8], O. Boiko [8], S. Marchishinets [10], D. Meadows [11], N. Nelson [12], L. Oleksenko [13], O. Oliinyk [14], O. Popovych [15], V. Semynozhenko [6], L. Fedulova [17, 18], B. Weber [19] and others.

At the same time, in theoretical terms, the role and functions of technopark structures in the development of a competitive economy are not fully disclosed, there is no methodological approach to determining their impact on socio-economic development, a methodical approach to identifying the conditions for the specialization of technopark structures in the most competitive and promising high-tech industries, the material and technical, organizational, economic, financial, personnel and

institutional conditions necessary for the development of high-tech industries based on technopark structures have not been determined.

The insufficient level of theoretical and practical elaboration of the issues of the functioning of technopark structures determined the importance of choosing the topic of this scientific study.

Formulating the goals of the article. The purpose of the article is to develop, based on a systematic approach, the conceptual foundations for the formation and functioning of industrial parks to increase the intensity of innovation processes.

Presentation of the basic research material. One of the state economic policy priorities is the accelerated development of the real sector, which requires the creation of various institutional integration formations, including industrial parks. Industrial parks, like other elements of technopark structures, have become one of the stages in the development of forms of the industrial organization aimed at improving the structural and institutional support of industrial cooperation, outsourcing, industrial localization, diversification in the system of creating favorable conditions for the development of innovation-active enterprises.

The terminological analysis of the concept of "industrial park" showed the lack of a unified approach and blurring. Based on the theoretical studies of domestic and foreign scientists, international regulatory documents, the essence of industrial parks can be summarized and defined as:

- a specialized industrial site designed to achieve the economic and social goals of the initiator (state, private structure) of its creation;

- research and territorial production complex with a rather complex functional structure, the main task of which is to create the most favorable environment for the development of small high-tech client firms;

- a particular form of territorial cooperation between producers of innovative and industrial orientation, which helps to reduce production and distribution costs, increase total factor productivity and make fuller use of the resource and human potential of the region;

- a developed land plot, subdivided into allotments following a comprehensive plan and provided with roads, transport interchanges, and utility infrastructure for use by a group of manufacturing enterprises;

- a complex of real estate objects (administrative, production, storage, and other premises that ensure the activity of the industrial park) managed by a single park operator with an area of at least 100,000 m² and infrastructure that allow compact placement and provide conditions for the efficient operation of small and medium-sized industries.

The legal aspects of industrial parks are regulated by the Law of Ukraine «On Industrial Parks» dated 07.09.2021 No. 4416-1, which determined new conditions for the creation, operation, and state support of industrial parks [9]. According to this Law, an industrial (manufacturing) park is understood as a territory, determined by the initiator of the creation of an industrial park following urban planning documentation, equipped with appropriate infrastructure, within which the participants of the industrial park can carry out economic activities in the processing industry, industrial processing and/or (except for waste disposal), as well as scientific and technical activities, activities in the field of information and electronic communications on the terms determined by this Law and the agreement on economic activities within the industrial park. The terminological analysis of the approaches of scientists, the study of the role and significance of industrial parks in the system of innovative structures made it possible to attribute to the main features of their activities:

- many constituent elements (investors, manufacturing enterprises, research centers, banks);

- conceptual focus on achieving a common goal for all participants in the industrial park, namely: creating conditions for the deployment of competitive industrial production and related services;

- building a park on the principle of organizational interaction, competition, and cooperation of all structural elements;

- use of a predominantly horizontal communication management system within the industrial park;

- the existence of the status of a legal entity;

- the predominance of state, mixed and private ownership;

- localized, predominantly suburban location;
- mandatory engineering and technical support;
- the average level of organizational interaction with research institutes and universities.

Trends in the development of the modern economy have led to the evolution of the forms of organization and support of the innovation sphere with the priority of creating industrial parks that contribute to the effective reproduction of innovation potential and the creation of a scientific and technical base for solving socio-economic problems. It should be noted that industrial parks aim to accelerate the scientific and technological development of the state's economy by applying foreign experience through the acquisition of licenses for the right to produce innovative products or use innovative technologies developed by leading business entities.

Ensuring the socio-economic significance and effectiveness of creating the foundations for the formation of industrial parks on a national scale as a tool for creating a science-intensive sector of the economy of Ukraine, its restructuring and diversification are determined by the interaction of interests of subjects of innovation and investment activity (Fig. 1).

A significant contribution to the creation and development of industrial parks was made by the Law of Ukraine "On Industrial Parks," which defined new conditions for the creation, operation, and state support of industrial parks in Ukraine. Thus, foreign investors in Ukraine can do business on the territory of industrial parks and participate in their creation. A significant point in terms of the long-term innovative development of our country is that the industrial park was created at least 30 years.

Despite the importance and relevance of creating in Ukraine industrial parks, the solution of this problem is significantly constrained by some problems:

1. The absence of a state program to promote the development of high technologies, the creation of technology park structures, etc.

2. The limited budgetary funds do not allow financing programs to create industrial parks at the expense of public funds, and investors, both domestic and foreign, due to the unstable economic and political situation, are not interested in investing in these projects.

3. As part of the state incentives for industrial parks in Ukraine, the law provides for compensation of the interest rate on loans (such compensation can be provided for loans received to arrange or do business within industrial parks); financing without obligation to return the funds received (such financing is provided on the condition that the funds received must be used to equip industrial parks and ensure the construction of infrastructure (for example, roads, communication lines, means of heat, gas, water and electricity supply, engineering communications)); compensation of expenses for connection and joining to engineering and transport networks. At the same time, the procedure for providing these compensations and financing has not yet been developed.

The theoretical and practical significance of the creation and effective functioning of industrial parks as the main factor in stimulating innovation and investment activity in Ukraine requires the development of an appropriate concept (Fig. 2).

The main goal of the formation and functioning of industrial parks is to ensure the growth of gross domestic product through the production of qualitatively new, competitive products, as well as to ensure, on this basis, the renewal of the material and technical base of industrial enterprises, the creation of new jobs and an increase in the level of income of the budget system.

Within the industrial parks of Ukraine, it is allowed to carry out the following activities: in the processing industry; in the field of processing industrial and household waste (except for waste disposal); in the field of scientific and technical activity; in the field of information and telecommunications.

On the territory of industrial parks, it is prohibited:

- the production of excisable goods (there is an exception for this list - it is allowed to manufacture cars, bodies for them, trailers and semi-trailers, motorcycles, vehicles intended for the transport of 10 or more passengers, vehicles for the transport of cargo);
- issuance and holding of lotteries;
- activities in the gambling market;

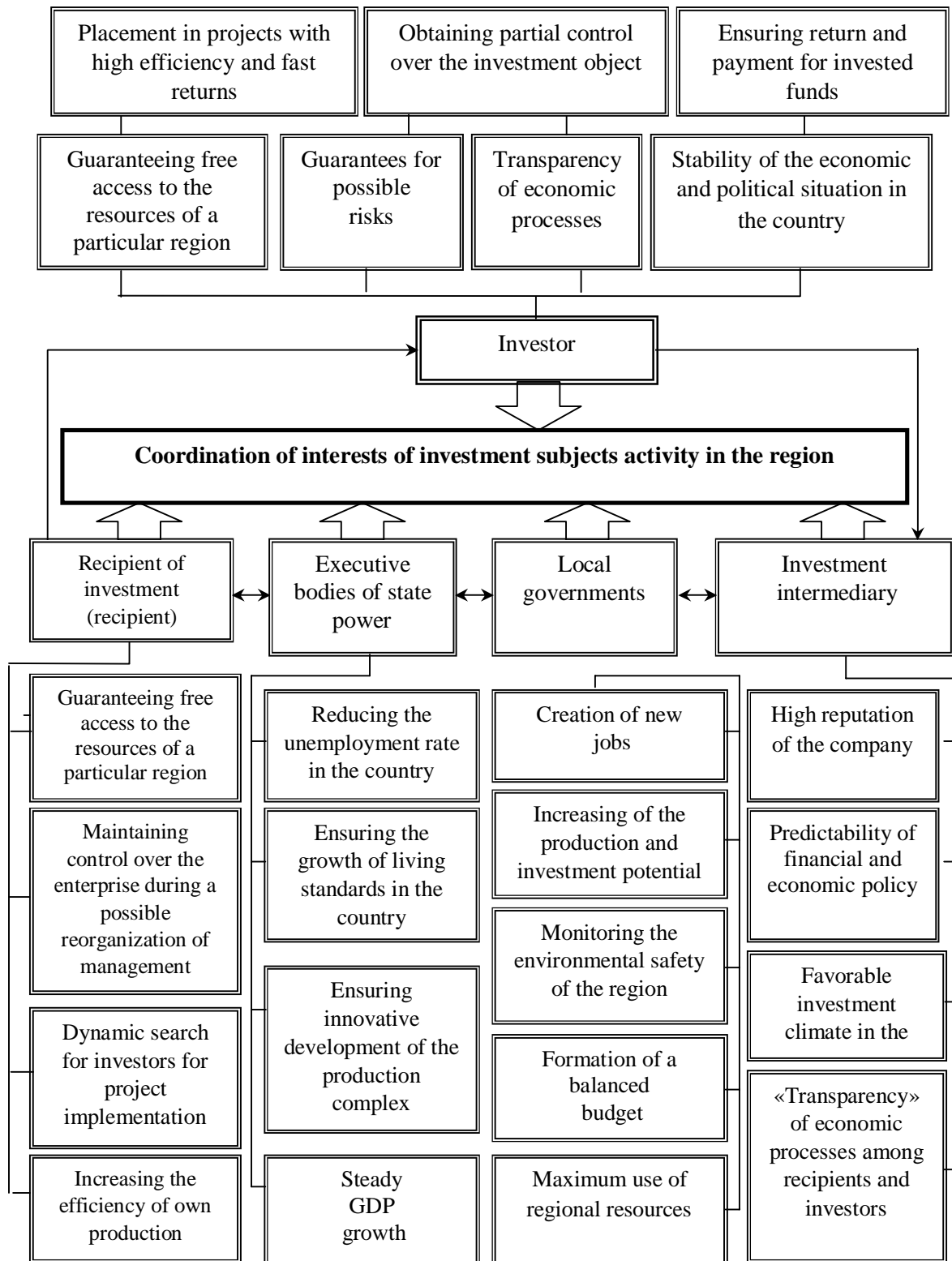

Fig. 1. Areas of interaction between the subjects of innovation and investment activities for the creation of industrial parks
 Source: developed by the author

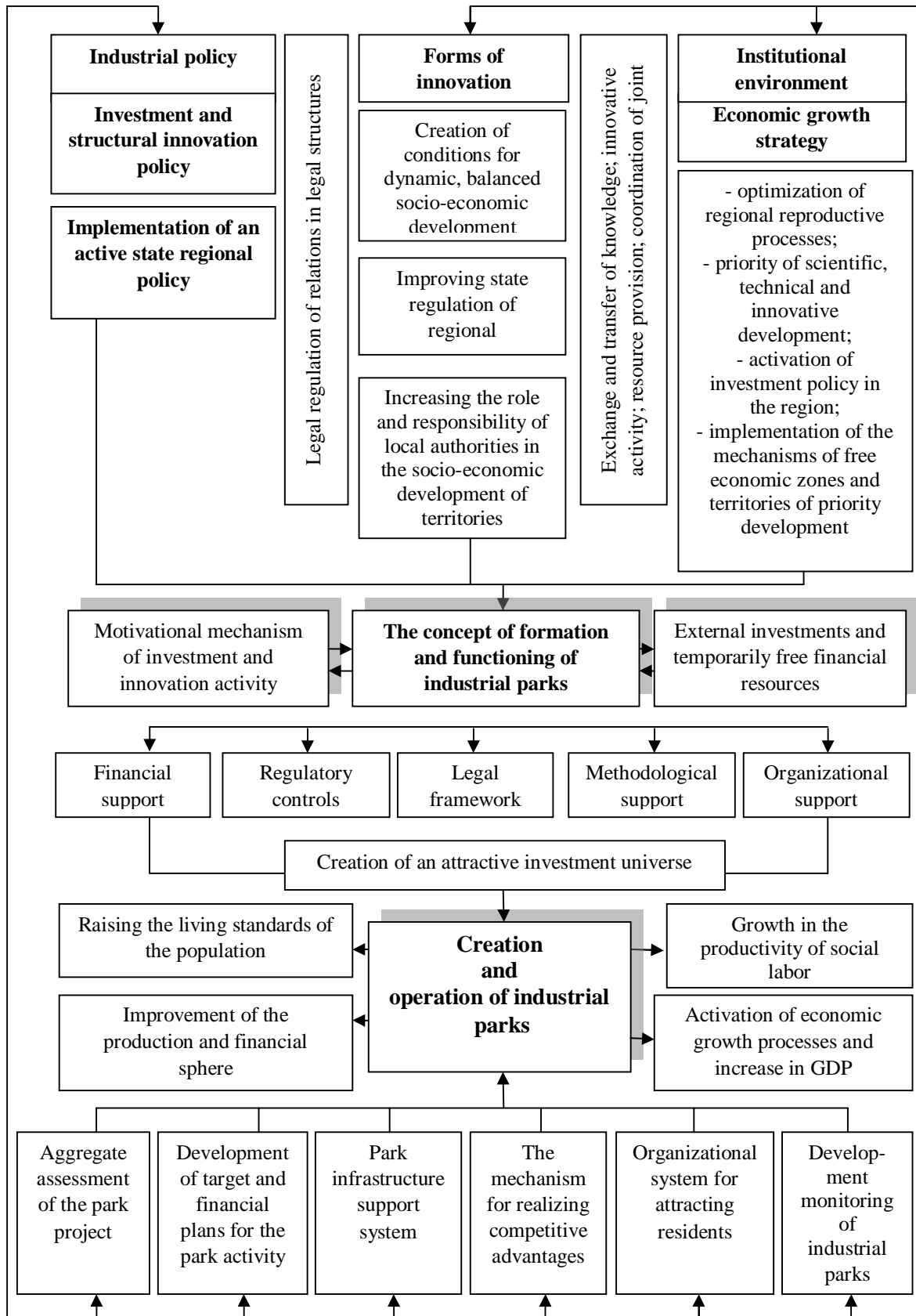

Fig. 2. The concept of formation and functioning of industrial parks

Source: developed by the author

- mediation in employment abroad;
- industrial fishing of aquatic biological resources outside the jurisdiction of Ukraine;
- cultivation of plants classified by the state as those that can serve as material for the production of narcotic drugs;
- development, production, manufacture, storage, transportation, acquisition, sale (release), import into the territory of Ukraine, export from the territory of Ukraine, use, destruction of narcotic drugs, psychotropic substances, and precursors;
- disposal of household waste.

At the same time, the formation and functioning of industrial parks are directly dependent on the state's industrial policy, the priorities of investment and structural-innovation policy, the forms of generation of innovations, and the conditions created for dynamic and balanced socio-economic development, and the formed institutional environment.

Important in the system of the proposed concept is given to a particular sequence of actions, which is an algorithm for the implementation of an innovative industrial park project:

1. Primary aggregated assessment of the innovative project of the industrial park, which provides for a comprehensive analysis of the competitiveness of products, territory, substantiation of industry specialization, formation of the goal, and strategy for the development of the project. This stage is aimed at preparing for project planning.

2. Development of a targeted plan for the activity of an industrial park, within the framework of which the process of managing an industrial park is modeled, its compliance with standards in the field of innovation management is ensured, an organizational and legal model for the transfer of authority to dispose of a land plot is formed, and a list of functions to be transferred to a management company is determined. This stage is an industrial park planning system.

3. The system of infrastructural support of the industrial park, within the framework of which it is supposed to analyze the existing and planned infrastructure; preparation of technical and geotechnical documentation, development of infrastructure support for the territory of the industrial park.

4. Financial planning for the creation of industrial parks includes drawing up a financial plan and determining sources of financing for an industrial park, budget planning, assessing the volume of capital investments, and forming a program of interaction with local authorities and financial institutions. From the standpoint of a functional approach to management, this stage represents a system of financial planning for an industrial park.

5. A comprehensive mechanism for realizing competitive advantages, aimed at determining the goals, directions for realizing the competitive advantages of an industrial park, developing functions, methods, tools for implementing the park's activities, and forming a system of indicators of competitive advantages.

6. An organizational system for attracting investors, aimed at creating accommodation options for potential residents, creating conditions, measures, and proposals for attracting and retaining residents, selecting residents under the strategic performance indicators of the industrial park and the state industrial policy strategies. This stage is a system for developing long-term partnerships.

7. Monitoring of the development of the industrial park, within the framework of which the analysis of market indicators and financial capabilities of the park, the formation and implementation of an innovative strategy for its development, and the analysis of critical indicators by areas of activity is carried out.

Conclusions. The study made it possible to draw several main conclusions:

- one of the priority areas for the development of the domestic economy is the activation of the processes of creation and operation of industrial parks as a modern form of organizing industrial production on an innovative basis;
- the state policy of promoting the creation of industrial parks and ensuring the efficiency of their functioning, activated with the adoption of the Law of Ukraine "On Industrial Parks," is an essential factor in the structural and technical modernization of the economy, the introduction of an investment and innovative model of economic development of industry, the implementation of a

strategy for equalizing the levels of socio-economic development territories and sectors of the economy;

- essential in the system of the developed concept of the formation and functioning of industrial parks is given to a particular sequence of actions, which is an algorithm for implementing an innovative project. It will improve the efficiency of the industrial park and ensure, through a synergistic effect, an increase in the gross domestic product due to the innovation component.

References

- [1] Amosha, A.I., Antoniuk, V.P., Zemlyankin, A.I., etc. (2007) *Activization of innovative activity: organizational-legal and socio-economic security* [Activation of innovative activity: organizational and legal and socio-economic support]. Donetsk: NAN Ukrainy. Institut ekonomiki promyslovosti. (in Ukrainian)
- [2] Alymov, O., Yemchenko, V. (2003) Promyslovyi potentsial Ukrainy: napriamy efektyvnoho rozvytku [Ukraine's industrial potential: directions of effective development]. *Ekonomichnyi Chasopys - XXI*. vol. 6. pp. 41–46. (in Ukrainian)
- [3] Amosha, O.I. *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy aktyvizatsii innovatsiinoi diialnosti v Ukraini*. Instytut ekonomiky promyslovosti NAN Ukrainy [Organizational and economic mechanisms of intensification of innovation activity in Ukraine]. Donetsk. Available at: http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/3103/st_31_2.pdf (accessed 15 October 2021). [in Ukrainian].
- [4] Bocharova, Yu. H. (2019). *Rozvytok innovatsiinoi infrastruktury natsionalnoi ekonomiky: teoriia i praktyka* [Development of innovation infrastructure of the national economy: theory and practice](dissertation of the doctor of economic sciences), Dnipro. Available at: https://duan.edu.ua/images/head/Science/UA/Academic_Council/D_08_120_0/24899.pdf (accessed 15 October 2021). (in Ukrainian)
- [5] Halasiuk, V.V. Industrialni parky: mify ta realii [Industrial parks: myths and realities]. Available at: <https://www.segodnya.ua/opinion/galasukcolumn/ndustrialn-parki-mfi-ta-real-762486.html> (accessed 15 October 2021). [in Ukrainian].
- [6] Heiets V.M., Aleksandrova V. P., Bazha Yu.M., Hurzhii A.M., Danko M.S. ta in. (2007) *Stratehichni vyklyky 21 stolittia suspilstvu ta ekonomitsi Ukrainy* [Strategic challenges of the 21st century to the society and economy of Ukraine]. In-t ekonomiky ta prohnozuvannia NANU. K.: Feniks. [in Ukrainian].
- [7] Yehorova, O.O., Yehorova Yu.V, Mozhaikina N.V. (2015) Innovatsii yak osnova strukturnykh peretvoren i pidvyshchennia konkurentospromozhnosti rehionalnoi ekonomiky [Innovation as a basis for structural change and increasing the competitiveness of the regional economy]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no 5. pp. 719–722. Available at: <http://www.global-national.in.ua/archive/5-2015/147.pdf> (accessed 15 October 2021).
- [8] Yehorov I.Yu., Boiko O.M., Hryha, V.Yu. (2015) *Industrialni parky v Ukraini: problemy stanovlennia ta perspektyvy rozvytku* [Industrial parks in Ukraine: problems of formation and prospects of development]. K.: NAN Ukrainy, DU «In-t ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy». (in Ukrainian).
- [9] Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro industrialni parky» ta deiakykh inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zaluchennia investytsii u promyslovyi sektor ekonomiky shliakhom stymuliuvannia stvorennia industrialnykh parkiv» vid 07.09.2021, №1710–IKh. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-20#Text> (accessed 15 October 2021).
- [10] Marchyshynets O.V., Marchyshynets S. M. (2017). Industrialni parky yak instrument zaluchennia investytsii u realnyi sektor ekonomiky rehionu [Industrial parks as a tool for attracting investment in the real sector of the region's economy]. *Ekonomichna teoriia ta istoriia ekonomichnoi dumky*, vol. 9. pp. 16–22. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/3.pdf (accessed 15 October 2021)..

- [11] Medouz D. *Azbuka sistemnogo myshleniya* [The ABC of Systems Thinking]. Available at: <https://iptm-nntu.ru/dl/books/Системная%20динамика/Azbuka-sistemnogo-myshleniya.pdf> (accessed 15 October 2021). [in Russian].
- [12] Nelson R. (1993) *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*. Oxford University Press. New York. USA. 541 p.
- [13] Oleksenko L. V. (2021) Rozvytok infrastruktury natsionalnoi innovatsiinoi systemy [Development of the infrastructure of the national innovation system]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu* vol. 1 (63). pp. 108–122. Available at: [http://www.evd-journal.org/download/2021/1\(63\)/13-Oleksenko.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2021/1(63)/13-Oleksenko.pdf) (accessed 15 October 2021).
- [14] Oliinyk O.S. (2017) Innovatsiina infrastruktura: problemy ta perspektyvy rozvytku [Innovation infrastructure: problems and prospects of development]. *Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy*. vol. 43. pp. 150-160. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2017_43_15. (accessed 15 October 2021).
- [15] Popovych O.S. (2019) *Naukovo-tekhnolohichna ta innovatsiina polityka: osnovni mekhanizmy formuvannia ta realizatsii* [Science-technology and innovation policy: the main mechanisms of formation and implementation] :Kyiv : TOV «Pro format». (in Ukrainian)
- [16] UNECE (2020) «Sub-regional Innovation Policy Outlook 2020: Eastern Europe and the South Caucasus». Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfertehnologiy/2020/12/08/Prezentatsiya%20rezultativ%20doslidzhennya%20sfery%20innovatsiynoyi%20diyalnosti.pdf> (accessed 15 October 2021).
- [17] Fedulova, L.I. (2013) Napriamy rozvytku industrialnykh parkiv shchodo realizatsii innovatsiinoho potentsialu rehioniv Ukrainy [Directions of development of industrial parks in relation to realization of innovative potential of regions of Ukraine]. *Ekonomichni innovatsii, no* 53, pp. 296–305.
- [18] Fedulova L.I. (2014) Kontseptualni zasady upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pidpriemstv [Conceptual principles of management of innovative development of enterprises]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*. vol. 2. pp 122–135.
- [19] Weber B. (2016) *Infrastructure as an asset class: investment strategy, sustainability, project finance and PPP* / B. Weber, M. Staub-Bisang, H.W. Alfen: 2 nd ed. Chichester, West Sussex: John Wiley & Sons. 408 p.

Список використаної літератури

1. Амоша О. І., Антонюк В. П., Землянкін А. І. та ін. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: монографія. НАН України. Інститут економіки промисловості. Донецьк, 2007. 328 с.
2. Алимов О., Ємченко В. Промисловий потенціал України: напрями ефективного розвитку. *Економічний Часопис- XXI*. 2003. № 6. С. 41–46.
3. Амоша О. І. Організаційно-економічний механізми активізації інноваційної діяльності в Україні. Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/3103/st_31_2.pdf (дата звернення: 15.10.2021).
4. Бочарова Ю. Г. Розвиток інноваційної інфраструктури національної економіки: теорія і практика: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Дніпро. 2019. 530 с. URL: https://duan.edu.ua/images/head/Science/UA/Academic_Council/D_08_120_0/24899.pdf (дата звернення: 15.10.2021).
5. Галасюк В. В. Індустріальні парки: міфи та реалії. URL: <https://www.segodnya.ua/opinion/galasukcolumn/ndustraln-parki-mfi-ta-real-762486.html> (дата звернення: 15.10.2021).
6. Геєць В. М., Александрова В. П., Бажал Ю. М., Гуржій А. М., Данько М. С. та ін. Стратегічні виклики 21 століття суспільству та економіці України: у 3-х томах. Ін-т економіки та прогнозування НАНУ; Український форум; за ред. В.М. Геєця, В.П. Семиноженка, Б. С. Кваснюка. Т. 2: Інноваційно-технологічний розвиток економіки. К.: Фенікс. 2007. 544 с.

7. Єгорова О. О., Єгорова Ю. В., Можайкіна Н. В. Інновації як основа структурних перетворень і підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. Вип. 5. 2015. С. 719–722. URL: <http://www.global-national.in.ua/archive/5-2015/147.pdf>.
8. Єгоров І. Ю., Бойко О. М., Грига В. Ю. Індустріальні парки в Україні: проблеми становлення та перспективи розвитку: монографія. НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». М-во екон. розвитку і торгівлі України. Н.-д. екон. ін-т. К.: [б. в.], 2015. 139 с.
9. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про індустріальні парки» та деяких інших законодавчих актів України щодо залучення інвестицій у промисловий сектор економіки шляхом стимулювання створення індустріальних парків» від 07.09.2021 р. № 1710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-20#Text> (дата звернення: 15.10.2021).
10. Марчишинець О. В., Марчишинець С. М. Індустріальні парки як інструмент залучення інвестицій у реальний сектор економіки регіону. *Економічна теорія та історія економічної думки*. 2017. Вип. №9. С. 16–22. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/3.pdf (дата звернення: 15.10.2021).
11. Медоуз Д. Азбука системного мышлення. URL: <https://iptm-nntu.ru/dl/books/Системная%20динамика/Azbuka-sistemnogo-myshleniya.pdf> (дата звернення: 15.10.2021)
12. Nelson R. National Innovation Systems: A Comparative Analysis. Oxford University Press. New York. USA. 1993. 541 pp.
13. Олексенко Л. В. Розвиток інфраструктури національної інноваційної системи. *Економічний вісник Донбасу*. № 1 (63). 2021. С. 108–122. URL: [http://www.evd-journal.org/download/2021/1\(63\)/13-Oleksenko.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2021/1(63)/13-Oleksenko.pdf) (дата звернення: 15.10.2021).
14. Олійник О. С. Інноваційна інфраструктура: проблеми та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2017. № 43. С. 150–160. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2017_43_15 (дата звернення: 15.10.2021).
15. Попович О. С. Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації: монографія. Київ : ТОВ «Про формат». 2019. 342 с.
16. Sub-regional Innovation Policy Outlook 2020: Eastern Europe and the South Caucasus. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfertehnologiy/2020/12/08/Prezentatsiya%20rezultativ%20doslidzhennya%20sfery%20innovatsiynoyi%20diyalnosti.pdf> (дата звернення: 15.10.2021).
17. Федулова Л. І. Напрями розвитку індустріальних парків щодо реалізації інноваційного потенціалу регіонів України. *Економічні інновації*. 2013. Вип. 53. С. 296–305.
18. Федулова Л. І. Концептуальні засади управління інноваційним розвитком підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. № 2. С. 122–135.
19. Weber B. Infrastructure as an asset class: investment strategy, sustainability, project finance and PPP / B. Weber, M. Staub-Bisang, H.W. Alfen: 2nd ed. Chichester, West Sussex: John Wiley & Sons. 2016. 408 p.

DOI: 10.31319/2709-2879.2021iss2(3).254821pp24-30
УДК 330.341:316.4

Чернявська І.М., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID/0000-0002-2954-1156
e-mail: eov-eco@ukr.net

Марченко О.О., аспірант кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID: 0000-0001-7469-9705
e-mail: marchenko6607@gmail.com

Chernyavs'ka Iryna, PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor at Department of Management of Organization and Administration
Dniprovsky State Technical University, Kamianske
ORCID ID/0000-0002-2954-1156
e-mail: eov-eco@ukr.net

Marchenko Olexander, Postgraduate student at Department of Management of Organizations and Administration
Dniprovsky State Technical University, Kamianske
ORCID ID: 0000-0001-7469-9705
e-mail: marchenko6607@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕХНОПОЛІСІВ

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM BEHIND THE CREATION AND FUNCTIONING OF TECHNOPOLES

На сьогодні для розвитку як високотехнологічних, так і традиційних секторів вітчизняної економіки актуальною стає проблема пошуку пріоритетних напрямів та організаційно-технологічних форм інноваційної діяльності. Вирішення проблемних питань потребує удосконалення механізмів управління та активізації взаємодії суб'єктів інноваційних процесів, а також формування таких об'єктів інноваційної інфраструктури, які здатні стати центрами концентрації виникнення та впровадження інновацій та новітніх технологій. Метою дослідження є удосконалення на основі системного підходу теоретико-методичних засад концепції організаційно-економічного механізму створення й функціонування технополісів. Досліджено та визначено сутність організаційно-економічного механізму створення й функціонування технополісу, визначено структурні елементи механізму з позиції системного підходу. Базою для аналізу слугували статистичні дані щодо стану інноваційної діяльності в Україні в динаміці за період 2017–2020 рр. та наукові праці вітчизняних вчених щодо зазначеної проблематики. Теоретико-методологічною основою роботи є сукупність принципів і методів наукового дослідження: принцип систематизації й теоретичного узагальнення, методи структурно-функціонального аналізу. У результаті дослідження зафіксовано позитивну динаміку щодо інноваційної діяльності промислових підприємств та виявлено низку головних чинників, що гальмують інноваційну діяльність. Доведено, що пріоритетними напрямками підвищення ефективності функціонування технополісів й інших об'єктів інноваційної інфраструктури є впровадження невикористаних можливостей, активізація державної інноваційної політики, надання додаткової підтримки регіональних інновацій. Реалізація розробленого організаційно-економічного механізму формування та розвитку технополісів й інших об'єктів інноваційної інфраструктури може мати корисний

ефект щодо підвищення ефективності їх функціонування та підвищення рівня інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна інфраструктура, об'єкти інноваційної інфраструктури, технополіс, організаційно-економічний механізм.

Presently, finding priority areas as well as organizational and technological forms of innovation becomes crucial for the development of both high-tech and traditional sectors of the domestic economy. Solving problematic issues requires improved mechanisms of management and intensified interaction between the subjects of innovation processes, as well as the formation of such infrastructure facilities that can become vibrant hubs generating and implementing innovations and new technologies. Relying on the systemic approach, the paper aims to elaborate the theoretical and methodological principles shaping the concept of organizational and economic mechanism of creation and maintenance of technopoles. The following general and special research methods were employed: those of theoretical generalization and deduction, system-structural analysis, and system analysis. The basis for the analysis were statistical data on the state of innovation in Ukraine collected for the period 2017-2020, research on the effectiveness of organizational forms of innovation and scientific work of Ukrainian scientists on this issue.

The paper discusses and outlines the essence of organizational and economic mechanism of creation and maintaining the technopolis, determines the structural elements of the mechanism from the systemic standpoint. The research uncovers positive dynamics in relation to the innovative activity of industrial enterprises and reveals a few main factors that inhibit innovative activity. It is argued that in order to improve the efficiency of technopoles and other facilities of innovation infrastructure it is vital to focus on the following priority areas: the introduction of untapped opportunities, intensification of state innovation policy, provision of additional support for regional innovations. Implementation of the developed organizational and economic mechanism of formation and development of technopoles and other facilities of innovation infrastructure can significantly improve the efficiency of their operation and raise the level of innovation.

Keywords: innovation activity, innovative infrastructure, facilities of innovative infrastructure, technopolis, organizational and economic mechanism.

JEL Classification: L14; L60; M13; O33

Постановка проблеми. Інтеграція України у високотехнологічне конкурентне середовище визначає необхідність розвитку інноваційної діяльності, створення інфраструктури, що інтегрує ресурси наукового потенціалу, підприємств та наукомісткого бізнесу. Інноваційна інфраструктура забезпечує доступ до цих ресурсів, від наявності та стану яких, від можливостей їх використання, залежить ефективність інноваційної діяльності. В сучасних умовах набуває все більшої актуальності пошук механізмів управління та активізації взаємодії суб'єктів інноваційних процесів, а також формування таких об'єктів інноваційної інфраструктури, які здатні стати центрами концентрації виникнення та впровадження інновацій та новітніх технологій.

Все це зумовлює необхідність теоретичного дослідження організаційно-економічних параметрів створення й функціонування об'єктів інноваційної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розробки механізму та побудови об'єктивних моделей управління інноваційною діяльністю присвячені дослідження багатьох вітчизняних вчених. У своїх наукових працях вони довели, що оволодіння інноваційними механізмами розвитку є головним фактором розвитку суспільства. Завдяки їхнім розробкам набули розвитку питання щодо тенденцій інноваційності високотехнологічних і традиційних секторів вітчизняної економіки, пріоритетних напрямів науково-технічного та інноваційного розвитку країни. Так, дослідження сучасного стану реалізації інноваційної політики України, тенденцій інноваційного розвитку, організаційно-технологічних форм інноваційної діяльності відображені в роботах В.М. Гейця [1], С.В. Глібока [2], О.Я. Колешука [3], Т.І. Свиначенко [4], М.В. Тарасюка [5]. Ними запропоновано науково-практичні підходи

щодо формування ефективної системи управління інноваційністю вітчизняних підприємств, приділяючи багато уваги розбудові інститутів трансферу технологій, науковим та технопаркам, технополісам та інноваційним структурам інших типів як інструментам розвитку інноваційної діяльності.

Аналіз публікацій зазначених авторів дозволяє стверджувати, що існує потреба в комплексному вивченні проблем розвитку об'єктів інноваційної інфраструктури. Недостатньо висвітленими є питання, пов'язані з формуванням механізму створення й функціонування технополісів. Незважаючи на суттєві теоретико-прикладні розробки в сфері формування, функціонування та розвитку об'єктів інноваційної інфраструктури на рівні регіональної або національної економіки [6; 7; 8], доводиться констатувати про необхідність удосконалення елементів механізму створення технополісів в аспекті системного підходу щодо їхнього функціонування в національній економіці та забезпечення емерджентності у вирішенні завдань інноваційної економіки країни.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є удосконалення на основі системного підходу теоретико-методичних засад концепції організаційно-економічного механізму створення й функціонування технополісів, реалізація якого дозволить забезпечити розвиток інноваційної інфраструктури міста, регіону, країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначальним у забезпеченні конкурентоздатності як регіональної, так й національної економіки в сучасних умовах господарювання є її інноваційне спрямування. Напрями та тенденції економічного розвитку ґрунтуються на стимулюванні інноваційної діяльності, формуванні високотехнологічних галузей економіки, створенні сприятливого інвестиційного клімату та інтеграційних зв'язків.

Проведений аналіз статистичної інформації стосовно стану інноваційної діяльності в Україні за період 2017–2020 рр. дозволив зробити висновок щодо поступового характеру її розвитку [9]. Так, у період з 2017 р. до 2020 р. спостерігається поступове зростання кількості інноваційно активних промислових підприємств, зокрема на 6,45 % порівняно з 2017 р., на 3,99 % – з 2018 р., на 3,32 % – з 2019 р.

У порівнянні з 2019 р. кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, у 2020 р. збільшилась на 4,37 % до 14,9 % загальної кількості промислових підприємств, кількість упровадженої інноваційної продукції збільшилась в 1,89 раз, кількість нових технологічних процесів – на 11,3%, проте відбулося незначне скорочення упровадження нових або вдосконалених видів машин та обладнання (на 14,8 % порівняно з 2019 р.).

Також спостерігається стійке зростання витрат на виконання наукових досліджень та витрат, які промислові підприємства спрямовували на інновації. Так, у 2020 р. по відношенню до 2019 р. спостерігається зростання витрат промислових підприємств на інновації на 1,3 %, причому 18,4 % складають витрати на НДР, які виконані власним коштом підприємств, 5,8 % – іншими підприємствами. В той же час, в обсягах фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за джерелами фінансування фіксується негативна тенденція, а саме: фінансування інновацій за рахунок державного бюджету скоротився на 49,8 % і становить 1,9 % до загальних витрат, за рахунок місцевих бюджетів скоротився в 2,15 рази і становить 0,4 % до загальних витрат, за рахунок коштів інвесторів-резидентів скоротився на 62,5 % і становить 0,3 % до загальних витрат.

Отже, найбільш проблемними питаннями інноваційної активності підприємницького середовища зокрема та розвитку інноваційної економіки взагалі, є державна інноваційна політика, яка має створювати сприятливі умови для розвитку науки і технологій, створювати ефективну інноваційну інфраструктуру, сприяти розвитку територій з високою концентрацією інноваційного потенціалу. Також, до головних чинників, що гальмують інноваційну діяльність в Україні можна віднести недосконалість законодавчої бази у сфері інновацій та трансферу технологій. Все це обумовлює необхідність удосконалення елементів організаційно-економічного механізму створення й функціонування технополісів, як ефективної форми реалізації інноваційної діяльності.

Системний підхід щодо інноваційного розвитку, перш за все його основи – поєднання науки, освіти та виробничих систем, вимагає побудови моделі організаційно-економічного механізму, методів та інструментів впливу на процеси. Виходячи із загальноприйнятого

визначення механізму, системи, способу, що визначають порядок певного виду діяльності, пропонується таке розуміння сутності організаційно-економічного механізму просторової інтеграції науки, освіти та виробничих систем, до якої можна віднести технополіс. Організаційно-економічний механізм створення й функціонування технополісів є комплексом конкретних форм і методів управління, за допомогою яких реалізуються економічні закони, що діють в конкретних умовах, та забезпечується процес інноваційного розвитку територій. Побудова моделі організаційно-економічного механізму створення й функціонування технополісів з позиції системного підходу передбачає визначення системи цілей, принципів та інструментів державного забезпечення, що виділено автором на підставі аналізу публікацій вітчизняних вчених, які досліджували дану проблематику [2; 4; 6-8].

Розглянемо структурні елементи організаційно-економічного механізму створення й функціонування технополісів починаючи з цільових орієнтирів та принципів його побудови. Основною метою механізму є забезпечення соціально-економічного розвитку територій на підставах формування та активізації інноваційної активності економічних суб'єктів. Для досягнення зазначеної мети припускають вирішення проблем і досягнення низки підцілей, які, в свою чергу, потребують відповідного адекватного механізму. До зазначених підцілей відносять: фундаментальні дослідження, прикладні дослідження, інноваційні розробки та технології, комерціалізацію інноваційних розробок та технологій, впровадження інноваційних розробок у виробництво та створення масових інноваційних продуктів. Виконання зазначеної системи цілей припускає досягнення економічного, екологічного, соціального розвитку, створення та/або розвиток інноваційної інфраструктури. Вирішення цих питань можливо тільки за участі держави, яка повинна забезпечити синергетику влади, науки, освіти, суспільства, підприємництва та виробничих систем. В цілому, організаційно-економічний механізм створення й функціонування технополісів містить правове, організаційне, фінансове, інформаційне забезпечення тощо (рис. 1.).

Забезпечення ефективності державної підтримки діяльності технополісів та інноваційних структур інших типів можливо за умов застосування наступних принципів:

- цілеспрямованість – передбачає формування цілей та планів відповідно до сучасного стану розвитку інноваційної інфраструктури;
- пріоритетність – концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках науково-технологічного розвитку;
- системність – передбачає цілісність механізму державної підтримки;
- реалістичність – модель технополісів та інноваційних структур інших типів повинна створюватися згідно рівня економічного розвитку, національних інтересів тощо;
- гнучкість – надання податкових пільг для інвесторів, різні форми та методи державної підтримки, що відіграють важливу роль в забезпеченні розвитку інноваційного бізнесу;
- комплексність – комплексне використання правових, організаційних, економічних та фінансових інструментів впливу.

Важливою складовою будь якого механізму є його підсистема забезпечення, до якої можемо віднести правові, організаційні, фінансові, інформаційні та інші елементи інноваційної інфраструктури. Проте, на сьогодні, аналізуючи показники валового нагромадження капіталу у відсотках до валового внутрішнього продукту, показники екологічної стійкості, показники доступності використання інформаційних та комунікаційних технологій, показники щодо застосування нових навичок у державному управлінні для впровадження державних послуг та демократичних процесів відмічається слабкий рівень розвитку інфраструктури, у тому числі інноваційної [10].

Вивчення теоретико-методологічних засад щодо формування та розвитку технополісів й інших об'єктів інноваційної інфраструктури дозволило виділити пріоритетні напрями щодо підвищення ефективності їх функціонування:

- впровадження невикористаних можливостей. На сьогодні в Україні зберігається життєздатність об'єктів інноваційної інфраструктури і є реальні можливості її розвитку. Для цього є значні фундаментальні й технологічні розробки, проте, вони не можуть вирішити найбільш актуальні проблеми й відповідно залишаються нереалізованими;

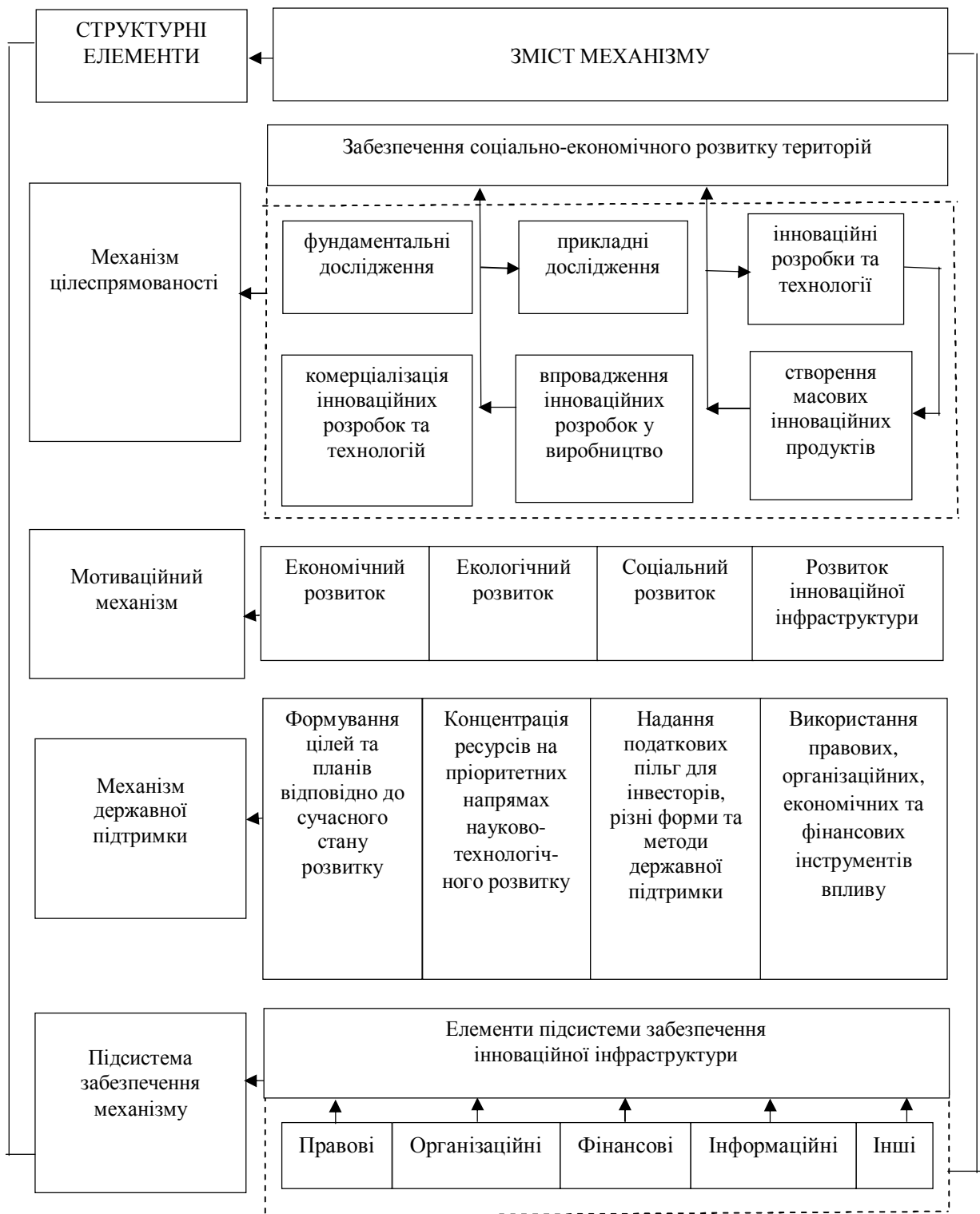

Рис. 1. Структурні елементи та зміст організаційно-економічного механізму створення та функціонування технополісів
Джерело: складено автором

- активізація державної інноваційної політики. Використання механізму урядових інноваційних програм як на регіональному, так й на державному рівні: створення та підтримка діяльності виробничо-технологічних та наукових структур, соціотехнополісів, академістечок, міст високих технологій;

- надання додаткової підтримки регіональних інновацій. Створення належних умов функціонування, забезпечення ресурсами, інформаційна підтримка, надання експертних висновків для інвесторів, організація додаткового управлінського консультивання для підприємницьких структур.

Висновки. Розвиток інноваційної інфраструктури є підґрунтям підвищення рівня інноваційності національної економіки, модернізації традиційних для певних регіонів галузей промисловості, створення середовища для розвитку інноваційних підприємств. Наукові дослідження свідчать про те, що головними факторами підвищення рівня інноваційної діяльності є вдосконалення державної інноваційної політики, законодавчої бази у сфері інновацій, трансферу технологій та реалізація механізму просторової інтеграції науки, освіти та виробничих систем, до якої можна віднести технополіс.

В цьому дослідженні проаналізовано стан інноваційної діяльності в Україні. Аналіз свідчить, що спостерігається позитивна динаміка щодо кількості інноваційно активних промислових підприємств, кількості упровадженої інноваційної продукції та технологічних процесів. Елементами наукової новизни є, розроблений в цьому дослідженні, організаційно-економічний механізм формування та розвитку технополісів й інших об'єктів інноваційної інфраструктури. Його реалізація може мати корисний ефект, що призведе до підвищення ефективності їх функціонування та підвищення рівня інноваційної діяльності.

Список використаної літератури

1. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / В.М. Геєць та ін.; за заг. ред. В.М. Гейця. Київ: НАН України, 2015. 336 с.
2. Глібок С.В. До питання повноважень органів місцевого самоврядування щодо сприяння розвитку інноваційних центрів як складових регіональної інноваційної системи. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури*: праці V міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 23-25 травня 2019 р. Львів, 2019. С. 480–481.
3. Колещук О.Я. Стратегічне управління інноваційністю підприємств: автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» (за видами економічної діяльності); Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2020. 46 с.
4. Свинаренко Т.І., Гладкова О.В. Формування та розвиток регіональних інноваційних систем: теорія, практика. *Modern Economics*. 2020. № 20(2020). С. 239–245. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V20\(2020\)-37](https://doi.org/10.31521/modecon.V20(2020)-37).
5. Тарасюк М.В. Сучасний стан реалізації інноваційної політики України та її фінансове забезпечення. *Економіка та держава*. 2017. № 1. С. 19–24.
6. Бочарова Ю.Г. Розвиток інноваційної інфраструктури національної економіки: теорія і практика: автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством»; Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля». Дніпро, 2019. 50 с.
7. Антохов А.А., Запхляк В.М., Клевчик Л.Л. Просторовий контекст розвитку та управління технолого-сингулярних регіональних економічних систем в Україні. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 34–39. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.3.34.
8. Чудаєва І.Б. Технополіси: економічна суть, причини створення та японський досвід. *Економічний часопис-XXI*. 2010. № 12. С. 55–59.
9. Статистичний щорічник України за 2020 рік / Державна служба статистики України. Київ, 2021. С. 418–422. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Yearbook_2020.pdf (дата звернення: 10.12.2021).

10. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80> (дата звернення: 15.11.2021).

References

- [1] Geyetz' V.M. (2015) *Innovacijna Ukrajina 2020: nacionaljna dopovidj* [Innovative Ukraine 2020: national report] Kyiv: NAS of Ukraine [in Ukrainian].
- [2] Glibko S.B. (2019) Do pytannja povnovazhenj orghaniv miscevogho samovrjaduvannja shhodo spryjanntja rozvytku innovacijnykh centriv jak skladovykh rehionaljnoji innovacijnoji systemy [Aspects of powers of local self-government bodies in terms of promoting local innovative centers in the framework of regional innovative system] Proceedings of the Challenges of designing and developing innovative infrastructure (*Ukraine, Lviv, May 23-25, 2019*), Lviv, 2019, pp. 480–481.
- [3] Koleshchuk O.Ya. (2020) *Strategichne upravlinnja innovacijnistju pidpryemstv* [Strategic management of innovativeness at enterprises] (Doctor Thesis), Lviv: National University «Lviv Polytechnic».
- [4] Svyarenko T.I., Gladkova O.V. (2020) Formuvannja ta rozvytok rehionalnykh innovacijnykh system: teorija, praktyka [Designing and developing regional innovative systems: theory, practice]. *Modern Economics*. no. 20, pp. 239–245. Available at: [https://doi.org/10.31521/modecon.V20\(2020\)-37](https://doi.org/10.31521/modecon.V20(2020)-37) (accessed 01 December 2021).
- [5] Tarasiuk M.V. (2017) Suchasnyj stan realizaciji innovacijnoji polityky Ukrainy ta jiji finansove zabezpechennja [Modern developments in innovative policy of Ukraine and its financial provision]. *Economy and the state*. no. 1, pp. 19–24.
- [6] Bocharova O.G. (2019) Rozvytok innovacijnoji infrastruktury nacionaljnoji ekonomiky: teorija i praktyka [The development of innovative infrastructure in the national economy: theory and practice]. (Doctor Thesis), Dnipro: Higher Education Institution «Alfred Nobel University».
- [7] Antohov A.A., Zapuhliak V.M., Klievchik L.L. (2021) Prostorovyj kontekst rozvytku ta upravlinnja tekhnologho-synghuljarnykh rehionalnykh ekonomichnykh system v Ukraini [Spatial context of development and management of technological and singular regional economic systems in Ukraine]. *Economy and the state*. no. 3, pp. 34–39.
- [8] Chudaieva I.B. (2010) Tekhnopolisy: ekonomichna sutj, prychny stvorennja ta japonskyj dosvid [Technopoles: economic essence, the origins and Japanese experience]. *Economic journal-XXI*. no. 12, pp. 55–59.
- [9] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) *Statystychnyj shhorichnyk Ukrainy za 2020 rik* [Statistical annual of Ukraine for 2020], Kyiv. Available at: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Yearbook_2020.pdf (accessed 10 December 2021).
- [10] Cabinet of Ministers of Ukraine (2019), “Disposition of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Strategy of development in the field of innovative activity until 2030"”, Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80> (Accessed 15 November 2021).

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ
ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT**

DOI: 10.31319/2709-2879.2021iss2(3).254822pp31-38
УДК 330.342

Будько О.В., д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID: 0000-0002-3354-6515
e-mail: bisnescon@ukr.net

Галатов Б.М., аспірант кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
e-mail: bodya833@gmail.com

Budko Oksana, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance and Accounting
Dniprovsk State Technical University, Kamianske
ORCID ID: 0000-0002-3354-6515
e-mail: bisnescon@ukr.net

Halatov Bohdan, Postgraduate student at Department of Finance and Accounting
Dniprovsk State Technical University, Kamianske
e-mail: bodya833@gmail.com

**ВПЛИВ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА****FORMATION OF INFORMATION SUPPORT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT
MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE**

У статті розкрито сутність корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Визначено особливості моделей корпоративної соціальної відповідальності. Висвітлено окремі концепції корпоративної соціальної відповідальності. Акцентована увага на концепції створення спільної цінності, застосування якої передбачає тісний зв'язок між конкурентними перевагами і КСВ. Проаналізовані сильні та слабкі сторони застосування концепції створення спільної цінності, її можливості та загрози за методом SWOT-аналізу. Визначено мету і завдання корпоративної соціальної політики. Вказані аспекти оцінювання корпоративної соціальної відповідальності. Розкрито методи оцінки КСВ, застосування яких дозволяє зробити висновки про ступінь її ефективності. Визначені напрями реалізації ефективної політики у сфері корпоративної соціальної відповідальності.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, корпоративна соціальна політика, конкурентоспроможність, концепція створення спільної цінності, оцінка, нефінансова звітність.

The article substantiates the conceptual provisions of management accounting, taking into account the socially oriented approach, which will provide solutions to management problems that arise in the process of achieving sustainable development goals. Methodological, methodological, organizational and technological aspects related to the formation of the information product generated in management accounting are revealed. The concepts of management accounting related to the function of management accounting, the use of results, process and technology, the potential of the function are considered. As a result of the disclosure of the methodological aspect, the conceptual provisions of management accounting are determined, taking into account the principles of sustainable development. The essence of management accounting, the purpose and tasks of its maintenance which consider the certain purposes of sustainable development of the enterprise are

defined. The subject, objects, elements of the method, functions and principles of management accounting, taking into account the socially oriented approach, are revealed. The methods of management accounting are analyzed, which provide the formation of information about the value of the enterprise and the degree of influence of environmental and social factors on it. Methods of target costing, Kaiser costing, JIT, the concept of strategic cost management, the system of balanced scores, benchmarking are considered. Emphasis is placed on the relevance of strategic management accounting, which will ensure the solution of sustainable development of the enterprise. The essence of organizational and technological aspects of the study of management accounting as an element of the accounting subsystem in the system of information support of sustainable development is highlighted. The evaluation of classical and compilation approaches within the organizational aspect of management accounting is carried out. It is proved that only as a result of a comprehensive approach to the construction of management accounting at the enterprise can be formed information that will provide management staff to make effective decisions in the field of economic, environmental and social aspects of the enterprise.

Key words: *information support, management accounting, information, concept of management accounting, methods.*

JEL Classification: *M11; M15; M41*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку ринкової економіки виникає необхідність соціально відповідальної поведінки бізнесу, його внеску як в економічний, так і соціальний та екологічний розвиток держави, а також ефективної взаємодії його із суспільством та владою. Дотримання принципів корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) є показником відповідального та чесного ведення бізнесу компанією та активної її участі у вирішенні соціально-економічних проблем суспільства. Здійснюючи соціально відповідальну діяльність, підприємство зміцнює свої економічні позиції, а також покращує свій імідж, що прямо впливає на його конкурентоспроможність. Тому розробка механізму впровадження корпоративної соціальної відповідальності є важливим завданням, виконання якого забезпечить реалізацію підприємствами стратегії сталого розвитку підприємств та підвищення конкурентоспроможності в ринкових умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку корпоративної соціальної відповідальності знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних науковців, як Л.А. Грицина [1], О.А. Грішнова [2], О.В. Дудкін [3], А.М. Колот [2], Ю.М. Петрушенко [3], Н.М. Шмиголь [4], а також зарубіжних вчених Ю. Благов [5], Г. Боуен [6], П. Друкер [7], А. Керолл [8], Ф. Котлер [9], М. Крамер [10], М. Портер [10], О.Т. Цуцієва [11], Я.О. Шнуренко [12].

Водночас потребують дослідження проблеми, пов'язані з оцінкою впливу корпоративної соціальної відповідальності на рівень конкурентоспроможності підприємств та необхідністю розробки корпоративної соціальної політики, яка направлена на зміцнення їх позицій на ринку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття сутності корпоративної соціальної відповідальності та її впливу на конкурентоспроможність підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корпоративну соціальну відповідальність слід визначати як імplementований в корпоративне управління тип соціальних зобов'язань перед стейкхолдерами (персоналом, партнерами, інститутами громадянського суспільства і суспільства у цілому тощо). Корпоративна соціальна відповідальність – це відповідальність організації за вплив її рішень і діяльності на суспільство і навколишнє середовище через прозорі і етичні поведінку, яка:

- сприяє сталому розвитку, включаючи здоров'я і добробут суспільства;
- враховує очікування зацікавлених сторін;
- відповідає законодавству, що застосовується і узгоджується з міжнародними нормами поведінки [13].

Розвиток КСВ супроводжувався необхідністю її регламентації. На сьогодні діє близько 20 різноманітних стандартів, які регулюють КСВ. Серед них слід виділити AA 1000 (Account

Ability), GRI(Global Reporting Initiative), ISO 14000, SA 8000 (Соціальний захист), ISO 26000:2010 (Настанова по соціальній відповідальності) та ін. Вказані стандарти побудовані з використанням системного підходу і пред'являють високі вимоги до збору інформації. Спільним для цих стандартів є те, що вони декларують необхідність складання та подання компанією нефінансової звітності, ведення відкритого діалогу зі всіма стейкхолдерами, аналіз, контроль, оцінку їх вимог та інтересів, лояльність всіх підрозділів підприємства до ідеології соціальної звітності. Використовуючи міжнародні стандарти КСВ, у компанії з'являється можливість окреслити напрями соціально відповідальної діяльності та побудувати систему управління діяльністю у сфері сталого розвитку, що включає розробку стратегії взаємовідносин із стейкхолдерами, що прямо впливатиме на підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Різноманітність підходів до процесів реалізації КСВ обумовило виокремлення окремих практик КСВ, які втілюються в таких моделях: американській, європейській, китайсько-японській, ісламській [11].

Американська модель КСВ («відкрита» модель) передбачає мінімальне втручання держави у діяльність приватного бізнесу. Водночас представники американського бізнесу систематично беруть участь у фінансуванні різноманітних некомерційних заходів і проектів. При цьому держава на законодавчому рівні заохочує суспільно значиму діяльність шляхом впровадження податкових зарахувань та податкових пільг.

Європейська модель передбачає регулювання КСВ стандартами, законами та нормами на рівні підприємства. Бізнес сприймає державу як інститут, який регулює узаконені правила поведінки.

В японсько-китайській моделі акцент здійснюється на культурних традиціях країн і на використанні морально-етичних принципів.

Ісламська модель КСВ представляє собою моральні та релігійні ініціативи, які ґрунтуються на переконаннях, що компанія має бути «хорошою», незалежно від її фінансових показників. Підприємець працює не тільки за принципом максимізації прибутку, а й здійснює діяльність з метою досягнення кінцевого щастя в цьому і майбутньому житті.

Вітчизняна модель КСВ знаходиться на стадії становлення. Її ознаками є те, що у процесі створення структури КСВ держава та суспільство повною мірою незадіяні. Крім того, вітчизняній моделі притаманний такий основний напрямок діяльності підприємств у сфері КСВ, як благодійна діяльність. Також для вітчизняної моделі характерно самоініціювання соціально відповідальної діяльності.

На сьогодні виділяють ряд концепцій, на яких базується корпоративна соціальна відповідальність:

1) корпоративна соціальна відповідальність (corporate social responsibility), за якою визначена сутність КСВ, систематизовані її рівні;

2) корпоративна соціальна чутливість (corporate social responsiveness) – визначає можливість сприймати дії суспільства;

3) корпоративна соціальна діяльність (corporate social performance) – визначає модель корпоративної соціальної діяльності, в якій окреслені принципи та процес КСВ, результати корпоративної поведінки;

4) концепція зацікавлених сторін (stakeholder management), суттю якої є те, що підприємства отримують більш високий прибуток за рахунок стійких відносин із зацікавленими сторонами;

5) корпоративне громадянство (corporate citizenship) передбачає відповідальність компанії спільно з державою за процеси, які відбуваються у державі;

6) концепція корпоративної стійкості (corporate sustainability) передбачає взаємозв'язок трьох елементів: економічного, екологічного та соціального аспектів діяльності компанії. Основоположником концепції є Дж. Елінгтон, який виділив три елементи сталості: люди, планета, прибуток (модель 3Р);

7) концепція створення спільної цінності (creating shared value (CSV)) передбачає стійкий зв'язок між конкурентними перевагами і КСВ [5,10].

Викликає зацікавлення концепція створення спільної цінності (CSV), в основу якої покладено досягнення зростання вартості компанії за рахунок вирішення соціальних проблем, тобто одночасне створення вартості компанії та цінності для суспільства у цілому. Слід виділити три напрями створення спільної цінності:

1) переосмислення продуктів і ринків за рахунок пошуку соціальних проблем, коли якісне обслуговування споживачів та внесок у спільне благо можуть бути досягнуті паралельно;

2) переосмислення ефективності (продуктивності) у ланцюжку створення цінності за рахунок одночасного підвищення соціальних, екологічних і економічних можливостей учасників ланцюга постачання;

3) створення сприятливих умов для розвитку місцевих кластерів, у яких різні цілі можуть бути досягнуті у співробітництві з постачальниками і місцевими інститутами [10].

Для кожного напрямку ідентифікуються та відслідковуються соціальні та економічні результати.

Аналіз концепції за методом SWOT дозволяє виявити її сильні та слабкі сторони (рис. 1).

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБІ СТОРОНИ
<ul style="list-style-type: none"> -соціальні цілі визначаються на стратегічному рівні; - націленість на максимізацію прибутку; - нерозривний зв'язок соціальної діяльності з основною діяльністю підприємства; - можливості для інновацій, застосування нових технологій; -пряма залежність між соціальним результатом та ефективністю бізнесу; - адаптованість можливостей та підходів до створення спільної цінності для кожної компанії(конкурентне перевага) 	<ul style="list-style-type: none"> – потенціал та інструменти реалізації створення спільної цінності знаходяться у стадії формування; – теоретичні перетини з існуючими концепціями (КСВ, сталого розвитку, зацікавлених сторін); - складність уніфікації процесу управління ССЦ; – не вирішує питання про виробників товарів з сумнівною соціальною корисністю (алкогольна та тютюнова продукція, зброя та ін.); – передбачає обмежене інформування про економічні результати діяльності
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
<ul style="list-style-type: none"> - підвищення довіри до бізнесу; - розвиток культури інновацій; - посилення прагнення бізнесу до сумлінних практик та участі у розвитку суспільства; – глобальне економічне зростання, освоєння альтернативних джерел енергії, розвиток унікальних підходів до проблеми бідності тощо; 	<ul style="list-style-type: none"> - недооцінка важливості та суттєвості соціальних проблем, виявлених при формуванні стратегії створення спільної цінності; - етичні дилеми, у тому числі коли соціальні та економічні результати неможливо узгодити; - використання концепції CSV може вимагати багато часу та ресурсів для радикального зміни процесу роботи

Рис. 1. Результати SWOT-аналізу застосування підприємствами концепції створення спільної цінності

Джерело: складено авторами

Для підвищення конкурентоспроможності керівництву підприємства слід розробити і впровадити таку систему КСВ, елементи якої були б дієвими та прямо впливали на економічну, екологічну та соціальну результативність діяльності підприємства. Розробка такої системи передбачає чітке визначення її мети, завдань та найбільш вагомих стейкхолдерів (рис. 2).

Для реалізації визначених завдань на підприємстві має бути створений спеціальний підрозділ, який координуватиме вироблення пріоритетних напрямів КСВ, підготовку внутрішніх документів, які регламентують КСВ (кодексу ділової етики, звітів у сфері сталого розвитку тощо), зустрічі із стейкхолдерами з метою визначення їх інтересів, планування та оцінку соціальної діяльності підприємства, розробку карти стейкхолдерів з визначенням пріоритетів у відносинах з ними.

Рис. 2. Мета та завдання корпоративної соціальної відповідальності підприємства
Джерело: складено авторами

Підвищення конкурентоспроможності підприємства можливе у результаті здійснення ефективної політики у сфері КСВ, як комплексу заходів, що реалізуються добровільно та які забезпечують ефективне рішення пріоритетних корпоративних соціальних завдань (внутрішня політика) або суспільних проблем (зовнішня політика). Основними напрямками політики у сфері КСВ є встановлення стандартів діяльності підприємства, які передбачають його функціонування на основі гуманістичних принципів, зокрема піклування про колектив, врахування інтересів стейкхолдерів, вплив на вирішення глобальних проблем суспільства, інтеграція персоналу підприємства у межах концепції діяльності підприємства для успішної реалізації цілей діяльності підприємства та особистих цілей працівників, забезпечення гідного рівня життя працівників та членів їх сімей, попередження та профілактика кризових і конфліктних ситуацій на підприємстві, створення сприятливих умов праці для членів колективу, формування орієнтованої на персонал організаційної культури на підставі гуманістичних принципів, мотивація персоналу.

Політику у сфері КСВ слід оцінювати за трьома аспектами;

- як соціальний обов'язок – у межах юридичних законів і законодавчих обмежень ринкової економіки;
- як соціальну відповідальність – діяльність, пов'язану з випереджувальними вимогами (до того, як соціальні очікування набудуть законодавчої форми);
- як соціальну чуйність – розробка і реалізація за ініціативою підприємства політик і програм, спрямованих на мінімізацію побічних негативних наслідків їх теперішніх або майбутніх дій, перш ніж ці наслідки приймуть кризові масштаби [12].

Ефективна політика у сфері КСВ передбачає взаємодію підприємства і держави шляхом дотримання правових і законодавчих норм; управління соціально-трудовами відносинами на підприємстві; благодійну діяльність; добросовісне ведення бізнесу; екологічну політику, що забезпечує природоохоронну діяльність.

Вказані напрями реалізації політики у сфері КСВ здійснюють сприятливий вплив як на розвиток самого підприємства, так і на зміцнення його позиції з точки зору конкурентоспроможності.

Оцінювання КСВ дозволить перевірити соціально відповідальну діяльність компанії у частині виконання податкового, трудового та екологічного законодавства, стандартів, кодексу корпоративного управління. Важливим джерелом інформації для оцінювання КСВ на підприємствах є нефінансова звітність. Формування нефінансового звіту (Звіту у сфері сталого розвитку) дозволить не тільки здійснювати оцінку проведених заходів корпоративної соціальної відповідальності, але і покращити ділову репутацію та позиціонувати себе як соціально відповідальну компанію. За допомогою звіту є можливість здійснити оцінку корпоративної соціальної відповідальності, що передбачає визначення того, як успішно компанія інтегрувала КСВ у свою діяльність.

Оцінювання ефективності соціально відповідальної діяльності зводиться до визначення ефективності соціальних інвестицій, тобто відношення витрачених ресурсів до отриманого результату.

Єдиної методики оцінки КСВ не існує. Слід виокремити метод, який ґрунтується на використанні кількісно-якісних показників підприємств та індексний метод оцінки соціальних інвестицій.

За першим методом за основу беруться фінансові та нефінансові показники діяльності підприємств, які у тій чи іншій мірі відображають реалізацію окремих напрямів соціально відповідального бізнесу. Кількісні аспекти свідчать, яка сума коштів інвестується у вирішення соціальних завдань, а якісні – характеризують комплексність організації даного процесу. У другому методі мова йде про розрахунок кількісних і якісних індексів соціальних інвестицій (індекс питомих соціальних інвестицій (характеризує величину витрат на КСВ, яка припадає на одного працівника підприємства), відношення соціальних інвестицій до сумарного обсягу продажів (визначає питому вагу соціальних інвестицій до загальної величини виручки) тощо); якісний індекс соціальних інвестицій (дозволяє визначити ступінь комплексності реалізації концепції соціально відповідального бізнесу серед різних підприємств).

Також використовують експертні оцінки для аналізу рівня і якості КСВ. Методика з використанням бальних оцінок опирається на комплекс показників, що характеризують діяльність підприємства за напрямами (відповідальність перед споживачами, розвиток людського капіталу, сумлінні ділові практики, корпоративне громадянство, екологія і безпека, участь у розвитку громадянського суспільства). Для кожного із визначених аспектів обираються показники обсягу, показники якості і показники ефективності КСВ. Ці показники мають бути суттєвими і враховувати специфіку діяльності підприємства. Кожній групі показників присвоюється базова сума балів, яка розподіляється між обраними показниками. Після цього визначається питома вага та значення кожного з них, на підставі чого здійснюються висновки.

Заслугове на увагу також і оцінювання виконання підприємством принципів КСВ, які закріплені в стандартах (прозорість, підзвітність, дотримання прав людини, повага інтересів зацікавлених сторін, етичність поведінки, верховенство закону і міжнародних норм поведінки).

Висновки. Отже, корпоративна соціальна відповідальність є ефективним інструментом організації бізнес-стратегії та підвищення конкурентоспроможності підприємств. Розробка та реалізація корпоративної соціальної політики є важливим процесом, успішність здійснення якого має прямий вплив на зміцнення ринкових позицій підприємства. Положення корпоративної соціальної політики мають комплексно враховувати як шляхи максимізації прибутку підприємства, так і напрями реалізації соціальних та природоохоронних програм.

Список використаної літератури

1. Грицина Л.А. Еволюція та формування концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємств. URL: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/4953/1/tezy_2007_.pdf (дата звернення: 10.10.2021).
2. Колот А.М., Грішнова О. А. та ін. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія. К.: КНЕУ, 2012. 501 с.
3. Петрушенко Ю.М., Дудкін О.В. Формування інституту позитивної соціальної відповідальності. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна*. Вип. 37-3. 2009. С. 25–31.
4. Шмиголь Н.М. КСВ-дохід: визначення, оцінка, ефективність Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. *Економічні науки*. 2010. Вип. 1(18). С. 168–176.
5. Благов Ю. Генезис концепции корпоративной социальной ответственности. *Вестник Санкт-Петербургского Университета*. 2006. Сер. 8. Вып. 2. С. 3–24.
6. Bowen H. Social responsibilities of the businessman. *Harper & Row*, N.Y. 1953. 276 p.
7. Drucker P.F. The new meaning of corporate social responsibility. *California Management Review*. 26(2), 1984. P. 53-63.
8. Carroll, A. B. Corporate social responsibility: The centerpiece of competing and complimentary frameworks. *Organizational Dynamics*. 2015. Vol. 44. P. 87–96.
9. Kotler P., Lee N. Corporate social responsibility: doing the most good for your company and your cause. John Wiley & Sons, Inc., 2005. 297 p.
10. Porter, Michael E. & Kramer, Mark R. Creating Shared Value. How to reinvent capitalism — and unleash a wave of innovations and growth», *Harvard Business Review*, Jan/Feb, 2011. Vol. 89, Issue 1/2, P. 62–77.
11. Цуциева О.Т., Гобозова А.З. Сравнительный анализ моделей корпоративной социальной ответственности. *Экономические науки*. 2013. URL: <http://researchjournal.org/economical/sravnitelnyj-analiz-modelej-korporativnoj-socialnoj-otvetstvennosti/> (дата обращения: 16.10.2021).
12. Шнуренко Я.О. Корпоративная социальная политика как фактор социально-экономического развития. *Актуальные вопросы экономических наук*. 2011. № 20. С. 377–382.
13. Международный стандарт ISO26000:2010: Руководство по социальной ответственности. URL: http://www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail?csnumber=42546 (дата обращения: 16.10.2021).

References

- [1] Hrytsyna L.A. Evoliutsiia ta formuvannia kontseptsii korporativnoi sotsialnoi vidpovidalnosti pidpriemstv [Evolution and formation of the concept of corporate social responsibility of enterprises]. Available at: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/4953/1/tezy_2007_.pdf (accessed 10 October 2021).
- [2] Kolot A.M., Hrishnova O. A. (2012) *Sotsialna vidpovidalnist: teoriia i praktyka rozvytku* [Social responsibility: theory and practice of development]: K.: KNEU. (in Ukrainian)
- [3] Petrusenko Yu.M., Dudkin O.V.(2009) *Formuvannia instytutu pozytyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti* [Formation of the institute of positive social responsibility]. *Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Serii: ekonomichna*, vol. 37-3, pp. 25–31.
- [4] Shmyhol N.M. (2010) KSV-dokhid: vyznachennia, otsinka, efektyvnist [CSR income: definition, evaluation, efficiency]. *Naukovyi visnyk Bukovynskoi derzhavnoi finansovoi akademii. Ekonomichni nauky*, vol. 1(18), pp. 168–176.
- [5] Blagov Yu. (2006) *Genezis kontseptsii korporativnoy sotsialnoy otvetstvennosti* [Genesis of the concept of corporate social responsibility]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta*. vol. 8, no. 2, pp. 3–24.

- [6] Bowen H. (1953) Social responsibilities of the businessman. Harper & Row, N.Y.
- [7] Drucker P.F. (1984) The new meaning of corporate social responsibility. *California Management Review*, vol. 26(2), pp. 53–63.
- [8] Carroll A. B. (2015) Corporate social responsibility: The centerpiece of competing and complimentary frameworks. *Organizational Dynamics*, vol. 44, pp. 87–96.
- [9] Kotler P., Lee N. (2005) Corporate social responsibility: doing the most good for your company and your cause, John Wiley & Sons, Inc
- [10] Porter, Michael E. & Kramer, Mark R. (2011) Creating Shared Value. How to reinvent capitalism – and unleash a wave of innovations and growth. *Harvard Business Review*, Jan/Feb, vol. 89, Issue S, pp. 62–77.
- [11] Tsutsieva O.T., Gobozova A.Z. (2013) Sravnitelnyiy analiz modeley korporativnoy sotsialnoy otvetstvennosti [Comparative analysis of models of corporate social responsibility]. *Ekonomicheskie nauki*. Available at: <http://researchjournal.org/economical/sravnitelnyj-analiz-modelej-korporativnoj-socialnoj-otvetstvennosti/> (accessed 16 October 2021).
- [12] Shnurenko Ya.O. (2011) Korporativnaya sotsialnaya politika kak faktor sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya [Corporate social policy as a factor of social and economic development]. *Aktualnyie voprosyi ekonomicheskikh nauk*, no. 20, pp. 377–382.
- [13] Mezhdunarodnyiy standart ISO 26000:2010: Rukovodstvo po sotsialnoy otvetstvennosti [International standard ISO 26000:2010: Guidance on social responsibility.]. Available at: (accessed 16 October 2021).

DOI: 10.31319/2709-2879.2021iss2(3).254823pp39-45
UDC 338.1

Karimov Hennadii, Candidate of Economic Sciences (Ph.D), Associate Professor, Associate Professor at Department of Management of organizations and Administration
Dniprovsky State Technical University, Kamianske
ORCID ID/0000-0002-0208-2607

e-mail: gkarimov@ukr.net

Nuzhna Svitlana, Candidate of Economic Sciences (Ph.D), Associate Professor, Associate Professor of Information Systems and Technologies

Department State Agrarian and Economic University, Dnipro

ORCID ID/0000-0002-6850-4016

e-mail: nuzhna.s.a@dsau.dp.ua

Zvonarova Kateryna, postgraduate student at Department of Management of organizations and Administration

Dniprovsky State Technical University, Kamianske

orcid.org/0000-0002-5344-636X

e-mail: t4908802@gmail.com

Карімов Г.І., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID/0000-0002-0208-2607

e-mail: gkarimov@ukr.net

Нужна С.А., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних систем і технологій,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро

ORCID ID/0000-0002-6850-4016

e-mail: nuzhna.s.a@dsau.dp.ua

Звонарьова К.А., аспірант кафедри менеджменту організацій і адміністрування

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID/0000-0002-5344-636X

e-mail: t4908802@gmail.com

RESEARCH INTERNAL ENVIRONMENTAL OF THE FACTORY OF THE HEAT POWER INDUSTRY

ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВА ТЕПЛОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

To ensure economic independence, factories are forced to constantly monitor and increase the economic efficiency of their activities. Despite the control and support of the state, the efficiency activities of the factories heat industry, first of all, depends on the efficiency of the management of the internal environment of the factories' itself.

Research internal environmental it is possible to carry out at the expense of the analysis of results of financial activity of the factory. Indicators of financial activity have low values. The factory is completely dependent on external funds, which does not allow increasing its own profits and other financial indicators. For in-depth research internal environmental of the factory it is necessary to identify internal factors and research their impact on profitability activity of the factory.

Key words: heat power, factory, CHP, internal environmental, financial indicators, factors.

В сучасних умовах для забезпечення економічної незалежності підприємства змушені постійно контролювати і підвищувати економічну ефективність своєї діяльності. Стратегія

підприємств електроенергетичної галузі має передбачати створення комплексної системи заходів, спрямованих на досягнення перспективних параметрів ефективності, реалізацію головної мети підприємства. Незважаючи на контроль та підтримку держави ефективність діяльності підприємств теплоенергетичної галузі (типовим представником якої є досліджуване підприємство ПАТ „ДТЕЦ”), в першу чергу залежить від ефективності управління внутрішнім середовищем самого підприємства. Виявлення внутрішніх чинників впливу для інтенсифікації позитивних та нівелювання негативних явищ значно підвищить рентабельність діяльності та конкурентоспроможність підприємства на сучасному ринку послуг. На поточний час, низька конкурентоспроможність підприємств комунальної теплоенергетики гальмує її самостійний розвиток та модернізацію, що визначає актуальність теми дослідження.

Дослідження внутрішнього середовища можливо провести за рахунок аналізу результатів фінансової діяльності підприємства. Отримані дані складуть основу для виявлення основних факторів впливу на результати діяльності підприємства. Детальний розгляд різних аспектів фінансової діяльності ПАТ „ДТЕЦ” вказує на присутність кризових явищ у його діяльності; підприємство не отримує прибутку та не є рентабельним протягом аналізованого періоду; в цілому фінансово-господарський стан товариства можна вважати незадовільним. Ефективність діяльності підприємства недостатня для одержання прибутку. Показники фінансової діяльності мають низькі значення. Підприємство повністю залежить від зовнішніх коштів, що не дозволяє збільшити власний прибуток та інші фінансові показники.

Для поглибленого дослідження внутрішнього середовища підприємства потрібно виявити внутрішні чинники та дослідити їх вплив на рентабельність діяльності підприємства. Реалізація дослідження впливу чинників на рентабельність діяльності підприємства можлива на основі дефрагментації показника рентабельності та використанні відомих засобів факторного аналізу. Визначивши, які фактори більші за все впливають на рентабельність, розробляються засоби впливу на них.

Ключові слова: теплоенергетика, підприємство, ТЕЦ, внутрішнє середовище, фінансові показники, чинники.

JEL Classification: D24; L25; L94; M11; O12

Formulation of the problem. The strategy of the factory of the heat power industry should provide for the creation of a comprehensive system of measures aimed at achieving promising efficiency parameters, realization of the main goal of the factory [1].

The main task of research of the internal environment of the factory – find ways to achieve a long-term balance of interests of individual subjects of industrial relations and liquidation contradictions between them through the creative use of their own potential [2]. This leads to the need for research on general indicators activities that characterize the size, dynamics of sales, revenue, profit, image of the factory.

Analysis of the recent researches and publications. Some components factors of the problem of enterprise development, as "qualitative change of the internal aggregate of functionally interconnected elements, connections and dependencies of the object" [3, c. 453] studied by well-known domestic and foreign scientists N.V. Afanasjjev [4], M. Aljbert, M.Ju. Baskakova, O.L. Ghaponenko [5], S.M. Illjashenko [2], V.V. Iljjin [6], E.A. Jerokhyna [7], F. Khedoury, I.V. Kononenko [8], E.M. Korotkov [9], Ju.I. Kulaghin, M.O. Kyzym, Ju.S. Maslechenkov [10], M Meskon [11], A.P. Pakrukhyh, V.S. Ponomarenko [12], A.V. Prakhovnyk [13], O.V. Rajevnjjeva [14], V.D. Roghozhyn, V.I. Rudyka, O.V. Shubravsjska [15], E.A. Smyrnov [16], S.V. Snizhko [17], O.M. Trydid, V.O. Vasylenko [18].

Along with significant scientific of achievements of theoretical and applied research of internal environmental of the factory as a qualitative positive change of the system, outside frontier of the research of remained some of its components, concerning features of research of the factory of certain industries.

Formulation of the goals of the article. Determining the areas of influence on the efficiency activities of the factories heat and power industry through research of the internal environment.

Presentation of the main research material. Factory JSC „DCHP” is a typical representative of the heat power industry. The main ways activities of the factories is the production, transmission and supply of heat and electricity energy are the housing-communal and industrial factories of the city.

Research internal environmental it is possible to carry out at the expense of the analysis of results of financial activity of the factory. The obtained data will form the basis for identifying the main factors influencing on results of activity of the factory. Calculation of basic financial-economic indicators activity of the factory is based on the data annual financial statements presented in [19].

To assess the property status of the factories use the analysis assets of the balance. Indicators that characterize the property status of the factories presented in the Tabl. 1.

Table 1. Indicators the property status of JSC „DCHP”

Indicator	last year	current year	Δ , +/-
Amount of economic monies which are at disposal of factories (ths. UAH)	498603	641982	143379
Insufficient asset (UAH)	106,9	107,9	1
Capital investments (UAH)	3,8	6,1	2,3
Capital output ratio (UAH)	0,26	0,16	-0,1
Growth rate floating assets (%)	143,7	134,9	-8,8
Ratio suitability of non-current assets	0,15	0,11	-0,04
Ratio suitability of fixed assets	0,17	0,17	0
Ratio depreciation of fixed assets	0,83	0,83	0

Calculated on the basis of data [19]

Amount of economic monies, which are at disposal of factories, has a tendency to increase. This is evidence that the property potential of the factory is growing. Usage analysis of the basic production assets on factory showed the effectiveness of their use, because capital investments in current year increased and amounted to 6.1 UAH per unit of products.

Increase in current year of insufficient asset on 1 UAH, per employee, may indicate an increase in the level of technical support of the factory. Increase of insufficient asset in the dynamics is accompanied increased of capital investments, so, on the factory is observed of the insufficient level of equipment. Growth rate floating assets has a negative character, as the volume of floating assets dropped by 8,8 %.

Average ratio suitability of non-current assets constantly decreasing, which characterizes the negative component in activity of the factory. Portion of fixed assets, which is suitable for operation in the course of economic activity, has a positive trend and is 17 % of the main volume, but this does not provide an effective level for the factories.

Very great values ratio depreciation of fixed assets negatively characterizes the financial condition of the factory. Over the past years, 83 % of the value fixed fund write-off of on production.

The next step is to assess the liquidity of the balance of the analyzed factory.

Problem of the research of the balance in the process of consideration internal environmental of factory arises in connection with the need to evaluate creditworthiness factory or its ability to timely and fully pay for all its own liabilities. Therefore, liquidity is defined as the ability of a factory to pay its short-term liabilities, selling their current assets [20].

During is to assess the liquidity calculated indicators are given in the tabl. 2.

The size of their own working capital has a negative trend and is characterized by negative values. That is, the factory does not have the necessary the size of their own assets for financial of their own working capital. This is evidence of the factory's dependence on external revenues. Maneuverability of their working capital has a tendency to increase, indicating a decrease the size of portion of working capital, which is in cash. Most portions of the assets are working capital and this share is growing every year.

Table 2. Indicators of liquidity of JSC „DCHP”

Indicator	last year	current year	Δ , +/-
The size of their own working capital (ths. UAH)	-100062	-148885	-48823
Maneuverability of their own working capital	-0,18	-0,09	0,09
Current liquidity ratio	0,81	0,79	-0,02
Quick ratio	0,8	0,78	-0,02
The cash ratio	0,03	0,02	-0,01
Portion of working capital in assets	0,84	0,88	0,04

Calculated on the basis of data [19]

Current indicator of liquidity the balance is below the normative value, which indicates illiquidity of the balance of the analyzed factory. Change current indicator of liquidity the balance (from 0,81 to 0,79) did not approach to normative value, this indicates a negative trend during the analyzed period. We can conclude, that assets factory is illiquidity, the factory is unable to meet its short-term liabilities of working assets.

Quick ratio exceeds the theoretical value, which indicates the sufficiency of liquid assets of the factories to cover its accounts payable. The dynamics quick ratio has a positive trend - during the analyzed period there are no values lower than recommended.

The cash ratio is above the normative value, which indicates the normal ability of the factories to repay current debt. That is, if all creditors of the factory at the same time would present their claims to him, then the factory could repay all debts.

The next step is to research of the financial stability factory. Calculation results are given in the tabl. 3.

Table 3. Indicators financial stability JSC „DCHP”

Indicator	last year	current year	Δ , +/-
Financial independence ratio (equity ratio)	-0,05	-0,12	-0,07
Own funds attraction ratio (financial dependency)	21,4	8,47	-12,93
Financial stability ratio	-0,04	-2,03	-1,99
Indicator financial strength	1	-2,07	-3,07
Financial risk ratio	20,7	-9,43	-30,13
Indicator financial leverage	0,07	-4,81	-4,88
Debt-to-equity ratios	21,4	-9,43	-30,83
Long-term borrowing ratio	1,04	1,12	0,08

Calculated on the basis of data [19]

Equity ratio per all analyzed period was is below the normative value, which indicates financial dependency factory from payable. Creditors will not be interested in investing in the analyzed factory, because it will not be able to repay its debts at the expense of own funds. Financial dependency ratio it has tends to decline, this is a sign of an increase in the quotient borrowing in financing of factory.

The factory is financially unstable, because financial stability ratio has not acquired a value higher than the norm. This indicator shows a negative trend reflected in minus values. It can be concluded, that the factory is not provided with its own funds to repay the debt.

The factory is financially unstrengthened, which indicates financial strength ratio. The factory depends from long-term liabilities, this conclusion can be drawn of indicator financial leverage, which was greater than the normative value, but fell sharply to - 4,81.

Debt-to-equity ratios during the analyzed period decreasing, this indicates an increase in the factory's dependence on external investors and creditors. This characterizes another indicator – long-term borrowing ratio, which it has tends to increase.

In the Tabl. 4 are given main indicators profitability of the factory.

Table 4. Indicators of profitability JSC „DCHP”

Indicator	last year	current year	Δ , +/-
The net profit (ths. UAH)	453	0	-453
Profitability of assets	-0,66	0	0,66
Profitability of equity	0,02	0	-0,02
Operating cost-effectiveness of sold products	7	0,1	-6,9
Net cost-effectiveness of sold products	0,26	0	-0,26
Gross value for sale	3,1	0,08	-3,02

Calculated on the basis of data [19]

The profit, which remains at the disposal of the factory after payment of taxes and deductions, small. In current year factory received a loss of 63123 ths. UAH.

Profitability of assets has a depressive trend, which is evidence that demand for the factory's products is falling and observed a surplus of assets. Level profitability of equity very low and it has tends to decline. That is, the attractiveness of the enterprise for investment is low. In the average, on 1 UAH of equity, invested in assets, be related 0,036 UAH profit. Gross profits in revenues have tends to decrease, which negatively affects the overall profitability of factory.

After analyzing the main indicators activities of the factories you can formulate the following problems and ways to solve them: first, a significant problem of activity is the insufficient number of current assets, including cash; secondly, the main problem low efficiency of their activities has inefficient use of factories capacity. To solve this problem, the factories needs to increase production, which this will reduce the cost of production, i.e. the factories will receive more profit [1]. This and is the main opportunity to improve the financial condition of the factories.

Conclusions. Based on the analysis of the obtained indicators, we can conclude that the factory does not have a stable financial position and financial stability. The reliability of the CHP is suspicious, factory does not have a sufficient level ability to pay. The efficiency activity of the factory is insufficient to obtain maximum profit. Indicators of financial activity have low values, due to irrational methods allocation expenses. The factory is completely dependent on external funds, which does not allow increasing its own profits and other financial indicators.

For the purpose of in-depth research internal environmental of the factory it is necessary to identify internal factors and research their impact on profitability activity of the factory. Such research can be implemented, for example, according to the method [20]. Realizing, what factors most affect profitability, it is possible to determine the directions of influence on them.

References

- [1] Karimov H., Zienina-Bilichenko A., Zvonarova K. (2021) Determination of ways of development of the enterprise of the heat power industry. *Economic Bulletin of the Dniprovsk State Technical University*, vol. № 1(2), pp. 30–36.
- [2] Illjashenko S.M., Baskakova M.Ju. (2006) *Marketynghovi doslidzhennja* [Marketing research]. Kyjiv: CNL. (in Ukrainian)
- [3] Konstantinov F.V. (ed.) (1967) *Filosofskaya entsiklopediya (T.4 «Nauka - logika»)* [Philosophical encyclopedia (Vol.4 «Science-Logic»)]. Moskva: «Sovetskaya entsiklopediya». (in Russian)
- [4] Afanas'ev N.V., Rogozhin V.D., Rudyka V.I. (2003) *Upravlenie razvitiem predpriyatiya* [Enterprise development management]. Kharkiv: Izdatel'skiy Dom «INZhEK». (in Russian)
- [5] Gaponenko A.L., Pankrukhin A.P. (2006) *Strategicheskoe upravlenie* [Strategic management]. Moskva: Izdatel'stvo OMEGA–L. (in Russian)
- [6] Iljin V.V., Kulaghin Ju.I. (2003) *Ljudyna i svit* [Human and world]. Kyjiv: Kyiv.nac.torgh.-ekon.un–t. (in Ukrainian)

- [7] Krynskaya L.I. (2004) Sistemnyy podkhod k postroeniyu modeli razvitiya regionov [A systematic approach to building a model of regional development].. *Culture of Black Sea People*, vol. 3, no. 55, pp. 96–101.
- [8] Kononenko I.V. (2001) *Upravlinnja rozvytkom pidpryjemstva* [Enterprise development management]. Kharkiv: NTU “KhPI”. (in Ukrainian)
- [9] Korotkov E.M. (1997) *Kontsepsiya menedzhmenta* [Management concept]. Moskva: Deko. (in Russian)
- [10] Maslechenkov Yu.S. (1998) *Tekhnologiya i organizatsiya raboty banka: teoriya i praktika* [Bank technology and organization: theory and practice]. Moskva: Deko. (in Russian)
- [11] Meskon M., Al'bert M., Khedouri F. (1994) *Osnovy menedzhmenta* [Fundamentals of management]. Moskva: Delo. (in Russian)
- [12] Ponomarenko V.S., Trydid O.M., Kyzym M.O. (2003) *Strateghija rozvytku pidpryjemstva v umovakh kryzy* [Enterprise development strategy in a crisis]. Kharkiv: Vydavnychyj Dim “INZhEK”. (in Ukrainian)
- [13] Prakhovnik A.V., Solovey A.I., Prokopenko V.V. (2011) *Energeticheskiy menedzhment* [Energy management]. Kyiv: IEE NTU "KPI". (in Russian)
- [14] Rajevnjeva O.V. (2006) *Upravlinnja rozvytkom pidpryjemstva: metodologhija, mekhanizmy, modeli* [Enterprise development management: methodology, mechanisms, models]. Kharkiv: Vydavnychyj Dim “INZhEK”. (in Ukrainian)
- [15] Shubravsjska O. (2005) Stalyj ekonomichnyj rozvytok: ponjattja i naprjamky doslidzhennja [Sustainable economic development: concepts and directions of research]. *Economy of Ukraine*, vol. 1, pp. 36–42.
- [16] Smirnov E.A.(2000) *Osnovy teorii organizatsii* [Fundamentals of the theory of organization]. Moskva: YuNITI. (in Russian)
- [17] Snizhko S.V., Velykykh K.O. (2009) *Menedzhment u palyvno-energhetychnomu kompleksi* [Management in the fuel and energy complex]. Kharkiv: KhNAMGh. (in Ukrainian)
- [18] Vasilenko V.A. (2004) Organizatsionno–tsiklicheskaya i strukturno–funktsional'naya modeli razvitiya organizatsii [Organizational-cyclical and structural-functional models of organization development]. *Culture of Black Sea People*, vol. 1, no. 56, pp. 100-107.
- [19] Joint-stock company “Dniprovsk`ka combine heat power plant”. Kamianske (2020). Available at: <https://dtec.com.ua/documents/golovna> (accessed 19 September 2021).
- [20] Cal-Calko Y.S. (2008) *Finansoviy analiz* [Financial analyze]. Kyjiv: Centr uchbovoi literature. (in Ukrainian)

Список використаної літератури

1. Karimov H., Zienina-Bilichenko A., Zvonarova K. Determination of ways of development of the enterprise of the heat power industry. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2021. № 1(2). С. 30–36.
2. Ілляшенко С.М. Баскакова М.Ю. Маркетингові дослідження: навчальний посібник. Київ: ЦНЛ, 2006. 192 с.
3. Философская энциклопедия: в 10 т. / гл. ред. Ф.В. Константинов. Москва: «Советская энциклопедия», 1967. Т.4 «Наука – логика». 592 с.
4. Афанасьев Н.В, Рогожин В.Д., Рудыка В.И. Управление развитием предприятия: монография. Харків: Издательский Дом «ИНЖЭК», 2003. 184 с.
5. Гапоненко А.Л., Панкрухин А.П. Стратегическое управление: учеб. Москва: Издательство ОМЕГА–Л, 2006. 464 с.
6. Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. Людина і світ: навчальний посібник. Київ: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2003. 283 с.
7. Крынская Л.И. Системный подход к построению модели развития регионов. *Культура народов Причерноморья*. 2004. №55, Т.3. С. 96–101.
8. Кононенко І.В. Управління розвитком підприємства: навч. посібник. Харків: НТУ “ХПІ”, 2001. 134 с.

9. Коротков Э.М. Концепция менеджмента. Москва: Дека, 1997. 304 с.
10. Маслечников Ю.С. Технология и организация работы банка: теория и практика. Москва: Дека, 1998. 432 с.
11. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. Москва: Дело, 1994. 680 с.
12. Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: монографія. Харків: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. 328 с.
13. Праховник А.В., Соловей А.И., Прокопенко В.В. Энергетический менеджмент. Київ: ІЕЕ НТУ "КПІ", 2011. 472 с.
14. Раєвцева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. 496 с.
15. Шубравська О. Сталій економічний розвиток: поняття і напрямки дослідження. *Економіка України*. 2005. №1. С. 36–42.
16. Смирнов Э.А. Основы теории организации: учебное пособие. Москва: ЮНИТИ, 2000. 375 с.
17. Сніжко С.В., Великих К.О. Менеджмент у паливно-енергетичному комплексі: навч. посібник. Харків: ХНАМГ, 2009. 344 с.
18. Василенко В.А. Организационно-циклическая и структурно-функциональная модели развития организации. *Культура народов Причерноморья*. 2004. №56. Т.1. С. 100–107.
19. Публічне акціонерне товариство «Дніпровська теплоелектроцентраль». Кам'янське, 2020. URL: <https://dtec.com.ua/documents/golovna> (дата звернення: 19.09.2021).
20. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 566 с.

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ MONEY, FINANCES AND CREDIT

DOI: 10.31319/2709-2879.2021iss2(3).254827pp46-53

УДК 336.273.2

Брежнєва-Єрмоленко О.В., кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID: 0000-0003-4518-6235
e-mail: ovbreol@ukr.net

Харитоненко А.В., здобувач другого (магістерського) рівня
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
e-mail: albina.zakharova.2015@gmail.com

Brezhnieva-Yermolenko Olha, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate professor of the Department of Finances and Accounting
Dniprovsky State Technical University, Kamyanske
ORCID ID: 0000-0003-4518-6235
e-mail: ovbreol@ukr.net

Kharitonenko Albina, applicant of the second (master's) level
Dniprovsky State Technical University, Kamyanske
e-mail: albina.zakharova.2015@gmail.com

ОЦІНКА ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF PUBLIC DEBT ON THE FINANCIAL SECURITY OF THE COUNTRY

У статті розглянуті сутність та економічний зміст категорії «державний борг», сучасні тенденції у сфері зовнішніх боргів, що надалі поглиблюють проблеми у політичній, економічній, фінансовій та валютній сферах економіки країни. З'ясовано, що обсяги боргових зобов'язань в контексті фінансової безпеки країни перш за все повинні досліджуватися відносно ВВП, який повною мірою відображає реальний економічний стан країни під впливом інфляційних процесів. Спостереження структури державного боргу України за період 2011-2020 рр. показує про переважання зовнішнього боргу та поступове зростання його частки. Здійснена оцінка показника державного боргу України у розрізі валютної структури, яка показує, що лівова частина боргових зобов'язань номінована у доларах США. Загроза фінансовій безпеці для України залишається на високому рівні, оскільки нестабільність валютного курсу збільшує суми погашення основних сум боргових зобов'язань та відсотків за ними. Проведений аналіз показників державного боргу за період останніх 10 років свідчить про інтенсифікацію загроз та ризиків фінансовій безпеці за рахунок зовнішнього кредитування країни, а також високий рівень заборгованості України перед зовнішніми та внутрішніми кредиторами. Вивчення показників як індикаторів фінансової безпеки за останні 5 років свідчить про недостатній рівень боргової безпеки країни та наявність внутрішніх та зовнішніх загроз фінансовій безпеці України. Визначено, що з боку уряду нагальним завданням є оптимізація джерел фінансування державного боргу разом з одночасною розробкою чітких та прозорих правил боргової політики щодо оцінки показників боргової безпеки й управління фінансовими ризиками.

Ключові слова: фінансова безпека, боргова безпека, державний борг, зовнішній борг, ризики, управління державним боргом.

The article reviewed current trends in the field of external debt, which further exacerbate the problems in the political, economic, financial and monetary spheres of the economy. This is primarily due to the inefficient system of public debt management and leads to exceeding the threshold values of debt security. It was found that the amount of debt in the context of financial security of a country should first be studied in relation to GDP, what fully reflects the real economic situation in the country under the influence of inflation. The share of public debt in recent years has exceeded 60 % of GDP, which requires the government to take measures that would limit the possibility of borrowing in order to reduce public and state-guaranteed debt. Observations of the structure of Ukraine's public debt for the period 2011-2020 show the predominance of external debt and the gradual growth of its share. The peak of the level of public debt of Ukraine beyond the border falls on the period 2014-2017, but as of 2020 this figure was 60.8 %. Ukraine's public debt ratio is estimated in terms of currency structure, which shows that the major's share of debt in 2020 is denominated 46.22 % in US dollars. The threat to financial security for Ukraine remains high, as exchange rate volatility increases the repayment of principal and interest on debt. The analysis of public debt over the past 10 years shows the intensification of threats and risks to financial security by international financial institutions through external lending, as well as the high level of Ukraine's debt to external and domestic creditors. The study of indicators as indicators of financial security over the past 5 years shows the insufficient level of budget security of the country and the presence of internal and external threats to financial security of Ukraine. It is determined that the government's urgent task is to optimize the sources of public debt financing together with the development of clear and transparent rules of debt policy for the assessment of debt security indicators and financial risk management. The result of such changes is expected to reduce the amount of credit borrowing and a positive impact on the level of financial security of the state.

Key words: *financial security; debt security; public debt; external debt; risks; public debt management.*

JEL Classification: *E65; F52; F53; H63*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції у сфері зовнішніх боргів надалі поглиблюють проблеми у політичній, економічній, фінансовій та валютній сферах економіки країни. Це насамперед пов'язано з недостатньо ефективною системою управління державним боргом, що спричиняє перевищення граничних значень показників боргової безпеки та негативно впливає на фінансову безпеку країни. Загострення ситуації з державними боргами України потребує критичного розгляду, а питання забезпечення безпечного рівня державних боргів та фінансової безпеки України є актуальними й недостатньо розкритими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням окремих аспектів формування, управління та обслуговування здержавного боргу займалися такі вітчизняні та західні науковці, як: О. Василик, Т. Вахненко, В. Гейць, Р. Барро, Дж. Кейнс, А. Лернер та ін. Разом з тим, в умовах кризових явищ відсутній єдиний підхід вчених до методики розрахунку показників боргової безпеки, особливо їх граничних значень. Загострюється проблема виявлення та оцінки ризиків фінансової безпеки, залишаються актуальними питання оцінки впливу державних запозичень на рівень фінансової безпеки.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження економічного змісту державного боргу, визначення пріоритетних напрямів забезпечення фінансової безпеки України під впливом державного боргу на основі результатів його оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Критичним періодом стрімкого накопичення державного боргу України став 2014 рік, що було підсилено політичними подіями [1]. Згідно з чинним законодавством України, державний борг визначається як «загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення» [2]. Спостереження структури державного боргу України (рис. 1) за період 2011–2020 рр. показує про переважання зовнішнього боргу та поступове зростання його частки – від 41,48 % у 2011 р. до 49,3 % у 2020 р. та максимальне значення показника 58,91 % у 2017 р.

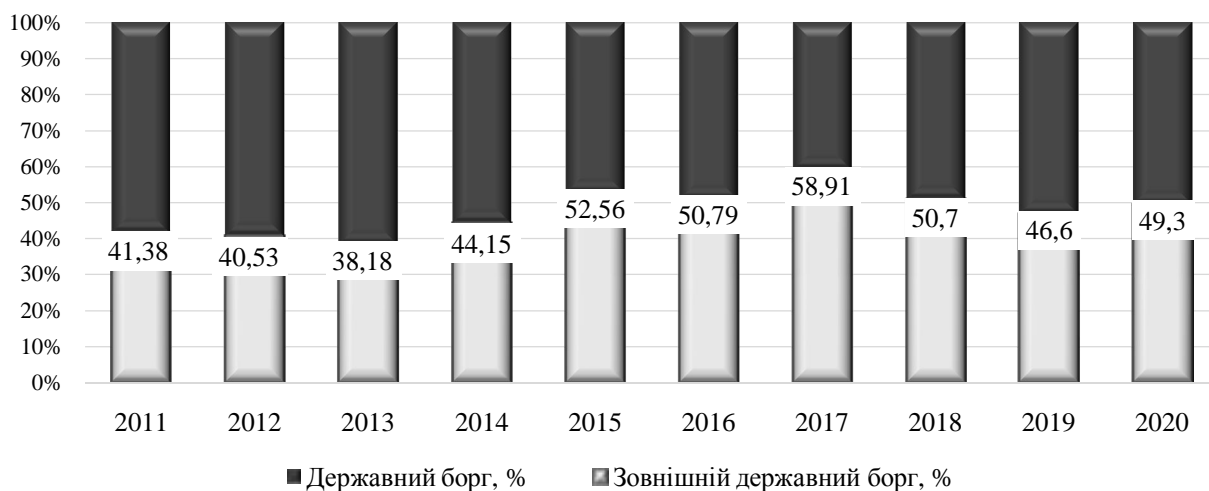

Рис. 1. Частка зовнішнього державного боргу у структурі державного боргу за період 2011–2020 років, %

Джерело: побудовано авторами за [3]

Обсяги боргових зобов'язань в контексті фінансової безпеки країни перш за все повинні досліджуватися відносно ВВП. Як показує діаграма рис. 2., частка державного боргу у останні роки виходить за межу 60 % ВВП, що потребує від уряду здійснення заходів, які б обмежили можливість здійснення запозичень з метою скорочення обсягів державного та гарантованого державою боргу. Пік виходу рівня державного боргу України за граничну межу припадає на період 2014–2017 рр., але вже з 2018 р. рівень державного боргу відносно ВВП встановився на рівні 60 %, у 2019 р. він спадає до рівня 50,3 %, що є позитивною тенденцією. Станом на 2020 рік цей показник показав 60,8 %.

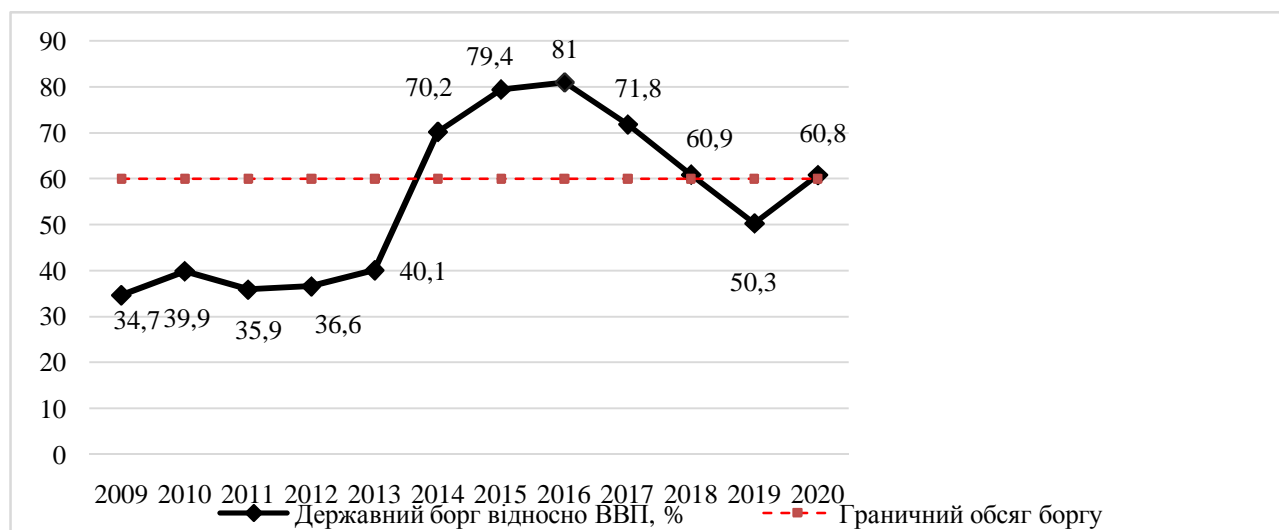

Рис. 2. Динаміка частки сукупного державного боргу відносно ВВП, %

Джерело: побудовано авторами за [4]

Таким чином невід'ємним показником фінансової безпеки, відповідно й боргової безпеки, є показник відношення державного боргу до ВВП, який повною мірою відображає реальний економічний стан країни під впливом інфляційних процесів.

Оцінка показника державного боргу України у розрізі валютної структури показує, що лева частина боргових зобов'язань у 2020 році номінована у доларах США – 46,22 %, у гривні – 39,23 %. Загроза фінансовій безпеці для України залишається на високому рівні, оскільки нестабільність валютного курсу збільшує суми погашення основних сум боргових зобов'язань та відсотків за ними. Рис. 3 ілюструє валютну структуру державного та гарантованого державою боргу України у 2020 році.

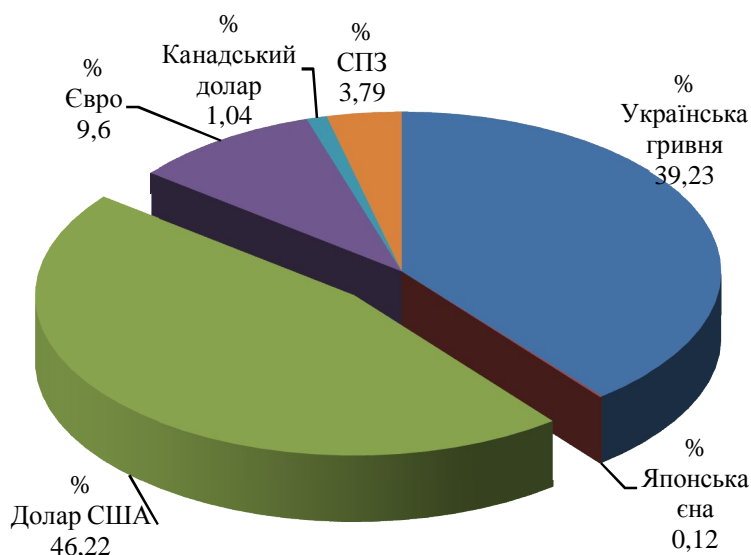

Рис. 3. Структура державного та гарантованого державою боргу України у розрізі валют погашення у 2020 році, %

Джерело: побудовано авторами за [4]

Показники державного боргу в доларовому еквіваленті (див. табл. 1) свідчать, що є тенденція постійного збільшення обсягу сукупного боргу, яка насамперед пов'язана із знеціненням національної грошової одиниці, війною на Сході України та пандемією COVID-19. Структура державного боргу при цьому зберігається майже незмінною.

Таблиця 1. Динаміка зміни обсягу державного боргу України у 2011–2020 рр., млн.дол. США

Роки	Сукупний борг			Зовнішній борг			питома вага, %	Внутрішній борг		питома вага, %
	млн.дол	+/-	приріст, %	млн.дол	приріст, %	млн.дол		приріст, %		
2011	59215,7	4926,4	9,07	37474,5	7,81	63,28	21741,2	11,32	36,72	
2012	64495,3	5279,6	8,92	38658,8	3,16	59,94	25836,4	18,84	40,06	
2013	73078,2	8582,9	13,31	37536	-2,90	51,36	35542,2	37,57	48,64	
2014	69794,8	-3283,4	-4,49	38792,2	3,35	55,58	31002,6	-12,77	44,42	
2015	65505,7	-4289,1	-6,15	43445,4	12,00	66,32	22060,2	-28,84	33,68	
2016	70970,9	5465,2	8,34	45604,6	4,97	64,26	25366,2	14,99	35,74	
2017	76305,2	5334,3	7,5	48989,4	7,4	64,20	27315,8	7,7	35,80	
2018	78323,0	2017,8	2,6	50462,5	3,01	64,43	27860,5	-2,0	35,57	
2019	84364,5	6041,5	7,7	48940,8	-30,2	58,01	35423,7	-21,4	41,99	
2020	90255,4	5890,9	7,0	53720,8	9,77	59,52	36534,6	-3,0	40,48	

Джерело: складено авторами за [4; 5]

Управління державним боргом в Україні перш за все орієнтується на граничний рівень 60 %, який визначено Бюджетним Кодексом України [2]. Проведений аналіз показників державного боргу за період останніх 10 років свідчить про інтенсифікацію загроз та ризиків фінансовій безпеці з боку міжнародних фінансових організацій за рахунок зовнішнього кредитування країни, а також високий рівень заборгованості України перед зовнішніми та внутрішніми кредиторами. Про високі загрози фінансовій безпеці та ймовірність фінансової дестабілізації економіки насамперед свідчать обсяги зовнішнього боргу України – 1258,5 млрд. грн. (53,7 млрд. дол. США) та обсяги загального боргу 2551,9 млрд. грн. за результатами оцінки показників 2020 року, що практично в 2 рази більше ніж обсяг міжнародних резервів НБУ.

Рекомендації Кабінету Міністрів України щодо впливу політики державних запозичень та податкової політики на стан грошово-кредитної сфери України, затверджені Радою НБУ, визначають «безпечний рівень боргу як такий його рівень, при якому держава може своєчасно і в повному обсязі виконувати свої боргові зобов'язання без допомоги міжнародних фінансових організацій, без проведення реструктуризації цих зобов'язань чи оголошення дефолту; здійснювати державні запозичення на ринках капіталу за прийнятними відсотковими ставками» [6].

Результати багатьох наукових досліджень доводять, що «економічно безпечний рівень державного і гарантованого державою боргу для України становить близько 35 % від ВВП» [7]. Світова статистика показала, що європейські країни світу з показниками, які перевищували рівень державного боргу 35 % оголошували дефолт або зверталися до міжнародних фінансових організацій за допомогою. Такий досвід мала й Україна.

Видатки державного бюджету України на обслуговування та погашення державного боргу України з 2010 по 2020 р. зросли більше ніж у 10 разів. Порівняння видатків державного бюджету на погашення та обслуговування державного боргу з іншими видатками державного бюджету дозволяє зробити висновки щодо тенденції до постійного збільшення частки видатків на погашення й обслуговування державного боргу у видатках державного бюджету. Зазначимо, що витрати на обслуговування боргу у 2020 р. – 119,7 млрд грн. профінансовано майже на одному рівні з видатками на оборону (120,3 млрд грн.). Так, у 2014–2019 рр. обсяг видатків на оборону є нижчими від обсягу видатків на обслуговування боргу на 42,3 %, 38,46 %, 38,0 %, 33,3 %, 29,2 % та 11 % відповідно.

За результатами аналізу бюджетних показників 2020 р. зрозуміло, що суми видатків на оборону та обслуговування державного боргу майже зрівнялися та становили 120,3 та 119,7 млрд. грн відповідно. Погашення державного боргу у 2020 р. на суму 385,5 млрд. грн. перевищує обсяг видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у сумі 322,7 млрд. грн.

Важливим етапом оцінки впливу державного боргу на фінансову безпеку країни є розрахунок індикаторів боргової безпеки для визначення рівня бюджетної безпеки України. Вивчення показників як індикаторів фінансової безпеки за останні 5 років свідчить про недостатній рівень бюджетної безпеки країни та наявність внутрішніх та зовнішніх загроз фінансовій безпеці України (табл. 2).

Аналіз та оцінка показників-індикаторів боргової безпеки за даними табл. 2 показали, що результат показника відношення загального обсягу державного боргу до ВВП у 2016 році виходив за межу нормативного значення приблизно на 21 %, у період 2018–2019 рр. показники відповідають значенням оптимуму.

Іншим важливим індикатором боргової безпеки є рівень відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП. Період дослідження засвідчив, що рівень цього показника за 5 останніх років не досягав оптимального значення, а результат розрахунку цього індикатора за 2019 рік виходив за межі нормативу майже на 50 %. Співставлення міжнародних резервів та валового зовнішнього боргу в абсолютному значенні мало результат у 2016–2018 рр., що не відповідає нормативним, але є помітна тенденція до покращення цього показника у 2019–2020 рр. Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу за період 2016–2020 рр. показав критичні значення – середнє значення за останні роки 2805 дол. США при нормативному значенні 200 дол. США, що говорить про перевищення допустимої норми у 10 разів.

Таблиця 2. Динаміка зміни показників боргової безпеки України за 2016–2020 рр.

№	Показники	Норматив		Розрахунок				
		Україна	світова практика	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	≤60	≤50–60	81	71,8	60,9	50,3	61,0
2	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	≤25–30	–	121,7	103,9	87,7	79,2	81,0
3	Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на	-	≤11	9,2	10,5	17,8	16,9	10,2
4	Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна	1 000	1 000	860	574	571	457	345
5	Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	>20	>20–25	13,1	16,1	18,2	20,8	23,3
6	Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	≤200	≤200	2660	2744	2713	2897	3009

Джерело: розраховано авторами за [8]

Першочерговими напрямками оптимізації рівня та структури державного боргу на нашу думку є:

- розгляд боргової політики держави у нерозривному взаємозв'язку з бюджетною політикою та основними принципами бюджетної системи – публічності та прозорості, збалансованості, обґрунтованості [9];

- зміна валютної структури боргових зобов'язань на користь національної валюти з метою зменшення ризиків зміни обсягів виплат за рахунок коливання валютного курсу;

- пошук внутрішніх ринкових джерел фінансування запозичень;

- підсилення інвестиційної привабливості національної економіки.

З боку уряду нагальним завданням є оптимізація джерел фінансування державного боргу разом з одночасною розробкою чітких та прозорих правил боргової політики щодо оцінки показників боргової безпеки й управління фінансовими ризиками. Результатом таких змін очікується зменшення обсягу кредитних запозичень та позитивний вплив на рівень фінансової безпеки держави.

Висновки. Отже, державний борг є важливим інструментом регулювання економіки, тому першочерговим завданням для уряду повинно стати ефективне регулювання його впливу на фінансову безпеку в країні. Очікувати досягнення нормативу показників-індикаторів боргової безпеки можливо за умови розвитку внутрішнього фінансового ринку, політики стимулювання залучення інвестиційних та кредитних ресурсів за помірними відсотковими ставками. Розробка заходів, що б дозволили запобігти зростанню державного боргу в Україні та мінімізації ризиків та загроз фінансовій безпеці країни, повинна будуватися на сучасних формах взаємодії фінансових інституцій та структур з фінансового моніторингу. Про високі ризики та загрози фінансовій безпеці, втрати платоспроможності держави та її дефолту свідчать індикатори боргової безпеки за 2016–2020 рр. Напрямами подальших наукових пошуків є дослідження оцінки та моніторингу фінансової та боргової безпеки, визначення конструктивних шляхів оновлення боргової політики держави з метою ефективного управління державним та гарантованим боргом України в умовах пандемії.

Список використаної літератури

1. Івашко О. Фінансова безпека України в умовах кризових явищ в економіці. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 2. С. 61–65.
2. Бюджетний кодекс України: документ № 2456-17 від 08.07.2010 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 01.12.2021).
3. **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** Державний борг України // Minfin.com.ua. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 01.12.2021).
4. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 01.12.2021).
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення: 01.12.2021).
6. Official site of the Ministry of Finance of Ukraine (2021). Available at: <https://mof.gov.ua> (accessed 01 December 2021).
7. Офіційний сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rada-natsionalnogo-banku-zatverdila-rekomendatsiyi-kabinetu-ministriv-ukrayini-schodo-vplivu-politiki-derjavnih-zapozichen-ta-podatkovoyi-politiki-na-stan-groshovo-kreditnoyi-sferi-ukrayini-5267> (дата звернення: 01.12.2021).
8. Шелест О.Л. Державний борг України: механізм управління та обслуговування. *Економіка і суспільство*. 2017. №8. С.710-715. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/118.pdf (дата звернення: 01.12.2021).
9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 01.12.2021).
10. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019-2022 роки // Міністерство фінансів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/serednostrokovaya-strategiyaupravlinnya-derzhavnim-borgom-na-2019-2022-roki> (дата звернення: 01.12.2021).

References

- [1] Ivashko, O. (2015) Financial security of Ukraine in the conditions of crisis phenomena in economy [Finansova bezpeka Ukrainy v umovakh kryzovykh yavyshch v ekonomitsi]. *Ekonomichnyj chasopys Skhidnoievropejs'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, vol. 2, pp. 61–65.
- [2] Bjudzhetnyj kodeks 2010 [The Budget code] (The Verkhovna Rada of Ukraine). Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [The official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (accessed 01 December 2021).
- [3] Derzhavnyi borh Ukrainy [Public Debt of Ukraine]. Minfin.com.ua. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (accessed 01 December 2021).
- [4] Official site of the State Treasury Service of Ukraine (2021). Available at: <https://www.treasury.gov.ua> (accessed 01 December 2021).
- [5] Official site of the Ministry of Finance of Ukraine (2021). Available at: <https://mof.gov.ua> (accessed 01 December 2021).
- [6] Official site of the National Bank of Ukraine (2021). Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rada-natsionalnogo-banku-zatverdila-rekomendatsiyi-kabinetu-ministriv-ukrayini-schodo-vplivu-politiki-derjavnih-zapozichen-ta-podatkovoyi-politiki-na-stan-groshovo-kreditnoyi-sferi-ukrayini-5267> (accessed 01 December 2021).
- [7] Shelest O.L. (2017) Derzhavnyj borh Ukrainy: mekhanizm upravlinnja ta obslughovuvannja [State debt of Ukraine: management and service mechanism]. *Economy and society*, no 8, pp.

- 710-715. Available at: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** (accessed 01 December 2021).
- [8] Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), Order “On approval of Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (accessed 15 December 2021).
- [9] Serednyostrokova stratehiia upravlinnia derzhavnym borhom na 2019-2022 roky [Medium-term Public Debt Management Strategy for 2019-2022]. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Available at: [https:// www.kmu.gov.ua/news/serednostrokova-strategiya-upravlinnyaderzhavnim-borgom-na-2019-2022-roki](https://www.kmu.gov.ua/news/serednostrokova-strategiya-upravlinnyaderzhavnim-borgom-na-2019-2022-roki) (accessed 01 December 2021).

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

DOI: 10.31319/2709-2879.2021iss2(3).254828pp54-61

УДК 657.1.012.1:658:005

Будько О.В., д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID: 0000-0002-3354-6515

e-mail: bisnescon@ukr.net

Кукса Ю.А., аспірант кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
e-mail: bisnescon@ukr.net

Budko Oksana, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance and Accounting
Dniprovsk State Technical University, Kamianske
ORCID ID: 0000-0002-3354-6515

e-mail: bisnescon@ukr.net

Kuksa Yurii, Postgraduate student at Department of Finance and Accounting
Dniprovsk State Technical University, Kamianske
e-mail: bisnescon@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

FORMATION OF INFORMATION SUPPORT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

У статті розкрито методологічні, методичні, організаційні та технологічні аспекти, пов'язані з формуванням інформаційного продукту, який генерується в управлінському обліку. У результаті розкриття методологічного аспекту визначено концептуальні положення управлінського обліку з урахуванням принципів сталого розвитку. Проаналізовані методи управлінського обліку, які забезпечують формування інформації про вартість підприємства та рівень впливу на неї екологічних і соціальних чинників. Висвітлено сутність організаційного та технологічного аспектів дослідження управлінського обліку як елементу облікової підсистеми у системі інформаційного забезпечення сталого розвитку. Доведено, що тільки у результаті комплексного підходу до побудови управлінського обліку на підприємстві може бути сформована інформація, яка забезпечить управлінський персонал для прийняття ефективних рішень у сфері економічних, екологічних і соціальних аспектів діяльності підприємства.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, управлінський облік, інформація, концепція управлінського обліку, методи.

The article substantiates the conceptual provisions of management accounting, taking into account the socially oriented approach, which will provide solutions to management problems that arise in the process of achieving sustainable development goals. Methodological, methodological, organizational and technological aspects related to the formation of the information product generated in management accounting are revealed. The concepts of management accounting related to the function of management accounting, the use of results, process and technology, the potential of the function are considered. As a result of the disclosure of the methodological aspect, the conceptual provisions of management accounting are determined, taking into account the principles of sustainable development. The essence of management accounting, the purpose and tasks of its maintenance which consider the certain purposes of sustainable development of the enterprise are

defined. The subject, objects, elements of the method, functions and principles of management accounting, taking into account the socially oriented approach, are revealed. The methods of management accounting are analyzed, which provide the formation of information about the value of the enterprise and the degree of influence of environmental and social factors on it. Methods of target costing, Kaiser costing, JIT, the concept of strategic cost management, the system of balanced scores, benchmarking are considered. Emphasis is placed on the relevance of strategic management accounting, which will ensure the solution of sustainable development of the enterprise. The essence of organizational and technological aspects of the study of management accounting as an element of the accounting subsystem in the system of information support of sustainable development is highlighted. The evaluation of classical and compilation approaches within the organizational aspect of management accounting is carried out. It is proved that only as a result of a comprehensive approach to the construction of management accounting at the enterprise can be formed information that will provide management staff to make effective decisions in the field of economic, environmental and social aspects of the enterprise.

Key words: information support, management accounting, information, concept of management accounting, methods.

JEL Classification: M11; M15; M41

Постановка проблеми. Успіх діяльності підприємства залежить від уміння приймати ефективні управлінські рішення, які базуються на інформації, що формується в системі інформаційного забезпечення управління підприємством, однією із складових якої є облікова підсистема. Важливим елементом облікової підсистеми є управлінський облік, який надає можливість здійснювати ефективне управління підприємством, зокрема, дозволяє здійснювати об'єктивну оцінку стану підприємства, його потенційні можливості, виявити сильні та слабкі сторони у діяльності, скорегувати показники, оптимізувати бізнес-процеси. Водночас, в умовах орієнтації підприємства на досягнення визначених цілей сталого розвитку, постає завдання щодо формування та розвитку соціально-орієнтованого підходу в управлінському обліку. Зважаючи на це, актуальними є питання розвитку управлінського обліку в системі інформаційного забезпечення сталого розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями теоретико-методологічних (концептуальних) положень формування та розвитку управлінського обліку займалися такі науковці як Р.Ф. Бруханський [1], С.В. Булгакова [2], М.А. Вахрушина [3], С.Ф.Голов, К. Друрі, Л.М. Кіндрацька, С.І. Крилов [4], О.А. Лаговська, Л.В. Нападовська [5], Н.Л. Правдюк [6], М.С. Пушкар [7], С.П. Суворова [8], О.В. Фоміна [9], М.С. Чумаченко [10] та ін.

Аналіз їхніх наукових праць свідчить, що головним призначенням управлінського обліку є генерування інформації для зацікавлених користувачів для прийняття ними ефективних управлінських рішень оперативного, тактичного та стратегічного характеру.

Водночас потребують подальшого дослідження питання формування концептуальних положень управлінського обліку, інформаційні можливості якого забезпечують інформаційні потреби для прийняття управлінських рішень у сфері досягнення цілей сталого розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування концептуальних положень управлінського обліку з урахуванням соціальноорієнтованого підходу, що забезпечить вирішення управлінських проблем, які виникають в умовах вибору підприємством стратегії, спрямованої на його сталий розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управлінський облік є важливою складовою оцінки та аналізу діяльності господарюючого суб'єкта. При цьому управлінський облік можна визначити як сукупність методів та інструментів, які дозволяють керівництву ефективно управляти ресурсами підприємства для максимізації прибутку з урахуванням принципів соціальної відповідальності компанії. Це обумовлює якісно новий підхід до побудови системи управлінського обліку на підприємстві у сучасних умовах розвитку ринкової економіки. Головне призначення управлінського обліку полягає в забезпеченні менеджменту підприємства вичерпною фінансовою та нефінансовою інформацією для прийняття управлінських рішень.

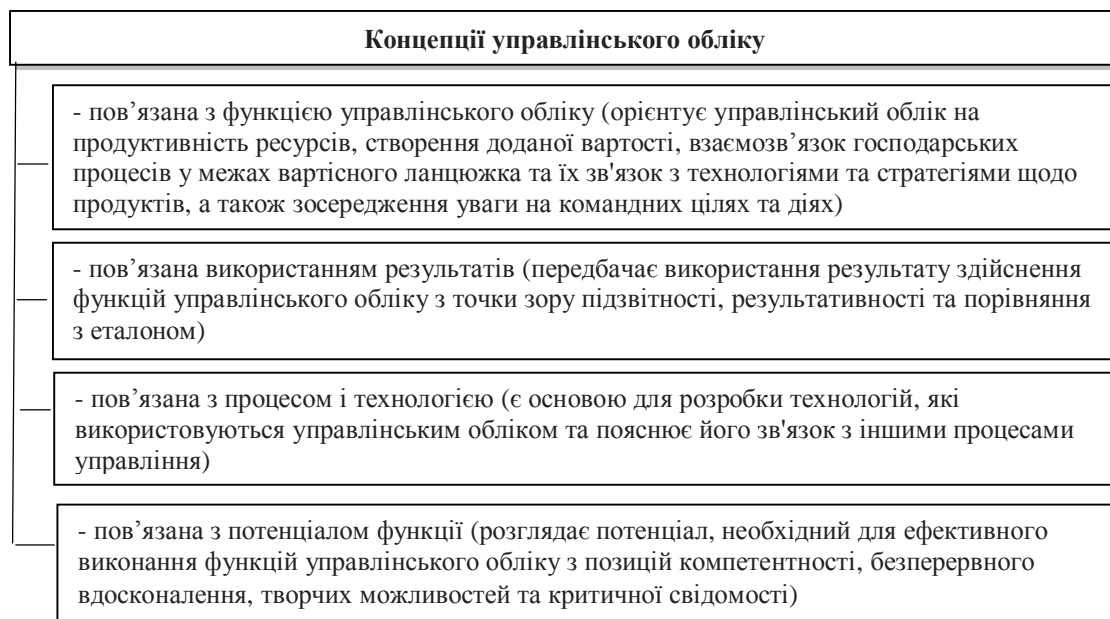
Ефективна побудова управлінського обліку в компанії забезпечить керівництво підприємства інформацією, яка дозволить контролювати і прогнозувати фінансові показники діяльності підприємства, визначати собівартість продукції, а також витрати за елементами, розраховувати показники діяльності підприємства та визначати проблемні місця, здійснювати ефективне управління грошовими потоками. Управлінський облік дозволить також впровадити на підприємстві систему бюджетування та побудувати систему якісного внутрішнього контролю на підприємстві, що забезпечить можливість оперативного прийняття управлінських рішень та, відповідно, розробку ефективної стратегії розвитку компанії.

Підприємство самостійно визначає принципи організації та методи ведення управлінського обліку. Побудова системи управлінського обліку залежить від таких факторів як стратегічні цілі та потреби підприємства, сфера та масштаб діяльності, організаційна структура, корпоративна політика підприємства.

Формування інформаційного продукту у результаті ведення управлінського обліку, який задовольнятиме потреби внутрішніх стейкхолдерів щодо можливості сприяти вирішенню проблем, які торкаються економічних, екологічних та соціальних аспектів діяльності, досягається поєднанням його методологічного, методичного, організаційного та технологічного аспектів.

Методологічний підхід до дослідження управлінського обліку в системі інформаційного забезпечення управління сталим розвитком обумовлює необхідність визначення його теоретико-методологічних (концептуальних) положень з урахуванням принципів сталого розвитку.

Концептуальне підґрунтя управлінського обліку формують чотири групи концепцій (рис. 1).

Рис. 1. Концептуальне підґрунтя управлінського обліку

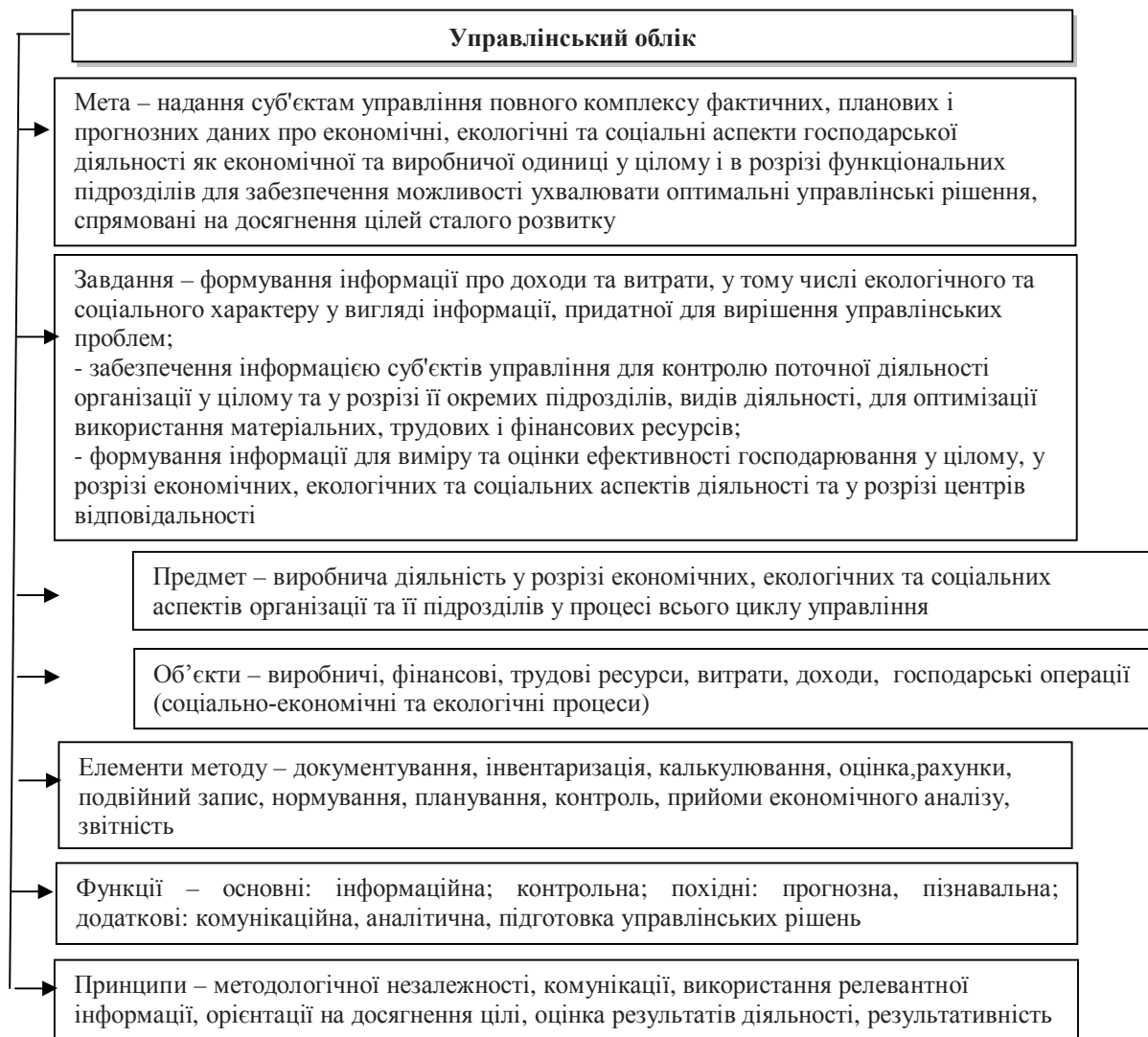
Джерело: узагальнено авторами на підставі [11]

Управлінський облік логічно представляти, як систему виявлення, вимірювання, накопичення, аналізу, підготовки та подання інформації про економічну, екологічну та соціальну результативність господарської діяльності, на підставі якої суб'єктами управління ухвалюються оптимальні управлінські рішення, спрямовані на досягнення цілей сталого розвитку [4]. Зміст управлінського обліку може змінюватися залежно від цілей управління і обраної стратегії компанії. Водночас ознаки, які характеризують його як цілісну підсистему в системі інформаційного забезпечення підприємства залишаються незмінними. До них слід

віднести повноту і прозорість інформації, цілеспрямованість та практичне відображення економічних процесів на підприємстві.

Концептуальні засади управлінського обліку в системі інформаційного забезпечення управління сталим розвитком з урахуванням обраної підприємством стратегії сталого розвитку наведені на рис. 2.

Рис. 2. Теоретико-методологічні положення управлінського обліку в умовах реалізації підприємством стратегії сталого розвитку

Джерело: узагальнено авторами на підставі [1;3;5-7, 9]

Вищезазначені теоретико-методологічні положення управлінського обліку вказують на його важливу роль для менеджменту підприємства як необхідної складової у системі інформаційного забезпечення управління сталим розвитком компанії. При цьому значення управлінського обліку не слід перебільшувати шляхом надання йому ознак окремої системи для управління підприємством, не пов'язаної з обліково-аналітичною системою.

Ефективність використання можливостей управлінського обліку у результаті його впровадження у практичну діяльність залежить і від методичного аспекту, який передбачає необхідність вибору таких методик його ведення, які б забезпечили відповідних стейкхолдерів інформацією про сталий розвиток. Традиційні методики надають можливість визначити собівартість продукції та здійснювати облік витрат за центрами відповідальності, що дає можливість визначити стан підприємства на поточний момент часу. Водночас результати їх

використання не дають змогу у повному обсязі досягти мети управлінського обліку, яка тісно пов'язана з необхідністю використання підприємством у своїй діяльності принципів сталого розвитку. За цих умов важливого значення набуває використання сучасних методик ведення управлінського обліку, які дозволять визначити вартість підприємства та вплив на неї еколого-соціальних факторів (рис. 3).

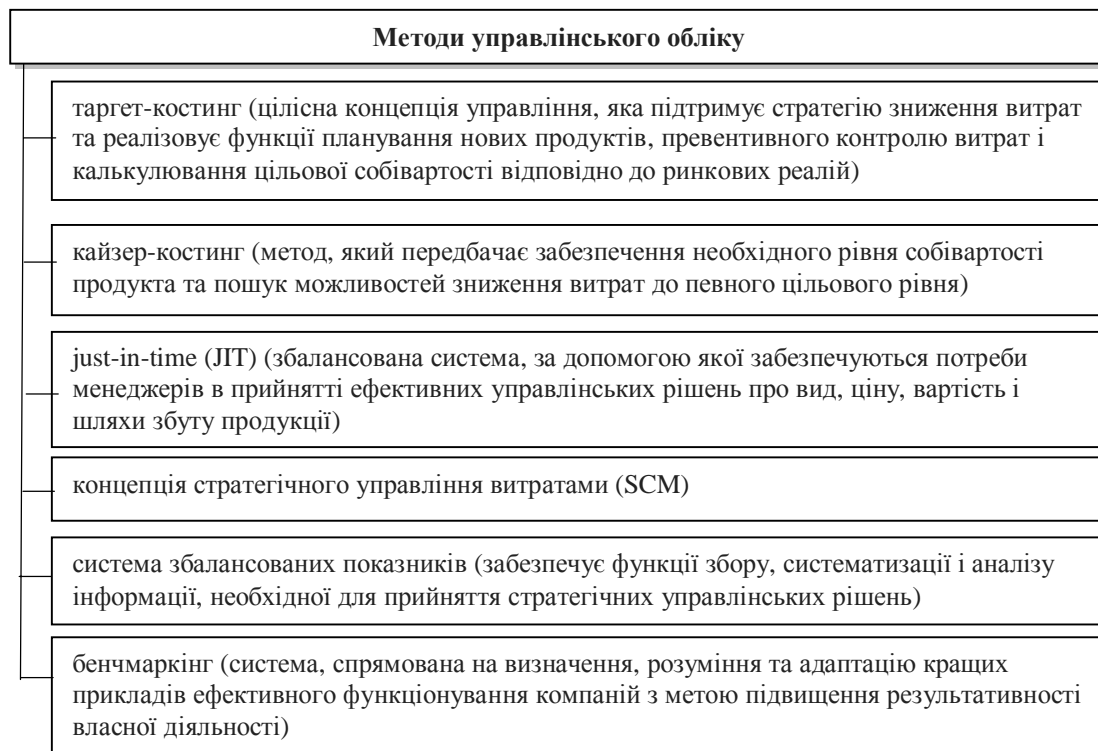

Рис. 3. Методи управлінського обліку

Джерело: складено авторами

Значення управлінського обліку для реалізації концепції сталого розвитку зростає також і через використання інноваційних методик, які здатні представити процес пізнання економічних, екологічних і соціальних явищ і фактів. При цьому актуальними є методики, які дозволяють здійснювати стратегічне управління витратами, доходами і результатами діяльності компанії [13, с.13-14]. За цих умов важливого значення набуває стратегічний управлінський облік, як окремий інформаційний контур управлінського обліку. Управлінський стратегічний облік є інформаційним підґрунтям стратегічних управлінських рішень. Він генерує інформацію не тільки про внутрішнє середовище підприємства, але й про зовнішнє, що забезпечує комплексність та повноту інформаційного продукту, який формується. Крім того, можливості стратегічного управлінського обліку спрямовані на облік невизначеності, в якій може функціонувати підприємство та розробку стратегії управління ризиками.

Отже, управлінський облік, а в його складі стратегічний управлінський облік, перетворюється на важливу складову в системі обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку, яка є основою формування інформації для обґрунтування правильності рішень.

Важливим аспектом впровадження управлінського обліку в практику діяльності є визначення його організаційних аспектів, які торкаються безпосередньої побудови облікового процесу через встановлення умов та елементів його здійснення. Організація управлінського обліку має враховувати інформаційні потреби менеджменту підприємства, технології діяльності, а також кваліфікацію облікового персоналу.

Аналіз наукових джерел дає підстави зробити висновок про наявність двох підходів організаційного аспекту побудови управлінського обліку: класичного та компіляційного (рис. 4).

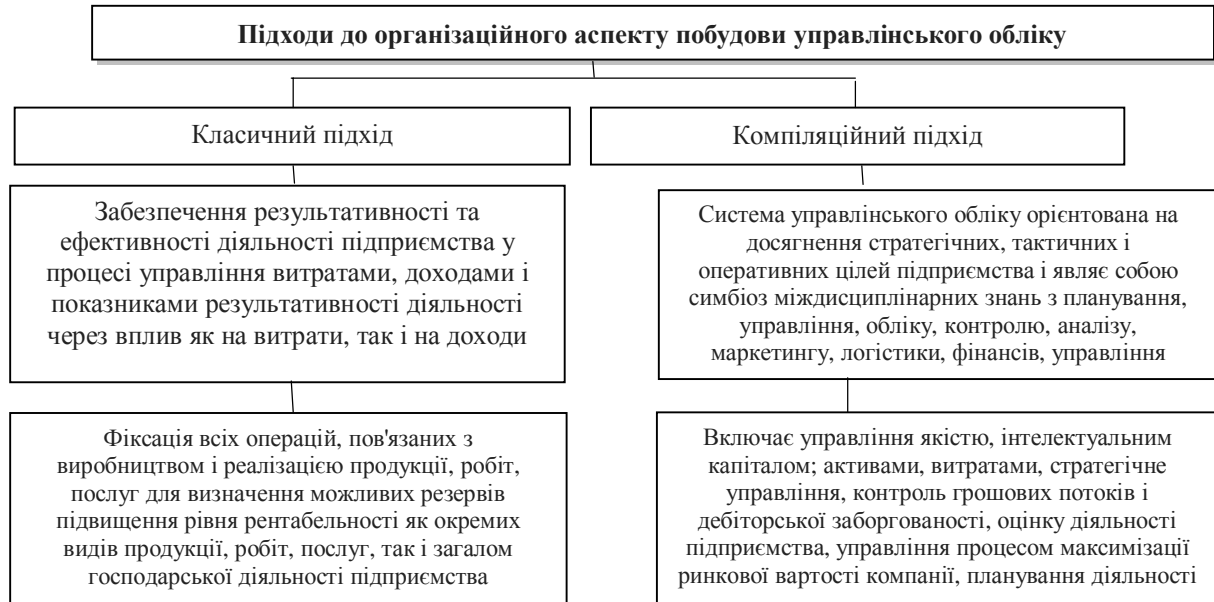

Рис. 4. Підходи до організаційного аспекту побудови управлінського обліку
Джерело: складено авторами на підставі [14]

Класичний підхід передбачає такі напрями організації управлінського обліку, як облік доходів і витрат за їх видами, за центрами відповідальності та за їх носіями.

Компіляційний підхід передбачає, що управлінський облік формує інформацію про всі об'єкти управління підприємством і ґрунтується на таких положеннях:

- урахування особливостей діяльності компанії;
- гнучкість та адаптація до змін умов та вимог ринкового середовища;
- формування фінансових та нефінансових показників;
- зрозумілість та доступність методів управлінського обліку для менеджерів будь-якої ланки.

Зважаючи на це, реалізація принципів сталого розвитку уможливується через застосування класичного підходу до управлінського обліку, оскільки компіляційний підхід передбачає заміну всієї системи управління компанією.

Технологічний підхід до дослідження управлінського обліку передбачає необхідність визначення прогресивних інформаційно-комп'ютерних систем і технологій, використання яких сприятиме отриманню повної інформації для ефективного управління компанією. Результати досліджень свідчать, що 90 % робочого часу та ресурсів у процесі здійснення бухгалтерського обліку витрачається на побудову та ведення управлінського обліку [15, с.5]. За цих умов обрані технології ведення управлінського обліку мають відповідати вимогам, що висуваються до формування обліково-аналітичної системи як інформаційного підґрунтя сталого розвитку підприємства.

Висновки. Забезпечення сталого розвитку підприємства може бути досягнуто за умови ефективного управління і контролю за веденням його діяльності. Саме управлінський облік може забезпечити формування інформації для прийняття соціально відповідальних рішень керівництвом підприємства, оскільки він має у своєму арсеналі необхідні інструменти та методи, які спрямовані на збір, групування та узагальнення фінансової та нефінансової інформації з метою управління соціально відповідальною діяльністю та відображення показників про неї у зовнішній та внутрішній звітності.

Список використаної літератури

1. Бруханський Р.Ф. Обліково-аналітичне забезпечення стратегічного менеджменту в сільському господарстві: теоретико-методологічні основи: автореф. дис. ... докт. екон. наук: 08.00.09. К., 2015. 43 с.
2. Булгакова С. В. Управленческий учет: проблемы теории: монографія. Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2006. 160 с.
3. Вахрушина М.А. Концепция социальной отчетности компаний: цели составления, источники формирования. Актуальные проблемы теории и практики бухгалтерского учета и экономического анализа в условиях перехода России на инновационный путь развития: материалы науч.-практ. конф. каф. бух. учета и анализа хоз. деятельности ВЗФЭИ, 27 янв. 2009г. М.: Спутник+, 2009. 18–21 с.
4. Крылов С.И. Стратегический управленческий учет – современное направление бухгалтерского учета. *Финансовый вестник: финансы, налоги, страхование, бухгалтерский учет*. 2011. № 5. С. 5–12.
5. Нападowska Л. В. Управлінський облік: монографія. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. 450 с.
6. Правдюк Н.Л. Види бухгалтерського обліку та обґрунтування їх застосування. *Економіка АПК*. 2006. №6. С. 52–59.
7. Пушкар М. С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): монографія. Тернопіль: ТНЕУ, Економічна думка, 1999. 424 с.
8. Суворова С.П. Формирование стратегического управленческого учета на промышленных предприятиях: теория и методология: дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.12. Орел, 2007. 319 с.
9. Фоміна О.В. Управлінський облік у торгівлі: монографія. Київ: КНТЕУ, 2016. 468 с.
10. Чумаченко М. Управлінський облік в Україні. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2001. №6. С. 43–47.
11. Концепції управлінського обліку (СІМА) // Концептуальна основа управлінського обліку Міжнародної федерації бухгалтерів (МФБ) «Концепції управлінського обліку», закріплена міжнародними нормативами фінансового й управлінського обліку в лютому 1989 р.
12. Будько О.В. Облік і аналіз у забезпеченні сталого розвитку підприємств України: монографія. Кам'янське : ДДТУ, 2017. 454 с.
13. Чупахина Н. И. Методология управленческого учета в агрохолдингах: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.12. М., 2010. 47 с.
14. Кальницкая И.В. Учетно-аналитическая концепция интегрированной информационной системы для целей управления организацией: теория и методология: дисс. ... докт. экон. наук: 08.00.12. Екатеринбург, 2009. 358 с.
15. Землякова С.Н. Развитие управленческого учета реорганизационных процедур сельскохозяйственных организаций. *Аудит и финансовый анализ*. 2010. № 5. С. 51.

References

- [1] Brukhanskyi R. F. (2015) *Oblikovo-analitychne zabezpechennia stratehichnoho menedzhmentu v sil'skomu hospodarstvi: teoretyko-metodolohichni osnovy* [Accounting and analytical support of strategic management in agriculture: theoretical and methodological foundations] (Thesis of the doctor of economic sciences), Kyiv.
- [2] Bulgakova S.V. (2006) *Upravlencheskij uchet: problemy teorii* [Management accounting: problems of theory]. Voronezh: Izd-vo Voronezh.gos.un-ta. (in Russian)
- [3] Vahrushina M.A.(2009) *Koncepciya social'noj otchetnosti kompanij: celi sostavleniya, istochniki formirovaniya* [The concept of social reporting of companies: the goals of compilation, sources of formation]. *Actual problems of the theory and practice of accounting and economic analysis in the context of Russia's transition to an innovative path of development (Russia, Moscow, 27 January, 2009)*, Moscow: Sputnik+, pp.18-21.

- [4] Krylov S. I. (2011) Strategicheskij upravlencheskij uchet – sovremennoe napravlenie bukhgalterskogo ucheta [Strategic management accounting-a modern direction of accounting]. *Finansovyy vestnik: finansy, nalogi, strakhovanie, bukhgalterskij uchet*, no 5, pp. 5-12.
- [5] Napadovska L.V. (2000) *Upravlinskyi oblik* [Managerial Accounting]. Dnipropetrovsk: Nauka i osvita. (in Ukrainian)
- [6] Pravdiuk N.L. (2006) Vydy bukhgalterskoho obliku ta obgruntuvannia yikh zastosuvannia [Types of accounting and justification of their application]. *Ekonomika APK*, no 6, pp. 52-59.
- [7] Pushkar M. S. (1999) *Tendentsii ta zakonornosti rozvytku bukhgalterskoho obliku v Ukraini (teoretyko–metodolohichni aspekty)* [Trends and patterns of development of accounting in Ukraine (theoretical and methodological aspects)]. Ternopil: TNEU, «Ekonomichna dumka». (in Ukrainian)
- [8] Suvorova S. P. (2007) *Formirovanie strategicheskogo upravlencheskogo ucheta na promyshlennykh predpriyatiyakh: teoriya i metodologiya* [Formation of strategic management accounting at industrial enterprises: theory and methodology] (dissertation of the doctor of economic sciences) . Orel.
- [9] Fomina O.V. (2016) *Upravlinskyi oblik u torhivli* [Management accounting in trade]. Kyiv: KNTEU. (in Ukrainian)
- [10] Chumachenko M. (2001) *Upravlinskyi oblik v Ukraini*. [Management accounting in Ukraine]. *Bukhgalterskyi oblik i audit*, no 6, pp. 43-47.
- [11] Kontseptsii upravlinskoho obliku (SIMA) (1989). Kontseptualna osnova upravlinskoho obliku Mizhnarodnoi federatsii bukhhalteriv (MFB) «Kontseptsii upravlinskoho obliku» [Conceptual basis of management accounting of the International Federation of Accountants (IFAC) "Management Accounting Concepts"]
- [12] Budko O.V.(2017) *Oblik i analiz u zabezpechenni staloho rozvytku pidpriemstv Ukrainy* [Accounting and analysis in ensuring sustainable development of Ukrainian enterprises]. Kamianske : DDTU. (in Ukrainian)
- [13] Chupahina N. I. (2010) *Metodologiya upravlencheskogo ucheta v agrokholdingakh* [Methodology of management accounting in agricultural holdings] (Thesis of the doctor of economic sciences), Moscow.
- [14] Kal'nickaya I. V. (2009) *Uchetno-analiticheskaya koncepciya integrirovanoj informacionnoj sistemy dlya celej upravleniya organizaciej: teoriya i metodologiya* [Accounting and analytical concept of an integrated information system for the purposes of organization management: theory and methodology] (dissertation of the doctor of economic sciences), Ekaterinburg.
- [15] Zemlyakova S.N. (2010) *Razvitie upravlencheskogo ucheta reorganizacionnykh procedur sel'skokhozyajstvennykh organizacij* [Development of management accounting for reorganization procedures of agricultural organizations]. *Audit i finansovyy analiz*, no 5, pp. 51.

DOI: 10.31319/2709-2879.2021iss2(3).254829pp62-68
УДК 657.47

Хмелюк А.В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку, Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCIDID: 0000-0001-7367-4928
e-mail: dstukhmelyuk@gmail.com
Зубко А.В., здобувач групи ОП-21-1м
Дніпровський державний технічний університет
E-mail: AntonyZubko@gmail.com

Khmelyuk Alona, PhD in Economist, Associate Professor, Department of Finance and Accounting
Dnepro State Technical University
Dniprovsky State Technical University, Kamyanske
ORCID ID/0000-0001-7367-4928
e-mail: dstukhmelyuk@gmail.com
Zubko Anton, winner of the group OP-21-1m
Dniprovsky State Technical University, Kamyanske
E-mail: AntonyZubko@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ПОБІЧНОЇ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ

ORGANIZATION OF ACCOUNTING BY-METALLURGICAL PRODUCTS

В роботі за даними достовірної бухгалтерської звітності ПАТ «Дніпровський меткомбінат» здійснено дослідження особливостей організації обліку виробництва побічної металургійної продукції та розглянуто принципи формування виробничих витрат в системі рахунків обліку. Надана характеристика організаційно-управлінської структури металургійного підприємства; оцінено вид діяльності та асортиментність випуску продукції. Вивчено основні принципи, оцінені елементи облікової політики підприємства та охарактеризовано наказ «Про організацію обліку металургійного підприємства» в частині облікового відображення готової металургійної продукції. Відмічено, що організація обліку на великому металургійному підприємстві формується з використанням морально застарілої системи реєстрів – журналів-ордерів, які були введені до системи обліку ще в минулому столітті. Такий підхід до організації обліку не є порушенням діючого законодавства, але надто трудомісткий, деякі операції в різних журналах дублюються, а їх паперове відображення потребує додаткових витрат. Положення про облікову політику на комбінаті затверджено у відповідності до НП(С)БО та з урахуванням положень міжнародних стандартів фінансової звітності МСФЗ. В процесі здійсненого дослідження дійшли висновку, що бухгалтерський облік побічної продукції доменного виробництва здійснюється одночасно з виробництвом основної металургійної продукції. Сформувавши журнали бухгалтерських проведень, встановлено що побічна продукція обліковується з виробництва як готова, а потім відправляється на доведення до певної кондиції знову у виробництво. Такий підхід в обліку є нераціональним та не може адекватно відображувати виробничий процес. Тому, в роботі запропонований обліковий алгоритм удосконалення кореспонденції обліку побічної продукції та розроблено бухгалтерські записи формування достовірної вартості побічної продукції (шлаку).

Ключові слова: металургійне підприємство; реєстри обліку; бухгалтерський запис; готова продукція; напівфабрикати; виробничі запаси; облікова політика; шлак; НП(С)БО.

In the work according to the reliable financial statements of PJSC "Dnipro Metallurgical Plant" a study of the peculiarities of the organization of accounting for the production of by-products of metallurgical products and considered the principles of formation of production costs in the system

of accounts. The characteristic of organizational and administrative structure of the metallurgical enterprise is given; the type of activity and assortment of production output are estimated. The basic principles, elements of the accounting policy of the enterprise are studied and the order "About the organization of the account of the metallurgical enterprise" in the part of accounting display of finished metallurgical production is characterized. It is noted that the organization of accounting at a large metallurgical enterprise is formed using an obsolete system of registers - journals-orders, which were introduced into the accounting system in the last century. This approach to the organization of accounting is not a violation of applicable law, but too time-consuming, some transactions in different journals are duplicated, and their paperwork requires additional costs. Regulations on the accounting policy of the plant were approved in accordance with the NP (S) BU and taking into account the provisions of international financial reporting standards IFRS. In the course of the research it was concluded that the accounting of by-products of blast furnace production is carried out simultaneously with the production of basic metallurgical products. Having formed the logs of accounting entries, it is established that by-products are accounted for from production as finished, and then sent to bring to a certain condition back into production. This approach to accounting is irrational and can not adequately reflect the production process. Therefore, the accounting algorithm of improvement of correspondence of the account of by-products is offered in work and accounting records of formation of reliable cost of by-products (slag) are developed.

Key words: metallurgical enterprise; accounting registers; accounting record; final product; semi-finished products; inventories; accounting policy; slag; NP(S)BO.

JELclassification: L41, L49

Постановка проблеми. В основі формування сучасної економіки будь-якої країни є продукуючі сили та певні відносини між ними. Саме виробничі підприємства формують бюджети країн, продукуючи матеріальні блага та послуги. Тому, виробництво матеріальних благ, а отже і промисловість є головною структурною ланкою виробничо-господарського комплексу України. На сьогодні в країні нараховується біля 20 великих галузей промисловості, близько 150 підгалузей і більше ніж 300 виробництв, які приймають участь у виробництві матеріальних благ та випускають промислову продукцію.

Як відомо, отримання доходу, прибутку є стратегічною ціллю створення будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності. Такі підходи сучасного менеджменту можливі завдяки виробництву готової продукції, а також певного виконання робіт або необхідного виробництва послуг.

Тому, на наше глибоке переконання, в сучасних економічних умовах саме, виробництво є модальним процесом утворення матеріальних і суспільних благ, які і мають забезпечити необхідний продуктивний рівень життя населення та функціонування держави в цілому. А розвиток промислового виробництва неможливий без виготовлення конкурентоспроможної продукції та її ефективної (маржинальної) реалізації на ринках збуту.

Тож, однією з обов'язкових умов процесу виробництва, а особливо це стосується металургійних підприємств є наявність певної сукупності на постійному порядку предметів праці, виробничих запасів, так як сировина, матеріалами, напівфабрикати, комплектуючі вироби, без яких не має можливості запускати процес виробництва металургійної продукції.

Виходячи з того, що виробничі запаси промислових підприємств, які формують прямі матеріальні витрати становлять лівову частку в складі майна, що відображено в балансі і впливають на результати загальногосподарської діяльності та реальний фінансовий стан підприємства (залишки оборотних коштів, темпи їх обігу, собівартість, прибуток, рентабельність тощо). А собівартість виготовленої продукції на більше як половину складається із виробничих запасів. То основними вимогами до виробничих запасів, які забезпечують металургійне виробництво є підтримка ритмічного, постійного та безперебійного процесу виробництва.

Відомо, що технологія металургійного виробництва може забезпечувати вихід виробничої, зокрема металургійної продукції за різним асортиментом, тобто витрачаючи певну

сукупність однакових матеріалів можна виготовити основну продукцію та побічну, тобто супутню. Маємо наголосити, що таке виробництво можливе з однієї і тієї ж сировини.

Тобто, супутня продукція не є метою виробництва, вона потребує додаткової обробки для перетворення в закінчений продукт, проте і в початковому вигляді може бути реалізована споживачам. Зазвичай її отримують уже на завершальних стадіях виробництва [3,4].

Це зумовлює необхідність по-новому визначити роль, місце і зміст обліку супутньої продукції та аудиту виробничих запасів. Адже, оптимізація та контроль виробничих запасів – є одним із важливих факторів зменшення собівартості продукції й покращення результатів діяльності підприємства. Вище викладене підтверджує актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обліку й аналізу, що поєднані з управлінням виробництва побічної продукції займалися багато національних та міжнародних вчених, що відображено в багатьох наукових працях. Так, проблематика обліку витрат є модальною у працях М. Білухи, М. Дем'яненка, П. Гайдуцького, П. Герасима, Г. Кірейцева, М. Кужельного, В. Лінника, Ю. Осадчого, В. Пархоменка, М. Пушкаря, П. Саблука, В. Швеця, О. Шпичака.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є аргументування теоретичних тверджень та представлення практичних розробок з удосконалення процесу обліку побічної продукції для оптимального інформаційного підтримування процесу управління діяльністю металургійного підприємства за достовірними даними ПАТ «Дніпровський меткомбінат».

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктом дослідження є велике металургійне підприємство ПАТ «Дніпровський меткомбінат» [6]. Маючи на меті проблеми подолання неефективного споживання ресурсів, які використовуються на виробництві більшість суб'єктів господарювання, в тому числі і об'єкт дослідження, окрім виробництва головної продукції, виробляють ще й побічну продукцію[8]. Побічна продукція не є основною метою створення та роботи металургійного підприємства, а створюється « на додачу» до основної у зв'язку з складним технологічним процесом виробництва.

Зіставлення поглядів різних науковців, маємо акцентувати, що до побічної продукції зараховується продукція, яка утворюється як результат одночасно при виробництві головної металургійної цільової продукції під час одного і того ж технологічного процесу та ефективно використовується для продажу чи за потребами у власному виробництві[9].

Отже, такий виріб за належною якістю щодо металургійних умов відповідає законодавчо закріпленим технічним стандартам чи технічним певним умовам і перевіряється та відповідно приймається відділом створеного технічного внутрішнього контролю. Далі таку продукцію можуть відправляти до переробки або продавати покупцям, тобто стороннім господарським суб'єктам без певного доопрацювання.

Інакше кажучи, побічна готова металургійна продукція є закінченою, яка має відповідну якісну характеристику за стандартами та готова для майбутнього або поточного застосування в іншій господарській діяльності чи до її реалізації, відмітимо, цей факт і відрізняє побічну продукцію та тієї, яку можна назвати «зворотними відходами».

Так, на ПАТ «ДМК» у процесі виробництва виробляється поточна продукція по цехах. Розглянемо документування операцій супутньої продукції шлаку в результаті доменного виробництва. Для доменного виробництва характерною є відсутність залишків незавершеного виробництва, що дає змогу всі витрати за місяць відносити безпосередньо на собівартість випущеної продукції. Так, під час виробництва чавуну утворюється супутня продукція - шлак. Оприбуткування шлаку відбувається при його надходженні на ділянку ВРШ (Вогненно рідких шлаків) за допомогою прибуткового ордера (форма № М-4) та форми М-11[5].

Ця форма використовується для обліку руху матеріальних цінностей в середині підприємства та їх відпуску господарствам свого підприємства, що розташовані за межами його території, а також стороннім організаціям. Накладна-вимога виписується в двох примірниках і підписується головним бухгалтером або особою, на те уповноваженою.

Шлак, що відпускається цехам свого підприємства і стороннім організаціям оцінюють і в калькуляції показують за кількістю та вартістю, а злитий у відвали шлак не оцінюють, а відображають лише за кількістю. Шлак, не придатний до грануляції, зливається у відвал, де він

повільно охолоджується на повітрі. Шлаковий відвал являє собою високий природний або штучний укіс. Як використаний, так і не використаний шлак обліковують в цілому за цехом. Потім, на основі даних про відвантаження супутньої продукції формується Реєстр приймання-здачі документів, ф. № М-13. Далі використання та реалізація шлаку, як готової супутньої продукції відбувається за вимогами на основі договорів як для фізичних так і для юридичних осіб.

По закінченню місяця облікові фахівці виробничої дільниці ВРШ складають Оборотну відомість побічної продукції. Відомість побудована за принципами діючої оборотно-сальдової відомості, де вибуття є загальним оборотом відвантаження шлаку, а відповідно прибуття – загальним оборотом надходження шлаку. Залишки на кінець звітнього періоду є вхідними залишками на початок наступного звітнього періоду.

Оборотна відомість з руху побічної продукції представлена в табл. 1.

Таблиця 1. Оборотна відомість готової продукції по дільниці ВРШ за лютий 2019 року

Вид продукції	Залишок на 01.02.2019	Надходження	Вибуття			Залишок на 01.03.2019
			у виробництві	по цехах	відвантаження	
Шлак гранульований, м ³	294397,604	28965,14	-	0,866	21811,14	301550,739
Шлак гранульований, т	353091,488	34758,17	-	1,04	26173,367	361675,251
Шлак відвальний, м ³	436755,157	45140,49	24827,26	401,429	8754	447912,958
Шлак відвальний, т	611156,893	63196,68	34758,17	562	12255,6	626777,803
Разом, м ³	731152,761	74105,63	24827,26	402,295	30565,139	749463,697
Разом, т	964248,381	97954,85	34758,17	563,040	38428,967	988453,054

Джерело: за даними дільниці ВРШ ПАТ «Дніпровський меткомбінат»

Як свідчать результати відображені в таблиці відомості по дільниці ВРШ за лютий 2019 року, залишки шлаку досить суттєві. Варто вказати, що причинами, які можуть призводити до зростання залишків нереалізованої супутньої продукції є :

- неритмічність роботи підприємства;
- накопичення на складах підприємства продукції, що не користується попитом;
- несвоєчасна оплата продукції замовником тощо.

У процесі аналізу на ПАТ «Дніпровський меткомбінат» пропонуємо визначити заходи щодо зменшення залишків супутньої продукції, прискоренню відвантаження цих виробів і розрахунків за них. Слід зауважити, що при швидкій реалізації виробленої продукції підприємство скоріше відшкодує витрати, які були понесені в ході виготовлення та збуту її й якомога скоріше дістати прибуток, який слугує джерелом для технічного й соціального розвитку.

Тож, в ході процесу дослідження нами встановлено, що на обсяг реалізації продукції впливають два чинники:

- зміна обсягу виробництва продукції;
- зміна залишків нереалізованої супутньої продукції.

Крім того, відмітимо які чинники впливають на зміну обсягу реалізованої продукції:

- цінові та якісні параметри (pg);
- можливості використання виробничих потужностей (інтенсивний фактор);
- рівень фізичного та морального зносу устаткування (екстенсивний фактор);
- кваліфікацію кадрів (інтенсивний фактор).

З метою розробки шляхів удосконалення облікового відображення виробництва шлаку, в першу чергу представимо та проаналізуємо діючу методику на комбінаті (табл. 2).

Таблиця 2. Діюча методика обліку виробництва супутньої продукції на металургійному комбінаті

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
	Дебет	Кредит
1. Відпущені зі складу на виробництво виробничі запаси	23.008	20.104
2. Оприбуткована на склад готова (супутня) продукція, для реалізації	26.004	23.008
3. Переміщення готової продукції зі складу готової продукції на склад напівфабрикатів;	25.000	26.004
4. Оприбуткування напівфабрикатів з цеху як запаси для подальшої промислової обробки у власному виробництві.	25.000	20.102
5. Оприбуткування напівфабрикатів на склад для продажу.	26.004	25.000

Джерело: особисті доробки автора за даними реєстрів обліку ПАТ «Дніпровський меткомбінат»

В процесі дослідження, нами було встановлено, що шлак як супутня продукція виробляється із виробництва у вигляді вогняно-рідкого шлаку та потребує певного додавання витрат для доведення його до готовності. Це витрати на охолодження (води та електроенергії); витрати на перевантаження за котлованами; оплата праці працівників та амортизаційні відрахування основних засобів.

Тому, з метою удосконалення обліку із врахуванням витрат на доведення шлаку відвального до кондиції пропонуємо обліковувати цей шлак як напівфабрикат (рахунок 25), а потім довівши отриманий шлак до кондиції, зібравши всі витрати: витрати води на охолодження, витрати на відвантаження, освітлення, заробітну плату працівникам, довести цей напівфабрикат до готової (супутньої) продукції. Удосконалені облікові записи щодо відображення доведення напівфабрикату до готовності, сформуємо в табл. 3.

Таблиця 3. Удосконалена методика обліку виробництва супутньої (готової) продукції

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
	Дебет	Кредит
1. Відпущені зі складу на виробництво виробничі запаси	23.008	20.104
2. Оприбуткована на склад напівфабрикат (супутня) продукція для подальшої обробки	25.000	23.008
3. Враховано витрати сировини для доведення шлаку до кондиції	25.000	20.101, 25.000, 65.100, 66.100, 91.000, 22.000

Продовження таблиці 3

4.Сформовано доведення напівфабрикату до готовності	23.008	25.000
5.Оприбуткована на склад (котлован) супутня (готова) продукція шлак	26.004	23.008

Джерело: особисті доробки автора за даними реєстрів обліку ПАТ «Дніпровський меткомбінат»

Отже, такий підхід забезпечить удосконалення обліку готової (супутньої) продукції, доходів і витрат, а також формування заключних фінансових результатів з супутньої продукції, та, на нашу думку, в подальшому має сприяти гармонізації бухгалтерського обліку та звітності за міжнародними стандартами.

Висновки. Розгляд питань щодо утворення обліку побічної продукції дало змогу визначити порядок утворення побічної продукції та способи її обліку. Так, побічна продукція є окремим сукупним продуктом виробництва, що не відноситься до категорії «запаси». Документування операцій щодо випуску побічної продукції з виробництва відбувається аналогічно до обліку матеріальних активів за типовими формами Положення вісімдесят вісім. Встановлено, що так як побічна продукція є окремим складовим готових виробів, то відповідно облік її здійснюється на активному балансовому рахунку двадцять шість у розрізі аналітичних субрахунків за фактичною собівартістю. Досліджуючи способи утворення облікових записів дійшли висновку, що форма організація потребує кардинального удосконалення в частині використання реєстрів обліку. В результаті проведеного дослідження встановлено, що відображення бухгалтерських записів щодо виробництва побічних виробів здійснюється в журналах-ордерах десять та одинадцять. Так, списання сировини й матеріалів на виробництво супутньої продукції здійснюється за Кредитом рахунків 20101, 20102, 20103, 20104, 20105. Потім за Дебетом рахунків 23008 так формується фактична собівартість готової металургійної продукції. З виробництва ця продукція, як закінчений продукт виробничого процесу, обліковується на рахунках 26000, 26004, 26007. Нами встановлено, що побічна готова продукція обліковується за дебетом рахунка 26004.

В процесі дослідження методики обліку побічної продукції (шлаку) нами розроблено та представлені етапи покращення її облікового відображення. Так, враховуючи, що випуск з виробництва (23008) відбувається не доведеної до кондиції супутньої продукції, яка потребує витрат на її доведення до стану готовності (здатності бути реалізованою) пропонуємо оприбутковувати таку продукцію у вигляді напівфабрикату за дебетом рахунку 25000 та кредитом 23008. Далі витрати сировини, матеріалів, трудових ресурсів, амортизація обладнання накопичувати відповідно за дебетом рахунку 25000 та кредитом 20101, 25000, 65100,66100, 91000, 22000. Такий підхід унеможливить застосування подвійних рахунків та може сприяти відокремленні в окрему виробничу дільницю ВРШ.

Список використаної літератури

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України №996-XIV URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/show/996-14> (дата звернення: 05.12.2021).
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page15#Text>(дата звернення: 05.12.2021).
3. Про затвердження Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. №318 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/show/z0027-00>(дата звернення: 05.12.2021).
4. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості: Наказ Міністерства промислової політики від 09.07.2007 р. №373 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/show/v033581-07>(дата звернення: 05.12.2021).

5. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 29.09.2000 р. № 356 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00>(дата звернення: 05.12.2021).
6. Офіційний сайт ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат» URL: <http://www.dmkd.dp.ua/>(дата звернення: 05.12.2021).
7. Голов С.Ф. Управлінський облік. Київ: Лібра, 2003. 704 с.
8. Хмельюк А.В., Хвостов В.К. Організація обліку та розподіл загальнопромислових витрат на металургійних підприємствах. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2019, Том 29. №4. С. 106–112.
9. Хмельюк А.В., Ситник О.О. Особливості обліку супутньої продукції на металургійних підприємствах. *Світ економічної науки: матеріали міжн. наук.-практ. інтернет-конф. економічного спрямування*. Тернопіль, 2021. С. 50–55.
10. Цал-Цалко Ю.С., Мороз Ю.Ю., Цегельник Н.І. Управлінський облік. Житомир: Рута. 2015. 632 с.

References

- [1] The Law of Ukraine On Accounting and Financial Reporting in Ukraine (1999) dated 16.07.1999, No.996. Kyiv: Rada. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/show/996-14> (accessed 05 December 2021).
- [2] Tax Code of Ukraine (2010) dated 02.12.2010, No 2755-VI. Kyiv: Rada. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page15#Text> (accessed 05 December 2021).
- [3] Accounting Regulations (Standard) 16 “Expenses” (1999) dated 31.12.1999, No.318. Kyiv: Rada. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/show/z0027-00>. (accessed 05 December 2021).
- [4] Methodical recommendations for the formation of the cost of production (works, services) in industry (2007) dated 09.07.2007, No.373. Kyiv: Rada. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/show/v033581-07> (accessed 05 December 2021).
- [5] Methodical recommendations for the use of accounting registers (2000) dated 29.09.2000, No.356 Kyiv: Rada. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00> (accessed 05 December 2021).
- [6] The official site of the public corporation «DMKD» (2018). Available at: <http://www.dmkd.dp.ua/> (accessed 05 December 2021).
- [7] Golov S.F. (2003) *Upravlinskyi oblik* [Managerial Accounting]. Kyi: Libra. (in Ukrainian)
- [8] Khmelyuk A.V., Khvostov V.K. (2019) Orhanizatsiia obliku ta rozpodil zahalnovyrobnychkykh vytrat na metalurhiinykh pidpriemstvakh [Organization of accounting and distribution of general production costs of metallurgical enterprises]. *Ekonomichnyi analiz*, no.4, pp. 106-112. Ternopil
- [9] Khmelyuk A.V., Sitnik O.O. (2021) Osoblyvosti obliku suputnoi produktsii na metalurhiinykh pidpriemstvakh [Features of accounting for related products at metallurgical enterprises]. Collection of abstracts of the international scientific-practical Internet conference "World of Economic Science". Ternopil.
- [10] Tsal-Fulko Yu.S., Moroz Yu.Yu., Cegelnik N.I. (2015) *Upravlinskyi oblik* [Managerial Accounting]. Zhytomyr: Ruta. (in Ukrainian)

Наукове видання

**ЕКОНОМІЧНИЙ ВІСНИК ДНІПРОВСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ТЕХНІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**
**ECONOMIC BULLETIN OF THE DNIPROVSK STATE TECHNICAL
UNIVERSITY**

**Науковий журнал
№ 2(3) 2021**

Технічне редагування, коректування, макетування:
Кравець Л.Ю.

Здано до набору 30.12.2021.
Підписано до друку 30.12.2021.
Формат 60×84 1/8
Ум.-друк.арк. 8,4. Обл.вид.арк. 5,2.
Тираж 100 прим. Замовлення № 07/22

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі ДДТУ з готового оригінал-макету.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців
серія ДК № 5399 від 26.07.2017 р.

Адреса редакції
51918, Дніпропетровська обл.,
м. Кам'янське, вул. Дніпробудівська, 2,
корпус 3, каб.417
E-mail: bisnescon@ukr.net